

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 04121

TSVISHN HAMER UN SERP

Szmerke Kaczerginski

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש. קאמישער גינסקי

צווישן האמער און סערפ

(צו דער געשיכטע פון דער ליקוידאציע פון דער יידישער
קולטור אין סאוועטן-רוסלאנד)

צווייטע פארגרעסערטע אויפלאגע

פ א ר ל א ג
ד ע ר א מ ת

1950

בוענאס איירעס

יאָר פונעם באַפֿרייער גענעראַל סאַן מאַרטין

די פאטאגראפיעס פון די שרייבערס זיינען גענומען געווארן
פון ז. רייזענס לעקסיקאן.

די ערשטע אויפלאגע איז דערשינען אין פאריז,
אין יאר 1949.

באשטעלונגען און קארעספאנדענץ שרייבן לויטן אדרעס:

I. LIPSKI

Arismendi 2986

Buenos Aires — Argentina

„ווען מיר קענען א וויילע אוועקרייסן אונ-
דזער בליק פונעם היטלער-חורבן, וועלן מיר
קענען דערזען די גאר באזונדערע טראגעדיע
פונעם נייעם חורבן הינטערן אייזערנעם פאר-
האנג...“

מיר האבן אין דער יידישער געשיכטע געהאט
משומדים, אַנטיסעמיטן און אַנטי־יידישע כוחות
פון יידישן אַפּשטאַם מכל המינים. אָבער אַן
אַרגאַניזירטן אינעווייניקסטן כּוח, וואָס לעבט
אין אונדזער ברייטער עפּנטלעכקייט, בלויז מיטן
זכות פון אַקטיוון זיך איינשטעלן לטובת סימפּאַ-
טישע באַציאונגען צו די דורכפירער פון אַן
אומגעהויערן יידישן חורבן, — דאָס איז עפּעס
נייעס אין אונדזער גאַנצער היסטאָרישער דער-
פאַרונג..“

(לייבש לעהרער, „אידישער קעמפּער“,
1950, 98)

דאָס ייִדישע וואָרט וועט לעבן אייביק

(צו דער צווייטער פאָרגרעסערטער אויפלאַגע)

דאָס אומגלויבלעכע: די ליקוידאציע פון ייִדיש־נאַציאָנאַלן לעבן אין סאָוועטן־רוסלאַנד, איז נאָך אַלץ אַ רעטעניש פאַר דער גאַרער וועלט. וויפל מען זאָל זיך אָבער איבער דעם גישט חקרענען, וואָס פאַר אַ סיבות מען זאָל ניט וועלן אויסגעפינען, איז איין זאך ליידער קלאַר, — די סאָוועטישע רעגירונג האָט אויף אן אומברחמנותדיקן אופן, אַזוי ווי דאָס ווערט געטאָן אין אנדערע פּאַלן, פאַרענדיקט פאַרניכטן דאָס ביסל אייגנאַרטיקייט פון אירע מיליאָנען ייִדישע בירגער.

עס זיינען פאַרשפאַרט געוואָרן אין די תּפּיסות און לאַגערן צוזאַמען מיט דעם ייִדישן גערעדטן, געזונגענעם און געדרוקטן וואָרט אויך די גרויסע שעפּער פון אַט די הייליקע ווערטן אונדזערע. מיר האָפּן און מיר זיינען זיכער, אז אזוי ווי עס איז נאָך ביי אַהער קיינעם ניט געלונגען אַזאַ רוצחישן ציל, וועט אויך דאָס מאָל דאָס ייִדישע וואָרט אַרויסגעראַטעוועט ווערן פון די סאַ־וועטישע תּפּיסות און לאַגערן. מיר קענען אָבער ליידער דאָס זעל־ביקע ניט זאָגן וועגן די שרייבער, קולטור־געזעלשאַפּטלעכע טוער, וועלכע שמאַכטן דאָרט אין די פאַרשיקונגען. ווער ווייס, ווער פון זיי עס וועט נאָך ווען זען די פּרייע וועלט. זיי, די מאָרטירער פון פּיל געפרוּווטן ייִדישן וואָרט און געדאַנק — אונדזער ברידערלעכען גרוס און טיפּסטן מיטלייד.

עס איז ליקווידירט געווארן „דער עמעס“ אין סאוועטן־רוסלאַנד,
דער א מ ת קען אבער ניט פארניכטעט ווערן. מיר וועלן אלץ
טאן, כדי וואס מער בירגער אין דער וועלט און בפרט יידן, זאלן
דעם אמת וויסן.

די ערשטע אויפלאַגע פון ש. קאַטשערגינסקיס „צווישן האַמער
און סערפּ“ איז גיך פאַרשפּרייט געוואָרן. זיינען מיר צופרידן צו
קענען דרוקן אַ צווייטע, אַ פאַרגרעסערטע (אין טעקסט, פאַטאָגראַ־
פיעס און פאַטאַסטאטן פון וויכטיקע דאַקומענטן) אויפלאַגע און דער־
מיט צו קענען דינען אונדזער ציל.

אויסדריקנדיק אונדזער דאַנק דעם פריינט מענדל אַבזאַץ וואָס
האַט געהאַלפן אין דער דערשיינונג פון דער צווייטער אויפלאַגע,
האַפן מיר, אז עס וועלן זיך געפינען גענוג מענטשן וואָס וועלן
אויך ברענגען זייער צושטייער מיט דעם, וואָס זיי וועלן די אויס־
גאַבעס פון אונדזער פארלאַג העלפן וואָס מער פאַפולאַריזירן צווישן
דעם ברייטסטן יידישן מאַסן־לייענער.

אַט די אמת־טרעגער — אונדזער פאַרוויסיקן יישר כוח!

פאַרלאַג ד ע ר א מ ת

בוטנאָס איירעס, טעפטעמבער 1950.

די געשיכטע, ווי אזוי די סאָוועטישע רעגירונג האָט מיט די פאַרשיידנסטע אויסטערלישע מיטלען אומגעבראַכט די ייִדישע קולטור און אירע שעפער אין סאָוועטן-פּאַרבאַנד, וועט נאָך געשריבן ווערן. די וועלט, און די ייִדישע בפרט, קען נאָך אלץ נישט תּופּס זיין די דאָזיקע אכזריות. מען געפינט זיך נאָך ווי אין אַ הינערפלעט, ס'איז נאָך שווער פאַר אַנדערע דאָס צו באַנעמען, אָבער צום גליק, כאָטש אַביסל שפּעטלעך, דרינגט שוין אַרײַן צו די יידן אין גאָר דער פּרייער וועלט (די יידן אין ראַטן-פּאַרבאַנד און אין די „פּאַלקס־דעמאָקראַטיעס“ ווייסן דאָס שוין גענוג פון אייגענער דערפאַרונג) דער באַוואוסטזיין, אַז קיין אויס־לייוונג פאַר יידן, ווי פאַר אַלע בירגער אין דער וועלט, איז פון דער באַלשעוויסטישער רעגירונגס־סיסטעם ניט צו דערוואַרטן.

די לעצטע געשעענישן בנוגע דעם ייִדישן ישוב אין ראַטן-פּאַרבאַנד (דאָס אַרעסטירן די ייִדישע שרייבער און דאָס ליקווידירן די רעשטלעך פון דער ייִדישער קולטור־טעטיקייט), צו וואָס איך וועל נאָך שפּעטער באַריכות זיך אומקערן, האָבן דערווייזן, אַז וואו נאָר די סאָוועטן קומען — קומט אויך אַזוי די ייִדישע קולטור. און אויב עס קומט אום די ייִדישע קולטור, איז שוין במילא קלאָר, אַז די יידן, וואָס דאַרפן געניסן פון דער קולטור, ווערן ווי אַ

נאציאָנאַלע קערפערשאפט פאַרשוואונדן. פאַרשוואונדן ניס
טיק און אויך פיזיש. וועל איך, ווי געוואָנט, זיך איצט פאַר
נעמען מיט שרייבן די געשיכטע פון אַט דער אכזריות.
ניט איך בין באַרופן צו דעם, און ניט איך האָב די נייטיקע
מאַטעריאַלן דערצו. איך וועל אָבער ברענגען דאָ פאַרן יידישן
לייענער און פאַר דעם היסטאָריקער וויכטיקע פּרטים צו
אַט דער גרויזאַמער געשיכטע, מיט וועלכער איך בין גאַנץ
גענוי באַקאַנט.

איך ברענג דאָ אַ ריי פאַקטן פון יידישן קולטור־לעבן
אין ראַטנפאַרבאַנד. מיט די געבראַכטע פאַקטן און גע-
שעענישן בין איך אַליין זייער גוט באַקאַנט. אָפּט זיי אַליין
דורכגעמאַכט אָדער צוגעזען. די ווייטער געבראַכטע געשעע-
נישן קומען פאַר דער עיקר אין מיין היימשיט און ווילנע.
דאָס איז אָבער אַ גענויע אָפּשפּיגלונג פון דעם, וואָס עס
איז פאַרגעקומען מיט יאָרן צוריק און די לעצטע צייט אויפן
גאַנצן שטח פון ראַטנ־פאַרבאַנד. כמעט אזוי קומט אויך
פאַר איצט מיט די יידישע ישובים אין די אזוי גערופענע
„פּאַלקס־דעמאָקראַטיעס“.

איך האַלט פאַר אַ הייליקן חוב פאַר דער יידישער גע-
שיכטע און פאַר די יידן פון מיין דור וועגן דעם צו דער-
ציילן.

און געבענטשט וועלן זיין יענע, וואָס האָבן נאָך וואָס
צו דערציילן וועגן דעם און וועלן מיין ביישפּיל נאָכטאָן
און פאַרשרייבן.

**

נייע באגריפן

די פארגאנגענע מלחמה האָט ניט נאָר געשאפן אַ שפּאָר
ביסל נייע ווערטער אין דער מענטשלעכער שפּראַך, נאָר
האָט אויך איבערגעדרייט קאפּויער און אַרײַנגעגעבן אַן אַנ-
דער אינהאַלט אין אַלע ווערטער. דער יידישער ווי-
סנשאפטלער ד"ר נחמן בלומענטאַל האָט אפילו אַרױסגעגעבן
צו דער געשיכטע פון אָט דער ווערטער-פאַרוואַנדלונג אַ
גאַנצן בוך (אין פּויליש א"נ, „סלאָוואַ נייעוויננע" — אומ-
שולדיקע ווערטער), וואו ער באַווייזט ווי אַזוי די נאַציש
האַבן אונטער דער מאַסקע פון אין גאַנצן אומשולדיקע ווער-
טער, באַקאַנטע אין דער פשוטער טאַג־טעגלעכער אומגאַנגס-
שפּראַך, באַהאַלטן זייערע מאָרד־ און פאַרניכטונגס־באַפּעלן.
לאָמיר נעמען ווי אַ ביישפּיל דאָס אומשולדיקע וואָרט
ליקווידאַציע. פאַר דער מלחמה אין דאָס געווען אַ
גאַנגבאַר וואָרט צווישן סוחרים (ליקווידירן געשעפטן, פאַ-
בריקן); אין סיכסוכים (ליקווידירן אַ סיכסוך אד"גל). האָט
זיך ווער געקענט פאַרשטעלן, אַז אַזאַ בוכהאַלטעריש וואָרט
זאָל פאַרוואַנדלט ווערן נאָר אין אַן אַנדער באַטייט? האָט
זיך ווער געקענט פאַרשטעלן, אַז עס וועט קומען אַזאַ צייט
און ביים אויסריידן דאָס וואָרט — וועט מען דערזען פאַר
זיך ימען בלוט, מענטשלעכע קרבנות, אויסמאָרדונג פון
ישובים, פון פעלקער? אַז „ליקווידירן די געטאָ" — האָט
געהייסן פשוט אויסמאָרדן דאָרט די יידן; אַז „ליקווידאַציע
פון לאַגער" — האָט געהייסן פשוט, אַז די געפאַנגענע
דאָרט ווערן אויסגעמאָרדעט, פאַרגאַזט אָדער פאַרברענט?

קעגן וואָס זאָג איך דאָס אַלץ?

כדי די ליינער זאָלן וויסן, אז דאָס וואָרט „ליקווידאַציע“ אין טיטל פון מײַן טעמע, איז ניט צופעליק. ווייל — פאַר דער געשיכטע פון פּאָלק איז כמעט ווי ניט וויכטיק צי מיליאָנען פון זיינע זין און טעכטער זיינען אומגעקומען פיזיש, אָדער זיי זיינען פאַרשוואונדן געוואָרן אויף אַן אַנדער אופן (זיך אַסימילירט, געשמרט אד"גל). אין ביידע פּאַלן פעלט אין השבון די צאָל.

איך וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסן מיינע אַמפּעריווען אין ווילנער געטאָ מיט דעם נביא פון געטאָ, זעליק קאַלמאַנאָב וויטש ע"ה: ער האָט כסדר געטענהט, אז פאַרן יידישן פּאָלק איז אין גרונט גענומען אַלץ איינס צי די יידן זיינען אומגעקומען ביי די דייטשן, צי די יידן לעבן אין ראַטן־פּאַר באַנד. פאַרן יידישן פּאָלק, האָט דער געלערנטער געזאָגט, וועלן די לעבעדיקע ווי די טויטע שוין אין צאָליקן השבון ניט אַריינגערעכנט ווערן.

אויב זעליק קאַלמאַנאָוויטש האָט עס (ווי נאָך אַנדערע זאַכן) פאַרויסגעזען, האָב איך, אַ פשוטער ייד, געדאַרפט דורכלעבן די געטאָ, שפעטער די וועלדער, און נאָך שפּעטער זיין אַ פּאָר יאָר אין ראַטן־פּאַרבאַנד, כדי צו קומען צו דער זעלבער מסקנא.

און די מסקנא הייסט: ליקווידאַציע.

עס איז בלויז טרויעריק פאַר דעם היינטיקן געשיכטלעך און סתם גוטן ייד, וועלכער האָט געמיינט (און זיכער מיינען נאָך אַנדערע אויך היינט), אז פון וועמען, פון וועמען, אָבער פון דער ראַטן־דעגירונג האָט מען זיכער צו דער-

ווארטן ניט קיין ליקווידאציע פון דאָרטיקן ישוב, נאָר אַ פונאַנדערבלי.

עס איז געוויס טרויעריק, וואָס דאָס וואָרט „ליקווידאָ-ציע“, ווי עס האָבן עס פאַרשטאַנען די נאַציס, ווערט פונקט אזוי פאַרשטאַנען פון סאָוועטישן רעזשים.

עס איז טרויעריק, אויב ניט נאָך מ ע ר ווי טרוי-עריק. לידער ווייזן די פאַקטן, מיט וועלכע מיר וועלן שפּע-טער דאָס אילוסטרירן, אז מיר האָבן קיין טעות ניט.

אמת, דאָ איז עס אַ ביסעלע איידעלער. דאָ קומט פאַר דאָס דערשטיקן בנשיקה. עס ווערט ניט דערלאָזן, אז פּע-דערן זאָלן חס ושלום פאַרפליען ערגעץ צו ווייט. אָבער דער רעזולטאַט איז:

דעם יידישן פּאָלק וועלן פעלן די יידן אין ראַטן-פאַר-באַנד, אויב ד ע ר סיסטעם זאָל דאָרט לענגער אָנהאַלטן. די יידן וועלן מ ו ז ז פאַרשווינדן.

ניט לייכט איז מיר געווען, ווי געזאָגט, דעם דאָזיקן שוידערלעכן אמת צו דערגיין.

איך האָב אַ מאָל געזאָגט אין אַן ענגערער סביבה צווישן שרייבער: עס וואָלט מיר ניט אזוי וויי געטאָן, ווען מען וואָלט מיר אַמפּוטירט אַ גליד פון מיין קערפּער, ווי עס טוט מיר וויי מיין נשמה פון דעם אמת, וואָס איך האָב זיך, אין לויף פון עטלעכע יאָר, דערוואוסט, זייענדיק אין ראַטן-פאַרבאַנד.

עס טוט מיר וויי, אָבער איך בין גליקלעך, וואָס דער אמת איז דאָך אַרויסגעקומען, כאַטש אין דער נשמה איז געבליבן אַ וואונד, וואָס קען שוין קיין מאָל ניט פאַרהיילט

ווערן. א וואונד אויף דעם אָרט פון 15-יאָריקן גלויבן אין
אמת, יושר און גערעכטיקייט, מיט וואָס מען האָט אַ באַ-
דייטנדיקן טייל פון דער יידישער יוגנט פאַרזיכערט, אז
דאָס קומט נאָר פון ראַטן־פאַרבאַנד.

ווייל איך ניט ריידן איצט וועגן טויזנטער אַנדערע
וויכטיקע פּראָבלעמען, וועגן לעבן אין ראַטן־פאַרבאַנד בכלל
און וועגן יידן בפרט. איך וויל דאָ נאָר, ווי געזאָגט, אילוסט-
רירנדיק מיט אַ ריי וויכטיקע, פּערזענלעך דורכגעלעבטע
פאַקטן אין משך פון עטלעכע יאָר, אויפווייזן די לייענער,
אז די ליקווידאַציע פון דער יידישער קולטור (אַריינגע-
רעכנט, פאַרשטייט זיך די העברעאישע, ווי דאָס רעליגיעזע
לעבן א"אנדר), וואָס הייסט אויך כמילא פון יידישן ישוב
אין ראַטן־פאַרבאַנד, האָט זיך דאָרטן אָנגעהויבן אַ סך פריער
ווי מען מיינט, אז דער אַרעסט פון די וויכטיקסטע שריי-
בער איצט אין מאַסקווע, קיעוו אאז"וו און דאָס ניט דער-
לאָזן צו דרוקן קיין יידיש אַות אד"גל איז ניט קיין צופע-
ליקייט און ניט קיין שטראַף פאַר ספּעציעלן נאַציאָנאַליזם
אָדער... קאָסמאָפּאָליטיזם. די אַ סיבות האָבן בלויז פאַר-
גיכערט דעם סוף, וואָס וואָלט סיי ווי געקומען אַ ביסל
שפּעטער.

און דאָס געזאָגטע וועט באַשטעטיקט ווערן פאַר יעדער
לייענער מיט דעם, וואָס איך וועל ווייטער דערציילן.

פאַר דער מלחמת...

ניט געקוקט אויף דעם, וואָס דער רעזשים אין פאַר-
מלחמהדיקן פּוילן איז געווען אַ רעאַקציאָנערער, דאָך אָנער-

קענען אלע און אויסנאם, אויך קאמוניסטן, אז דאס יידישע געזעלשאפטלעכע לעבן און בפרט דאס יידישע קולטור-לעבן אין אלע געביטן (ליטעראטור, טעאטער, קונסט אד"גל) האט כסדר געהאלטן אין וואקסן. אמת, מען האט געהאט גוואלדיקע שוועריקייטן און שטערונגען מצד די מאכטהאבערס, אבער די עקשנות פון יידישן טוער האט גובר געווען. כמעט דער גאנצער יידישער ישוב אין פוילן איז געווען אריינגעמאן אין גורלדיקן געזעלשאפטלעכן לעבן. די שטערונגען פון דער מאכט האבן ארויסגערופן ביי די יידן (ווי בכלל ביי אלע נאציאנאלע מינדערהייטן) א בארעכטיקטע שנאה, וואס האט גערופן צו זיין פארעקשנ'טער אין קאמף. גלייכצייטיק מיט דעם האבן זיך פאראנגעקערט ביי אונדז אין די הערצער די טרייסטנדיקע, דערמורטיקנדיקע ווערטער פון יושר, פון סאציאלער און נאציאנאלער גערעכטיקייט, מיט וועלכע עס זיינען געקומען צו אונדז די לעגאלע, האבלעגאלע צי אומלעגאלע סאציאליסטישע פארטייען.

זייער שטארק האט זיך אָנגענומען, ספעציעל ביי יידן, די פראָפאגאנדע פון די קאמוניסטן.

— לאַמיר קעמפן פאר אַזאַ אָרדענונג ווי ס'איז אין ראַטן-פאַרבאַנד — האָבן זיי כסדר געשריען — וועלן מיר לעבן ווי פרייע מענטשן, ווי פרייע יידן. וועט דאן זיך פריי קענען אַנטוויקלען אונדזער יידישע נאציאנאלע קולטור. און מען האט אונדז דערציילט מעשיות וועגן הונדערטער יידישע שולן, יידישע צייטונגען, זשורנאלן, ביכער,

טעאטערן, קלובן, וועגן לערנען זיך פריי אד"גל. דער קאָפּ
האָט זיך אַזש פֿון דעם פּאַרדרייט.

איז דען אַ חידוש, וואָס די קאָמוניסטישע פּראָפּאַגאַנדע
האָט זיך אַזוי אָנגענומען ביי אַ גרויסן טייל פֿון דער ייִדי-
שער יוגנט און אינטעליגענץ?

איז דען אַ חידוש, וואָס הונדערטער און אפשר טויזנט
טער פֿון זיי זיינען געזעסן פֿאַר אַט די אידעאָלן אין די
פּוילישע תּפּיסות?

איך דערמאָן זיך, אַז אין דער צייט, ווען מיר איז אויס-
געקומען צו זיצן אין ווילנער לוקישקער תּפּיסה, האָבן מיר
אויך דאָרט אַ פּאַרנעזעצט דעם קאַמף פֿאַר אַט די
אידעאָלן. אויך דאָרטן האָבן די אַרעסטאַנטן געשריבן און
אַרויסגעגעבן געהיים ייִדישע זשורנאַלן און געשריבן לידער
און דערציילונגען אין ייִדיש (זשירמאַן, סמאָליאַר, איך
א"אַנד).

די ליבשאַפט צום לאַנד פֿון ייִדישער קולטור־פּרייהייט
(און טאַקע לויטן סאָציאַליסטישן נוסח) האָט פֿאַר אונדז
פּאַרדעקט אַלע שאַטן־זייטן, וועלכע אַנדערע צדדים האָבן
אונדז אויפגעוויזן.

ווען טויזנטער יונגע יידן האָבן אין 1934 געשוואַרצט
די גרענעץ און זיינען אַריבער אין לאַנד פֿון זייער טרוים,
אין ראַטן־פּאַרבאַנד, און ווען מיר, אין פּוילן, האָבן דערנאָך
באַקומען פֿון זיי בריוו פֿון די דאָרטיקע קאָנצענטראַציע־
לאַגערן (סאַראָוו א"אַנד) וואו מען האָט זיי גאָר אַריינגע-
וואָרפֿן, אַז זיי גייען אויס פֿון הונגער, אַז מען האַלט זיי
פֿאַר... שפּיאָנען, אַז זיי קומען אַזוי אַזוי — איינציקווייזן,

האָבן מיר, אין פּוילן, נאָך אַלץ דאָס אוועקגעמאַכט מיט דער
האַנט, ניט געוואָלט הערן:
— אָ, מסתמא טאַטנעס קינדערלעך — האָט ניט איינער
געזאָגט — עס פעלט זיי געוויס די מאַמעלע, וואָס טוט
אַלץ פאַר זיי...

אַבער טראָפּנע ספּקוט זיינען אַריין אין דער נשמה.
כסדרדיקע טראָפּנעס: פון די בריוו, פון די פּראָצעסן, פון
אונדזערע לערער משה קולבאַק און מאַקס עריק, וועמען מען
האַט דאָרט אַרעסטירט. פון מיינע חברים פון „יונג־ווילנע“
הענעך סאַלאַוויטשיק און דוד לאַפּקאווסקי, וועלכע האָבן
געהאַט דעם זעלבן סוף. און פון נאָך און נאָך.

אַבער דער כסדר וואַקסנדיקער אַנטיסעמיטיזם אין
פּוילן, די רעאַקציאָנערע פּראָ־היטלעריסטישע מעשים פון
דער רעגירונג האָט כסדר ווי געשלאָגן אין קאַפּ אַריין:
— האַלט זיך. ווער ניט צוזאַמענגעבראַכן, באַקעמפּ
קודם כל דעם פּאַשיזם. ווער קען וויסן, וואָס עס קומט באַמת
פאַר אין ראַטן־פּאַרבאַנד.

מיר האָבן געוואָלט ראַטעווען אונדזערע גלייביקע
נשמות, האָבן מיר אַליין געזוכט פאַרשיידענע תּרוצים צו
פאַרענטפּערן אַט די כסדר מערערע ספּקוט.

דעם גרעסטן זעץ אין אונדזער גאַנצן דענקען האָט אונדז
צום סוף געגעבן דער סטאַלין־היטלער אָפּמאַך.

מיר זיינען אַרומגעגאַנגען ווי מבולבלע, ווי וואַנזיניקע.
מיר האָבן זיך איינע די אַנדערע אין די אויגן ניט געקענט
קוקן. מיר פּלעגן טעג ניט רוען און נעכט ניט שלאָפּן.
פאַרהאַרטעוועטע חברים מיינע, וועלכע האָבן אויסגעהאַדע־

וועט זייערע יונגטיאָרן אין די תּפּיסות, האָבן יאָמערלעך געוויינט: ווי קען דאָס זיין? ווי קען דאָס זיין? ניט איינער איז דאָך געווען זיכער, אַז היטלער וועט ניט וואַגן אָנצו פאַלן אויף פּוילן אָדער אויף אַן אַנדער לאַנד, אויב דער ראַטן־פּאַרבאַנד וועט נאָר זאָגן זיין דעצידירט וואָרט. און אָט אַזא שוידערלעכע ידיעה.

ס'איז אָבער ניט געווען קיין צייט צו טראַכטן. דייטשן לאַנד פאַלט אָן אויף פּוילן, ווילנע ווערט באַלד באַמבאַרדירט. און צו דער גרויסער פּרייד פון דער צעטומלטער יידישער באַפעלקערונג זאָגט אָן דער ראַדיאָ, אַז די רויטע אַרמיי האָט אַריבערנעמאַרשרט די פּוילישע גרענעץ און גייט אויף פּוילן.

קומט, הייסט עס, די באַפּרייונג. דער לאַנגיאָריקער חלום זאָל פאַרווירקלעכט ווערן. און כאַטש עס זיינען געווען אַזוי פיל ספּיקות, אַזוי פיל וואונדן אויף דער נשמה, איז דאָס אַלץ ווי מיט אַ פּלעווע פאַרצויגן געוואָרן אין אָנבליק פון דער אָנקומענדיקער רויטער אַרמיי, וועלכע האָט דאָך באַדאַרפט באַפּרייען ניט נאָר אונדזערע גופים, נאָר אויך אויסלייזן אונדזער לאַנגיאָריק געקאָוועטן גייסט.

ס'איז שווער צו פאַרשטיין

אין דער צווייטער העלפט פון חודש סעפטעמבער 1939 איז די רויטע אַרמיי אַריין אין ווילנע. די פּוילישע האַלב־דעמאָקראַטישע צייטונג „קוריער ווי לענסקי“ האָט, וואַרעם באַגריסנדיק די רויטע אַרמיי, איר געוואונטשן, אַז זי זאָל וואָס גיכער פאַרטרייבן די נאַצים פון

דער פוילישער ערד. דער יידישער „ווילנער טאָג“, וועמענס רעדאקטאָר עס איז געווען דער באַוואוסטער שרייבער און פילאָלאָג זלמן רייזען, אַ צייטונג, וואָס איז געווען באַקאַנט ווי אַ ראַדיקאַלע און אַפילע פּראַסאַוועטישע, איז אַרויס מיט אַ ריזיקן קאַפּ, אַז „די יידישע ווילנע באַגריסט פייערלעך די באַפרייערישע רויטע אַרמיי!“ די גאַנצע צייטונג איז פול געווען מיט לויב־געזאַנגען פאַר דעם סאַוועטן־פאַרבאַנד. ענדלעך האָט זיך דאָס האַרץ צעפּנט. די פּעדער האָט גע־קענט אויסגיין אויפן פאַפיר אַלע חלומות, וואָס זיינען געוואָרן וואָר.

די אַרמיניסטראַציע פון „טאָג“ שיקט אַרויס אַ סך צייטונגס־פאַרשפּרייטער אין גאַס. דער אָנגעפּראַפּטער עולם אויף די גאַסן רייסט ממש פון די הענט די צייטונגען.

און אין די מיטאַג־שעהען, ווען די באַגייסטערטע יידישע דרוקער גרייטן צו אין דער דרוקעריי (אויף דער פּוילנער געסל נומער 1) דעם קומענדיקן נומער פון דער צייטונג, דערזעען די אַרבעטער צו זייער גרויסער איבערראַשונג סאָ־וועטישע מיליטער־פּאַליציי פאַר זייערע פּענצטער.

„ס'האָט מיר מיט אַ מאָל אַ זעץ געטאָן אין האַרצן — האָט מיר דערנאָך דערציילט איינער פון די זעצער — ס'האָט זיך מיר מיט אַ מאָל דערמאַנט די פּוילישע פּאַליציי, וועלכע פּלעגט אָפט קומען אַהער קאַנפּיסקירן די צייטונג. נאָר דאָס איז דאָך אַלץ געווען... האָב איך אַ טראַכט גע־טאָן און ווייטער זיך גענומען אַרבעטן. און תּוך כּדי טראַכטן — די אַרמיי־פּאַליציי איז שוין אינעווייניק! זיי צעשיטן זיך גיך איבער די קליינע צימערלעך פון דער רעדאַקציע.

אדמיניסטראציע און דרוקעריי. עם גייט אריין צו אונדז א
בלאסער דער אדמיניסטראטאָר וואָלאָזשין און מעלדעט
אונדז, אז מיר זאָלן איבעררייסן די אַרבעט און גיין
”אהיים!”

עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז כאָטש דער „וויילנער
טאָג” האָט אזוי געלויבט די רויטע אַרמיי, איז די צייטונג
קאָנפּיסקירט געוואָרן.

— אין ראַטן-פּאַרבאַנד איז געקומען דערנאָך אַן ענטפּער
— עקזיסטירט ניט אזא זאך, אז פּריוואַטע מענטשן צי
אַ געזעלשאַפט זאָל אַרויסגעבן אַ צייטונג.

ס’איז ניט געווען אייגנטלעך קיין איבערראַשונג. מען
האָט עם געוואוסט, אָבער מען איז געווען זיכער, אז דער
„וויילנער טאָג”, וואָס איז געווען כאַקאַנט ווי אַ פּראָסאַ-
וועטישע צייטונג, וועט ביי דער נייער רעגירונג גלייך איינ-
געגלידערט ווערן אין יידיש-סאָוועטישן צייטונגס-וועזן.
האָט מען זיך געוואָלט טרייסטן און מען האָט זיך אַליין
געפרוואוּט איבערצייגן, אז אויב דער „וויילנער טאָג” וועט
ניט דערשיינען, וועט במשך פון עטלעכע טעג אַרויסגעגעבן
ווערן אַ צווייטע צייטונג פאַר דער גרויסער יידישער באַ-
פעלקערונג. האָט מען מיט אומגעדולד געוואַרט. די זשור-
נאַליסטן פון די איבעריקע יידישע צייטונגען („צייט”,
„אָונט-קוריער”, „ראַדיאָ”), וועלכע האָבן אויפגעהערט צו
דערשיינען ביים אָנקום פון די סאָוועטן, האָבן געוואַרט...
די דרוקער-אַרבעטער האָבן געוואַרט, דער יידישער לייע-
נער...

איז אוועק איין וואָך, אַ צווייטע. עם האָט אָנגעהויבן

דערשיינען א פוילישע צייטונג, א רוסישע צייטונג. קיין יידישע אלץ נאך ניט. יידן זיינען ארומגעגאנגען דענערוויר-טע. סטייטש ווי קען דאס זיין, ווי איז דאס מעגלעך? מער פון אלעמען האט עס געווייטיקט די יידישע קאמוניסטן און זייערע סימפאטיקער. זיי האבן דאך געהאט פריער צוגע-זאגט, און זיכער אין דעם אליין געגלויבט, אז ווי נאך די סאָוועטן-מאכט וועט הערשן אנשטאָט דער פוילישער, וועט זיך ערשט ד א ן די יידישע קולטור פונאָנדערבליען!

די ארעסטן פון זלמן רייזען, יוסף טשערניכאָו א"אנד

דאָס וואָס די סאָוועטישע מאַכט האָט ניט דערלויבט קיין איין יידישע אויסגאָבע, אין דער צייט, ווען צייטונגען אויף פויליש און רוסיש זיינען יאָ דערלויבט געוואָרן, האָט ווי געזאָגט, אָנגעפילט מיט זאָרג און ווייטיק אלע יידן פון דער סאָוועטישער ווילנע. אָבער ווי אַ דונער אין מיטן העלן טאָג האָט געטראָפן אלע יידן אין שטאָט, ווען צו די זאָרגן האָט מען זיך דערוואוסט, אז איינער פון די חשובסטע יידן פון דער יידישער וועלט, דער שריפטשטעלער ז ל מ ן ר י י ז ע ן, איז ארעסטירט געוואָרן דורך דער סאָוועטישער מאַכט.

פאַר וואָס? פאַר וואָס?

— סטייטש, האָבן יידן ניט געקענט פאַרשטיין, זלמן רייזען איז דאך געווען באוואוסט ווי אַ ראַדיקאַלער טוער, האָט שטענדיק ווי דער רעדאַקטאָר פון „ווילנער טאָג“ דורכ-געלאָזן אלע ידיעות און אַרטיקלען (אליין אָפט געשריבענע)

פאזיטיווע צו די סאָוועטן און צו דער פארפאָלגטער קאָמוניסטישער פארטיי אין פּוילן! ער איז דאָך געווען אפילו איינער פון די אָנגעזעענסטע איקוואַטער, און איקוואַט איז דאָך געווען כמעט ווי אַן אומלעגאַלע באַוועגונג אין פּוילן! ער האָט דאָך געשטיצט דעם איקוואַטאָנגרעם אין פאריז. וואָס טוט זיך דאָ?

און מיט אַ מאָל אַ צווייטע ידיעה: מען האָט אַרעסטירט אַ צווייטן איקוואַטער, דעם באַרימטן אַדוואָקאַט, פּובליציסט און דעמאָקראַטישן טוער יוֹסֶפֶּ טֶשֶׁרֶנֶוֹ. כּאָ וו.

פאר וואָס? פאר וואָס?

סטייטש, האָבן יידן ניט געקענט פארשטיין, טשערני-כאָוו איז דאָך פון דעסט וועגן געווען באַקאַנט, ווי דער הויפט־פארטיידיקער פון די קאָמוניסטן אין די פּאָליטישע פּראָצעסן... אָבער איידער נאָך מען האָט געוואָלט שטעלן נאָך אַזעלכע אומפארשטענדלעכע פּראָגעס, זיינען אָנ־געקומען פרישע ידיעות, אויף וועלכע קיינער האָט זיך שוין, אויב אזוי, ניט געקענט חידושן: מען האָט אַרעסטירט דעם פּועלי־ציון־טוער, דעם זשורנאַליסט א. צינצינאַטוס, מען האָט אַרעסטירט דעם קאָמיטעט פון „בונד“ (א נ נ אַ ר אָ ז ע נ ט אַ ל, אַדוואָקאַט ט י י ט ע ל, י ז ש ע ל ע ז נ י ק אָ וו אַ אַנ־ד)... דעם באַקאַנטן פּראָפעסיאָ־נעלן און רעוואָלוציאָנערן טוער ח י י ס וו אַ ל ט און נאָך אַנדערע.

רייזענס און טשערניכאָווס פרויען האָבן אָפּגעהאַקט אַלע טאַג די טירן פון דער נקוו"ד, אָבער מען האָט אפילו

ניט געוואָלט ענטפערן. פרוי טשערניכאָוו איז אַפילו צוליב
צו פיל דאָקוטשען די סאָוועטן-באַאַמטע אויך אַרעסטירט
געוואָרן. אויך דער זון פון זלמן רייזען, שאַרף, און
דער זון פון טשערניכאָוו, מיכאַל, ווערן אַרעסטירט.

וואָס טוט זיך דאָ? וואָס טוט זיך דאָ?

מען האָט ניט געקענט דערגיין וווּ זיי זיצן. אין ווילנע,
אָדער ערגעץ אַנדערשוואו אַרויסגעשיקט. ווי פאַרשוואַנדן
פון דער וועלט.

שפעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז די רייזענס און
טשערניכאָווס זיינען אַריבערגעשיקט געוואָרן אין דער אַלט-
וויליקער תּפּיסה. פאַרשטייט זיך, אַז מען האָט זיי דאָרטן
געהאַלטן אָפּגעזונדערט. דער שפעטער אומגעקומענער קאָד
בילניקער ייד גילמאַן, וועלכער איז געזעסן מיט טשערני-
כאָוו אין איין קאַמער, האָט מיר דערציילט, אַז טשערני-
כאָוו האָט דער אויספאַרשונגס-ריכטער פאַרגעבן אַן אויפ-
נאַבע צו שרייבן די געשיכטע פון די יידן אין פּוילן צווישן
ביידע מלחמות און צו שרייבן אַן אָפּשאַצונג וועגן דער
פּאָליטישער לאַגע. אין דער צייט ווען אַלע אַרעסטאַנטן
האָבן מורא געהאַט, מען זאָל זיי ניט אַרויסשיקן קיין סײַ-
ביר, האָט טשערניכאָוו, נאָכדעם ווי ער איז פאַרמשפּט גע-
וואָרן אויף אַכט יאָר תּפּיסה, כּסדר געוואָלט, מען זאָל
אים תּיכּה פאַרשיקן וואָס טיפּער אין רוסלאַנד, ווייל ער
איז געווען זיכער, אַז בקרוב וועט אויסברעכן אַ מלחמה
צווישן דייטשלאַנד און רוסלאַנד און אַז די דייטשן וועלן
גלייך אָקופירן די אָקופירטע דורך די סאָוועטן פּוילישע
ערד. זיין נבואה איז אָבער מקוים געוואָרן, נאָך איידער

מען האָט אים פאַרשיקט. די נאַציש זיינען אָנגעפאַלן אויף
 רוסלאַנד. די אַרעסטאַנטן פון ווילייקער תּפּיסה ווערן גע-
 טריבן צו פּוס טיפּער אין רוסלאַנד, אויפן וועג ווערן די
 אַרעסטירטע, וועלכע קענען ניט נאָכהאַלטן דעם מאַרש,
 דורך די נקוו"דיסטן דערשאָסן. טשערניכאָוו, אַ ייד איבער
 די פּופּציק, פּרוּאוּוט מיט אַלע כּוחות נאָכהאַלטן דעם מאַרש,
 אָבער די כּוחות האַלטן ניט נאָך. ביי באַריסאָוו ווערט ער
 מערדערלעך אומגעבראַכט פון דער סאָוועטישער וואַך און
 דערמיט ווערט פאַרענדיקט דאָס לעבן פון איינעם פון די
 אינטערעסאַנטסטע יידישע געזעלשאַפטלעכע טוער און פּוב-
 ליציסטן (האָט אַ סך געשריבן אויך אונטערן נאָמען י.
 ד נ י א ל י). מער פּרטים וועגן זיין לעבן און טויט
 האָבן מיר דערציילט צוויי אַרעסטאַנטן, וועלכע האָבן אַלץ
 דאָס געזען (צווישן זיי איינער אַ קאָמוניסט, וועלכן טשער-
 ניכאָוו האָט פאַרטיידיקט אין פּוילישן געריכט און וועלכער
 איז דורך די באַלשעוויקעס אין ווילנע אַרעסטירט געוואָרן
 ווי אַ טראַצקיסט און איז נאָך 9 יאָר אָפּזיצן אין סאָווע-
 טישער פאַרשיקונג געשיקט געוואָרן איצט אין פּוילן אויף
 „אַרבעט“). טשערניכאָוו פּרוּי, וועלכע האָט באַוווּזן, אין
 די ערשטע טעג פון דער מלחמה, זיך אַרויסצודרייען פון
 תּפּיסה, איז שפּעטער אומגעקומען דורך די נאַציש. זיין זון,
 דער יונגער געלערנטער מיכאַל, איז פאַרמשפּט געוואָרן אויף
 5 יאָר תּפּיסה און איז נאָכן אָפּקומען דעם טערמין ווידער
 אַרעסטירט געוואָרן און זיצט ווייטער, הגם אָפיציעל האָט
 מען אַלע פּוילישע בירגער, אפילו די אַרעסטירטע פון רוס-

לאנד, געדארפט באפרייען כדי זיי זאלן קענען פארן צו זיך אין היימלאנד.

ווייניק פרטים האט זיך איינגעגעבן צו דערוויסן זיך וועגן זלמן ריזענען, איך ווייס בלויז פון דעם, וואס עס האט דערציילט איינער א ביאליסטאקער תפיסה-וועכטער, דאן א יידישער שרייבער-אנפאנגער (לעבט איצט), וועלכער האט געארבעט א צייט אין ווילנע, אז ער האט אין ביאליסטאקער תפיסה אין 1940 געזען זלמן ריזענען דורכגייענדיק דורכן תפיסה-קארידאר, ריזען איז געווען א ביסל פאר-וואקסן בלאס און טרויעריק. נאכדעם האט מען אים ארי-בערגעשיקט אין וויליקער תפיסה.

דארטיקע ארעסטאנטן האבן מיר דערציילט, אז מען האט זלמן ריזענען ארויסגעשיקט פון תפיסה טיפער אין רוסלאנד נאך איידער די מלחמה איז אויסגעבראכן. שפע-טער איז מיר אויסגעקומען צו ריידן מיט לייבל, ע.ו. ריזענס צווייטער זון, וואס איז אין ביאליסטאק דורך די סאָוועטן אויך ארעסטירט און פארשיקט געוואָרן אין 1940 קיין סיביר. ער, לייבל, ווי איך, האבן דערנאך געהערט קלאנגען, אז ריזען איז ערגעץ אין א סאָוועטישער תפיסה געשטאָרבן. מער קיין ידיעות זיינען צו מיר ניט דערגאנגען. ריזענס פרוי, מרים, איז אומגעקומען דורך די נאציס. ביידע זין ריזענס, וועלכע האבן שפעטער באוויזן ניצול צו ווערן פון דער פארשיקונג, געפינען זיך איצט אין לאַנדאָן.

אויך פון דער גאנצער בונדישער גרופע איז קיינער ניט צוריקגעקומען פון דער פארשיקונג. (חיים וואלט איז נאך

PAŽYMĖJIMAS *Ar 74*

Pažymima, kad drg. *Kašerinskis*.

Šmerelis, s. Valpa yra Lietuvos TSR

Tarybinį Rašytojų Sąjungos narys.

Pažymėjimas galioja iki 1945 m.

-1945 m. *gruodžio* mėn. 31 d.

Tarybinis

LTSR Tarybinį Rašytojų Sąjungos
Atsakingsis Sekretorius

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Удостоверяется, что тов. *Кашеринский*
Шмерель Валпа является

членом Союза Советских Писателей Литовской ССР.

Удостоверение действительно

по 31 декабря 1945 года.

Derjabin

Отв. Секретарь ЦСП Лит. ССР

עם באשטעטיקט זיך, אז דער חבר קאשערנינסקי שמערל, דער זון פון וואלף, איז א
מיטגליד פון סאוועטישן שרייבער-פארבאנד פון דער ליטווישער סאציאליסטישער רעפובליק.
...1945" דעצעמבער 31 דעם זון פון גילטיק ביז דעם 31 דעצעמבער 1945"

געשטארבן אין דער ווילנער לוקישקער תפיסה פאר די סאָוועטן).

בין איך פארלאפן א ביסל דעם וועג פאָרויס, ס'איז אָבער וויכטיק געווען דאָס צו טאָן, ווייל שפעטער ווייס איך ניט צי ס'וועט מיר אויסקומען זיך נאָך אומצוקערן צו דעם גורל פון די אומגעקומענע קרושים.

עס הייבט זיך אָן

ס'איז אוועק אַ חודש, צוויי, און אַט קומט אַ באַפעל, אז די סאָוועטן גיבן אָפּ ווילנע צו ליטע. טויזנטער יידן, דער עיקר יוגנטלעכע, גייען אוועק מיט דער אָפּטרעטנדיקער סאָוועטישער מאַכט אין ראַטן-פאַר-באַנד. אין ווילנע בלייבן אָבער צוליב אַנפלוס פון פליטים פון די היטלערוסטישע אַקופירטע פּוילישע געביטן אַלץ אַ 70-80 טויזנט יידן, און ווי מאָדנע דאָס זאָל ניט זיין, ערשט דאָן, ווען ווילנע ווערט פאַרנומען פון די ליטווינער, וועמענס פּרעזידענט די קאָמוניסטן פלעגן כּסדר רופן דער פּאַשיסט סמעטאַנאַ, קומט דאָס יידישע ווילנע ווידער צו זיך. עס הייבן תּיכּף אָן אַרויסגיין ווידער פאַרשידענע צייטונגען (ציוניסטישע, דעמאָקראַטישע, סאָציאַליסטישע, פּראָסאָווע-טישע). ווילנע האָט זעלטן איבערגעלעבט אזאַ בלי-פּעריאָד פון יידישן קולטור-לעבן ווי גראָד אין יענען צייט פון דער סמעטאַנאַ-הערשאַפט, ביז... די סאָוועטן האָבן פאַרנומען גאַנץ ליטע און אויך ווילנע, פאַרטריבן דעם פּאַשיסט סמע-טאַנאַ און אָנגעהויבן ווידער אַריינפירן סאָוועטישע אָרדע-נונג.

דאָס מאָל איז ג א נ י לײטע צוערשט געבליבן אָן
 צייטונגען. אָבער אויב צייטונגען אין לײטוויש, פּויליש און
 רוסיש האָבן גיך אָנגעהויבן דערשיינען, איז מיט יידיש
 ווידער געוואָרן דאָס זעלבע. יידיש האָט מען נאָך אַלץ נײַט
 דערלויבט. ערשט אין אַ פּאָר ח ד ש י ם אַרום איז
 אָנגעקומען אַ דערלויבעניש פון מאַסקווע (נאָר דער צענט־
 ראַל־קאָמיטעט פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי אין מאַסק־
 ווע קען געבן אַ דערלויבעניש אַרויסצוגעבן אפילו די קלענ־
 סטע אויסגאַבעס אין וואָס פּאַר אַ העק פון לאַנד דאָס זאָל
 נײַט זײַן) אַרויסצוגעבן אין גאַנץ לײטע צוויי יידישע טאָג
 צייטונגען („ווילנער עמעס“ און „קאָוונער עמעס“) און
 איין יונג־צייטונג („שטראַלן“). מען האָט שוין פּאַרגעסן,
 אז נאָר נײַט לאַנג זײנען אין ווילנע און קאָוונע דערשינען
 ביז 10 יידישע טאָג־צייטונגען הויז זשורנאַלן און אַנדערע
 אויסגאַבעס. מען איז געווען אזוי מלאַ שמחה פון די צוויי
 צייטונגען, אז יידן האָבן זיך אַזש געקושט פאַר פּרייד,
 ווען זיי האָבן דערזען נאָך לאַנגע חדשים אַ יידיש אַות פאַר
 די אויגן.

שינויים זײנען אויך פּאַרגעקומען אין יידישן טעאַטער־
 וועלטל. פון די עטלעכע טעאַטערן זײנען געשאפן געוואָרן
 צוויי טעאַטערן, אָבער צו דער גרויסער צופרידנקייט פון
 דער יידישער געזעלשאַפּט זײנען די טעאַטערן פאַר־
 מלוכהשט געוואָרן. (אַנדערש קען בכלל נישט זײַן אין
 ראַטן־פּאַרבאַנד, און נישט נאָר מיט טעאַטערן, נאָר אויך
 מיט יעדער אַנדער מין אינסטימוציע). אויך די יידישע
 שולן, וועלכע האָבן פּריער געהאַט די פּוילישע אַדער העב־

רעאישע אונטערריכטס-שפראך, זיינען פארמלוכהשט נע-
וואָרן און איבערגעגאנגען אויף דער יידישער שפראך.

מיט גרויסע שוועריקייטן איז אויך געלונגען צו פועלן
ביים סעקרעטאר פון פראַפאגאַנדע-ענינים ביים צענטראַל-
קאָמיטעט פון דער ליטווישער קאָמפּאַרטיי פרייקשאַס, צו
עפענען אַ יידישע אָפּטיילונג ביים ליטווישן מלוכה-פאַרלאַג.

וואָלט מען געגאַנגען ווייטער מיט דעם וואָס מען האָט
דערגרייכט, וואָלט מען זיכער געווען צופרידן. אָבער... און דאָ
קומט דאָס „נאַטירלעכע“, ס'הייסט דאָס פאַרשמעלערן די ראַ-
מען פון דער יידישער קולטור-מעטיקייט, וואָס האָט זיך
אויסגעדיקט קודם-כל אין פאַרמאַכן „דורכן „פאַראייניקן“
צייטונגען און קולטור-אינסטיטוציעס. ווי אזוי די „פאַרשמע-
לערונג“ איז אָנגעגאַנגען, וועל איך אילוסטרירן מיט עטלעכע
ביישפּילן:

בלויז עטלעכע יינגערע יידישע זשורנאַליסטן (סטאַצקי,
יודעלעוויטש, פייגעל א"א"נד) זיינען צוגענומען געוואָרן אין
דער סאָוועטיש-רוסישער און פּוילישער פרעסע. די אַלט-באַ-
קאַנטע יידישע שרייבער און זשורנאַליסטן, ווי ז. קאַלמאַנאַ-
וויטש, משה שאַליט, א. י. גראַדעזנסקי, חיים לעווין, א. י.
גאַלדשמידט און אנדערע, זיינען אַרומגעגאַנגען אַרבעטלאָז
און דערצו נאָך אין איינע שרעק, זיי זאָלן ניט האָבן דעם
זעלבן סוף וואָס זלמן רייזען און טשערניכאָוו.

די שרייבער-משפּחה האָט זיך פאַרגרעסערט דורך דער
באַדייטנדיקער שרייבער-גרופּע פון קאַוונע, וואָס איז עטלע-
כע און צוואַנציק יאָר געווען פון אונדז אָפּגעריסן צוליב די
איבערגעריסענע דיפּלאָמאַטישע באַציאונגען צווישן ליטע

און פוילן (וועגן ענין ווילנע), און פון פוילן (זילכורג, סעמיא" טיצקי א"אנד).

מען האָט געפרוואוּט זוכן באַשעפטיקונג פאַר די אַרבעט־לאָזע שרייבער. ז. קאַלמאַנאוויטש (וועלכער איז באַזייטיקט געוואָרן אין גאַנצן פון ייִדיש־וויסנשאַפֿטלעכן אינסטיטוט — יוואָ, וואו ער איז געווען פון די גרינדער און פרעזידיום־מיטגליד) האָט באַקומען אַרבעט ווי אַ קאַרקטאָר, א. י. גראַד־דזענסקי האָט זיך פאַרנומען מיט איבערזעצונגען, נאָך אַנ־דערע האָבן געהאַפֿט צו באַקומען מיט דער צייט אַנדערע אַרבעט. אין די ייִדישע צייטונגען האָט מען אָבער די עלטערע שרייבער ניט צוגעלאָזן, דאָרט האָבן געאַרבעט כמעט דורכ־אויס יינגערע, וואָס די רעגירונג האָט געהאַלטן, אַז אויף זיי קען זי זיך מער פאַרלאָזן.

אין די געגעבענע באַדינגונגען האָבן די יינגערע ייִדישע קולטור־טוער אָנגעהויבן פאַרטיפֿן און לויט מעגלעכקייטן אויסברייטערן די ייִדישע קולטור־אַרבעט. אַ פרייד איז געדווען, ווען מען האָט זיך דערוואוסט, אַז ס'קומט קיין ווילנע די ערשטע דעלעגאַציע פון ייִדישע שרייבער פון מינסק בראַש מיט זעל י ק א ס ע ל ר אַ ד. מען האָט זיי (אַקסעלאָראַד, ע ל י ע ק א ה א ן און זייער שומר, דער פאַראַנטוואָרטלעכער רעדאַקטאָר פון מינסקער „אַקטיאַבער“, מ אַ ד ע 5) געמאַכט אַ גרויסאַרטיקן קבלת־פנים. זיי האָבן זיך געפרייט צו זען, וואָס פאַר אַ געזונטער ייִדישער צענד־טער עס איז ווילנע, וואָס פאַר אַ גרויסע ייִדישע קולטור־אַרבעט דאָ ווערט געפירט. זיי האָבן געקליבן נחת פון די ייִדישע שולן, פון די קינדער־היימען, פון די צייטונגען. עס

יידישע שרייבערס אומגעקומענע און פארשיקטע אין די סאָוועטישע תפיסות און לאַגערן.

משה פֿינטשעווסקי

נחום אויסלענדער

זאלן אויך ניט פאָרגעסן ווערן די טויזנטער אַנדערע יידן, אומגעקומענע און פארשיקטע אין די סאָוועטישע תפיסות און לאַגערן, וועלכע האָבן יעדער אויף זיין אופן געפרוווט וואָס טאָן צו שטאַרקן די יידישע קולטור (אויף די געביטן פון דערציאונג, טעאַטער, קונסט, שפראַך אדג"ל) און נישט צו דערלאָזן צו דער ענדגילטיקער ליקוידאַציע פון נאַציאָנאַלער אייגנאַרטיקייט. זיכער האָבן דאָ אויך די פירער פון יידישן נאַציאָנאַלן לעבן אין סאָוועט־רוסלאַנד, אָנהויבנדיק פון דעם השומר הצעיר, לינקע און רעכטע פּוּלִיִציוֹן, אַל־געמיינע ציוניסטן, רעליגיעזע פּאַרטייען ביז דעם בונד און אַנדערע יידישע דעמאָקראַטישע און סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאַציעס און סתם יחידים (רבנים, לערער אאז"וו) געהאַט אַ גרויסע שייכות צו דער יידישער קולטור.

העלענאַ כאַצקעלס

נח לוריע

האָט זיך געפילט, ווי קנאהדיק זיי ריידן. מען האָט ניט געקענט דערגיין ביי זיי צו פיל וועגן יידישן קולטור-לעבן אין סאָוועטישן ווייסרוסלאַנד פון וואַנען זיי קומען.

איין מאָל אין אַ פרימאָרגן, די געסט זיצן זיך אין זייער האָטעל-צימער (סאָקאלאָווסקי-האָטעל אויפן ראַג דייטשישע גאָס און טראַקער) צוזאַמען מיט נאָך אַ פּאַר שרייבער פון ווילנע, קומט אַריין אַן אומרואיקער דער רעדאַקטאָר פון „ווילנער עמעס“, דער יונגער דערציילער דוד אורו. וואָס איז? ער דערציילט, אַז נעכטן אין אָונט האָט מען אים גערופן אין פּראָפּאַגאַנדע-אַפּטייל פון דער פּאַרטיי, וואו מען האָט אים געמאָלדן, אַז לויט אַ באַשלוס פון דער פּאַרטיי ווערט אָפּגעשטעלט דער „ווילנער עמעס“.

— וואָס?? — האָבן אַלע אויסגעשריען מיט אַ מאָל.

— יאָ, אַזוי איז עס — האָט זיך אַ דערשלאָגענער אורו אַוועקגעזעצט.

— מיר וועלן דאָס ניט דערלאָזן! — האָט אויסגערופן זעליק אַקסעלראָד.

— וואָס טראַכט איר אַזוינס צו טאָן? — האָט אַ פרעג געטאָן מאָדעל.

— איך וועל גיין אין דער פּאַרטיי און דערקלערן, אַז ווילנע איז ניט...

— וואָס וועט איר טאָן?! — האָט זיך אַוועקגעשטעלט אַ דערצאָרנטער מאָדעל.

— מען דאַרף גיין אין דער פּאַרטיי — האָט ניט דורכ-געלאָזן אַקסעלראָד — און פּאַדערן...

— איר וועט ניט גיין! האָט זיך אַ רואיקער צוריק אוועק
געזעצט מאָדעל.

— חבר מאָדעל — האָט זיך אַרײַנגעמישט קאהאָן —
ס'איז דאָך טאקע ניט דערלאָזבאַר, אז ווילנע זאָל בלייבן אָן
אַ צײַטונג.

— איר א ו י ך? — האָט מאָדעל אַ באַרואיקטער
אויסגעשפּיזט אויף קאהאַנען בליקן — אדרבא, פּראַווט גיין...

זײ זײנען ניט געגאַנגען. זײ האָבן געוואוסט, אז אויב
זײ וועלן גיין אין דער פּאַרטיי, וועט מאָדעל אוועקגיין מסרן
אין מינסקער נקוו"ד און זײער לעבן איז דאָן אין סכּנת.

זײ זײנען ניט געגאַנגען, אָבער מ אָ ד ע ל, ווען זײ
זײנען צוריקגעקומען קיין מינסק, האָט סײ ווי סײ זײ
געמסרט. נקוו"ד האָט בידן אַרעסטירט און ווען די נאַצײס
זײנען באַפאַלן רוסלאַנד און מען האָט עוואַקואירט די
אַרעסטאַנטן פון מינסקער תּפּיסה, האָט מען אַקסעלּראָדן
דערשאַסן (ווי אַלע איבעריקע פּאָליטישע געפאַנגענע). קאַ-
האַן האָט זיך גלייך אַרײַענטירט און געזאָגט, אז ער איז אַ
קרימינעלער, האָט מען אים עוואַקואירט טיפּער אין לאַנד.
(שפּעטער האָט ער דאָס אַלץ דערציילט. ער איז אומגע-
קומען ווי אַ סאָלדאַט אויפן פּראָנט אין קאַמף קעגן די
נאַצײס).

דער „ווילנער עמעס" איז געשלאָסן געוואָרן. אזוי אַרום,
האָבן זיך די יידן פון ליטע, לעטלאַנד, עסטלאַנד, וועלכע
די סאָוועטן האָבן פּאַרנומען — געמוזט באַנגוגענען מיט אײן
ידישער טאַגצײַטונג און אײן יוגנט־זשורנאַל, אַנשטאַט
וואָס פּריער, בײ דער קאַפיטאַליסטישער סיסטעם, האָבן זײ

געהאט ביי א 10 טאָנצייטונגען, זשורנאַלן אד"גל. (דאָס זעלבע איז געשען אין ביאליסטאָק, וואו פאַר דער מלחמה זיינען דערשינען עטלעכע יידישע טאָנצייטונגען. די סאָר וועטן האָבן דאָרט דערלויבט בלויז איין בלעטל, „ביאליסטאָר קער שטערן“, וואָס איז אַרויס דריי מאָל אַ וואָך).

און אז ס'איז גענוג איין צייטונג, פאַר וואָס זאָל ניט זיין גענוג איין טעאָטער?

יידן, און בפרט יידישע אַקטיאָרן, האָבן משמעות צו פיל פאַרגעניגן געהאַט פון דעם, וואָס זיי האָבן געהאַט צוויי טעאָטער-אַנסאַמבלען. ס'איז אָנגעקומען אַ באַפעל צו פאַר-מאַכן דעם יידישן טעאָטער אין קאָוונע.

סטייטש, ווי אזוי, פאַר וואָס? וואָס זאָלן טאָן די אַקטיאָרן?

מען האָט שוין פאַרשטאַנען, אז מען דאַרף ניט פרעגן, אז מען טאָר ניט פרעגן, ניט פראַטעסטירן, אז מען דאַרף אָננעמען אַלע באַשלוסן אָן דיסקוסיעס.

ס'איז געוואָרן ענגער, ענגער...

די לאַנגע האָט דערנרייכט דעם קולמינאַציע-פונקט מיט די מאַסן-אַרויסשיקונגען פון דער באַפעלקערונג אין סיביר. דאָן האָבן זיך אָנגעהויבן די שוואַרצע טעג ניט נאָר פאַר דער פּוילישער באַפעלקערונג, נאָר אויך פאַר דער יידישער. הונדערטער יידישע משפּחות זיינען אין מיטן דער נאַכט אַרויסגעריסן געוואָרן פון זייערע היימען. ציוניסטן, בונדיסטן, סוחרים, קליינהענדלער, האַנטווערקער, געזעלשאַפטלעכע טוער, ישיבה-בכורים...

אין א פארטאָג האָט מען דערזען צווישן די, וועלכע
ווערן געפירט, אויך דעם סוחר נ א ז.
— איר וועט נאָך מיך מקנא זיין! — האָט ער אויס-
גערופן צו די יידן, וועלכע זיינען געשטאנען ניט ווייט און
אים באַדויערט.
קיינער האָט ניט גענומען ערנסט האָס וואָס דער „פריי-
לעכער לונג און לעבער“ רעדט.

ס'איז אָבער קיין פאָר וואָכן ניט אוועק. זונטיק דעם
21סטן יוני, אין טאָג ווען דייטשלאַנד פאַלט אָן אויף רוסי-
לאַנד, ווערט ווילנע באַמבארדירט. עטלעכע טויזנט יידן באַ-
ווייזן זיך אוועקצולאָזן טיפער אין לאַנד. א טייל ווערן דורך
דער סאָוועטישער גרענעצוואַך ניט דורכגעלאָזן. זיי קערן זיך
אום צוריק אין ווילנע (צווישן זיי די שרייבער שמשון כהן,
שלום זשירמאַן און אנדערע).

מיט צוויי טעג שפעטער, דינסטיק פארטאָג, זיינען שוין
די נאַצים אין ווילנע.
ווילנער יידן זיינען שוין מקנא זייערע ברידער און
שוועסטער, וועלכע די סאָוועטן האָבן פאַרשיקט.
דער סוחר נ א ז האָט פאַרויסגעפילט...

אין רויד און אין פלאַמען

נ ע ט אָ.
אייגנטלעך וואָלט דער פּעריאָד געראַפּט אַריבערגעהיפּט
ווערן.
אָבער דאָך איז וויכטיק צו דערציילן עטלעכע אינטע-

רעסאנטרוויכטיקע פרטים, וואָס קענען האָבן אַ שייכות צום
ענין קולטור־אַקטיוויטעט, וואָס איך גיי דאָך אויך ניט פאַר
ביי אין מיין דאָזיקער אַרבעט.

עס זיינען פאַראַן פאַרשיידענע השערות, פאַר וואָס די
דייטשן האָבן אין אַנדערע געטאָס פאַרקוקט די קולטור־
מעטיקייט, וואָס יידן האָבן דאָרט געפירט. ניט דאָס אָבער
אינטערעסירט אונדז אין איצטיקן מאָמענט. וואָס עס איז
י אַ וויכטיק אַנצואווייזן איז, טראָץ דעם שוידערלעכן מצב,
אין וועלכן די יידן האָבן זיך געפונען, האָבן זיי זייער גייס־
טיקע המשכדיקייט ווייטער געצויגן. ס'איז אפילו מאָדנע־
וואונדערלעך צו זאָגן, וואָס אויב איך רייד וועגן ווילנער
געטאָ, איז דאָרט דער קולטור־מצב געשטאַנען אויף זייער אַ
הויכן ניוואָ און איז געווען שטאַרק פונאַנדערגעוואַקסן.
(פאַרלעזונגען, טעאַטערן, אַרקעסטערס, כאָרן, יוגנטקלוב,
שול, פּראָפּעסיאָנעלע פּאַד־שולן, שרייבער, קינסטלער און
מוזיקער האָבן געשאַפן נייע ווערטפולע ווערק אד"גל.)

פאַרשמענדלעך, אַז מיר האָבן געוואוסט, אַז דאָס איז
קולטור אין אַ טייטן־קאַמער. האָבן זיך דעריבער געפונען
אַ גרופע פון צווישן די צום טייט פאַרמשפּטע, וועלכע האָבן
געטראכט נ י ט ווי צו ראַטעווען דעם אייגענעם נפש, נאָר
ווי אַזוי צו ראַטעווען פאַר די קומענדיקע דורות ד י י ד י
ש ע ק ו ל ט ו ר - א ו צ ר ו ת, וועלכע די דייטשן האָבן
געזאַמלט כדי צו פאַרניכטן.

איך האָב געהאַט דעם גרויסן כבוד צו געהערן צו אַט
דער „רינגעלבלום"־גרופע, וועלכע האָט אַרבעטנדיק אין יוואָד

בנין, וועלכן די דייטשן האָבן גערופן „ראָזענבערג-שטאַב“, דורך אַלע ערנסטע סכנות געגנבעט פון אונטער די דייטשע הענט די וויכטיקסטע כתב-ידן, אַלטע דרוקן, בילדער, מוזע-אַלע אַנטיקן אד"גל. מיר האָבן זיי אונטער די קליידער אריינגעשמוגלט אין געמאַ און אין אַ ספּעציעל אױסגעגראָבענעם בונקער באַגראָבן. מיר האָבן טייל מאַטעריאַלן פאַרגראָבן אויפן בוידעם פון יוואָ. אָבער ניט נאָר מיט יידישע מאַטעריאַלן האָבן מיר אזוי געמאַן. עס זיינען צו אונדז אָנגע-קומען פון אַלע באַלטישע לענדער און שפּעטער אויך פון אַקופּירטן סאָוועטישן ווייסרוסלאַנד וויכטיקע אויזרות. אויף וויפל מיר האָבן נאָר געקענט, האָבן מיר אויך אַ טייל פון די מאַטעריאַלן באַהאַלטן.

אַ טראַגיקאַמישע פּאַסירונג איז געווען, ווען מען האָט איין מאָל געבראַכט צו אונדז פון דער ווילנער געשטאַפּאַ עטלעכע לאַסט-אױטאָס מיט מאַטעריאַלן פון „יוואָ“. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז דאָס האָט די ווילנער נקוו"ד (וואו די געשטאַפּאַ האָט זיך באַזעצט) צוגענומען פון יוואָ (נאָך אין סוף 1940) די מאַטעריאַלן ווי ניט קיין כשרע צו האַלטן אפילו פאַרן אינסטיטוט, וועלכער איז אין די סאָוועטישער צייטן כמעט ווי ניט געווען טעטיק. די „טריפּה“ מאַטעריאַלן זיינען דער עיקר באַשטאַנען פון געבונדענע יאָרגענג יידישע פּרעסע און כּלרליי ליטעראַטור פון אַלע סאָציאַליסטישע שאַ-טירונגען.

און ווען ס'איז געקומען צו די ליקווידירונגס-טעג אין געמאַ, האָבן מיר זיך געפּרייט, וואָס מיר האָבן דאָך עפּעס וואָס אויפגעטאַן. מיר זיינען געווען זיכער, אז די וועלכע

וועלן קומען נאך אונדז, די באפרייטע, וועלן געפינען א גרויסן טייל פון דעם, וואָס עס האָט זיך אונדז איינגעגעבן צו ראַטעווען פון פאַרניכטונג.

שרייבער־קאָפיטאַן א. קושניראָוו און ש. קאַטשער־גינסקי. — יום־כּפור 1944, ביי די חורבות פון דער גרויסער שטאָט־שול אין ווילנע.

זאָל איך דערציילן וועגן דערפאַרונגען פון די וועמען עס האָט זיך איינגעגעבן צו דערגרייכן אין די וועלדער צו די פאַרטיוואַנער? זאָל איך דערציילן איצט וועגן אַנטיסעמיטיזם

פון יענע סאָוועטישע קאָמאָנדירן, וועלכע זיינען געשיקט גע-
וואָרן פון יענער זייט פראָנט? וועגן דער גרויסער צאָל יידי-
שע קרבנות פון אָט די „אייגענע“ פארטיזאָנער? ניין, דאָס
געהערט דאָך ניט צו מיין טעמע, צו דער טעמע פון קו-
ל-טו-ר. אגב, זיינען שוין פאראן וועגן דעם אַ שפּאַר ביסל
יריעות.

אָבער דאָך האָבן מיר אויך אין פארטיזאָנקע, אזוי ווי אין
געטאָ, נאָך אַלץ געהלומט, אז דער סוף פון דער מלחמה וועט
ברענגען די ענדגילדיקע אויסלייוונג פאר יידן אין וועלכן
ווינקעלע אויף דער ערד זיי זאָלן זיך ניט געפינען. מיר זיי-
נען געווען זיכער, אז די ראַטן־רעגירונג וועט געבן דאָן די
פולע מעגלעכקייט די יידן פריי צו אַנטוויקלען זייער קולטור
אויף אַלע געביטן.

און אָט ווערט דעם 13טן יולי 1944 ווילנע באַפרייט
דורך דער רויטער אַרמיי. די מלחמה ציט זיך ווייטער. מיט
האַרץ־קלאַפּעניש קומען מיר אין דער נאָך ברענענדיקער וויל-
נע, אפשר וועלן מיר נאָך וועמען געפינען.

געפונען האָבן מיר עטלעכע הונדערט הרוגים, וועלכע די
דייטשן האָבן אויסגעשאָסן ערב זייער אַפטרעטן, די לעצטע
יידן, וועלכע האָבן זיך געפונען אין צוויי אַרבעטלאַגערן אין
שטאָט.

פארטיזאָנער האָבן זיך אַ וואָרף געטאָן איבער די הייזער
זוכן וואָס אָנצוטאָן און פאַר איין וועגס זיך פאַרזאָרגן פון
די רייך איבערגעלאָזענע דייטשישע און ליטווישע הייזער מיט
עפעס ווערטיקס.

מיר, די 2-3 לעבנגעבליבענע פון יענער „רינגעלבלום“-

גרופע, וועלכע האָבן זיך דאָן געפונען אין שטאָט, זיינען
אָוועק זוכן די באַגראַכענע אַרכיוון. צעווייטיקטע, צווענדריק
די קרבנות, זיינען מיר נאָך צעבראַכענער געוואָרן, ווען קור
מענדיק צום יוואָ, האָבן מיר געטראָפן אַנשטאָט דעם בנין
אַ הורבת. עס איז שוין אפילו דער אַש פון דעם פאַרשרפעטן
אַרכיוו, וואָס מיר האָבן געהאַלטן באַגראַבן אויפן בוידעם,
ניט געווען. זיינען מיר אָוועקגעלאָפן אין געטאָ. מיר זיינען
גיך דורכגעלאָפן די שמאַלע בית-עולם-געסלעך און דערקראַכן
צום בונקער, וואו מיר האָבן געפונען אַ טייל פון דעם פאַר-
גראַכענעם. מיר זיינען דערנאָך געגאַנגען פון גאַס צו גאַס,
פון שטוב צו שטוב און געשלעפט אויף זיך זעק מיט ביכער,
מיט כתב-ידן, מיט ספר-תורות אד"גל.

ביסלעכווייז האָט זיך אָנגעהויבן איינשמעלן די אָרדענונג
אין שטאָט. ס'האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן יידן פון דער
עוואַקואַציע, פון די לאַגערן, פון די באַהעלטענישן, „אַריער“.
ס'האָבן זיך באַווייזן קינדער.

ניט אַלץ פון די אַרכיוו-מאַטעריאַלן, ספרים און פון גרויסן
טייל פון פרעסע-אַרכיוו פון יוואָ און סקולפּטורן האָבן מיר
געקענט אַרייננעמען צו זיך אין די דריי צימערן. אונדזער
געדאַנק, אונדזער ווילן איז געווען: אויפזאַמלען דאָס אַלץ
אין אַ געהעריקן לאַקאַל, אָרגאַניזירן דערווייל, כאַטש אַ יידישן
מוזיי פון די אַלע געפונענע זאַכן און מיט דער צייט, ווען
ס'וועלן זיך אויך אָפגעפינען יידישע וויסנשאַפטלער — עפע-
נען אַ וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט.

יידישע קינדער, צווישן זיי די מערסטע יתומים, האָבן
זיך באַווייזן אין שטאָט, איז געווען פאַר אונדז אַ נאַטירלעכע

זאך, אז מען דארף עפענען פאר זיי א יידישע שול און אז אינטערנאט.

פון די פראָנטן, פון דער עוואַקואַציע, פון פארטיזאנקע זיינען זיך צונויפגעקומען אַהער אַ גרופע יונגע שרייבער (פון ווילנע: א. אייזען, ש. בעליס, חיים גראַדע, א. סוצקעווער דער שרייבער פון די שורות, מאיר פופס; פון קאָוונע: מאיר יעלין, יאַנקל יאַסאַדע, יהושע לאַצמאַן, הירש אַשערקאוויטש א"אנד) — דאַרף מען גרינדן אַ יידישן פאַרלאַג. אַרויסגעבן אַ צייטונג. עס קלייבן זיך אָן אַ 5-6 טוויזנט יידן (נישט נאָר ווילנער). עס איז דאָ פאַר וועמען צו טאָן. ס'איז דאָ דער יידישער קאָמפּאַזיטאָר קליניצקי — איז וויכטיק צו שאַפן אַ כאָר. פּלענער, פּלענער, און מיר הייבן אָן צו טראַכטן ווי אזוי זיי צו רעאַליזירן. מיר זיינען זיכער, אז די רעגירונג, די פאַרטיי וועט אונדז אין דעם העלפן.

אָט ליגן פאַר מיר נאַטיצן, וואָס איך האָב אָנגעהויבן פאַרצייכענען פון די ערשטע טעג זינט פון דער שטאָט זיינען פאַריאַגט געוואָרן די נאַציס.

אַפּשר וועלן עטלעכע אויסצוגן פון דעם איבערגעבן די שטימונגען פון יענער צייט:

„15 טעג יו ל י. אין שטאָט־קאָמיטעט פון דער פאַרטיי רייד איך מיט דעם אָרגאַניסטר־קאָמאַטאָר (אָרגאַניזאַטאָר פון דער קאָמפּאַרטיי) יאַנקל וויניצקי. מיר באַשליסן שאַפן אַ קאָמיטעט, וואָס זאָל אויספאַרשן די רציחות איבער יידן אין דער צייט פון דער דייטשער אָקופאַציע אין ליטע. וויניצקי זאָגט צו וועגן דעם זיך דורכריידן אין צענטראַל־קאָמיטעט, און אויב מעגלעך, וואָלט כדי געווען, איך זאָל פאַרן אין

מאסקווע וועגן דעם. אויך אבא קאוונער (איצט אין צ"ק פון
מפ"ם אין ישראל — ש. ק.) האָט מסכים געווען געהערן צו
דער קאָמיסיע.

16 ט ע ר י ו ל י . מ י ט ו ו י נ י צ ק י ן באַראָט
איך זיך כסדר וועגן שאפן עפעס אַ יידישע קערפערשאפט.
היינט האָבן מיר גערעדט וועגן שאפן אַן אָפטיילונג פון יידישן
אַנטי־פאַשיסטישן קאָמיטעט, וואָס געפינט זיך אין מאָסקווע.
איך האָב געבעטן עטלעכע באַקאַנטע אַנצושרייבן זייערע
איבערלעבונגען פון דער לעצטער צייט. מיט די מאַטעריאַלן
וועל איך לייגן די גרונטבאַזע פאַר דער פאַרשונג פון די
רציחות איבער דער יידישער באַפעלקערונג. עס האָבן מיר
צוגעזאָגט צו שרייבן ד"ר מ. פייגענבערג וועגן גורל פון די
יידישע דאָקטוירים אין געטאָ, כאַצקל ברענאייזן וועגן קאַנצ-
לאַגער אין ווייוואַרע, בלומע קראַסנער וועגן דער קינדער-
אַקציע אין לאַגער חק"פ, ווילקינסקי וועגן דער „פאַראייניקט-
טער פאַרטיוואַנער־אַרגאַניזאַציע“ זייערע איבערלעבונגען אין
פאַרטיוואַנקע.

17 ט ע ר י ו ל י . ח' זימאַן (צווייטער פראָפאַגאַנדע-
סעקרעטאַר אין צ"ק פון דער פאַרטיי) האָט מיר היינט אין
צענטראַל־קאָמיטעט פון דער פאַרטיי געזאָגט, אַז איך בין
באַשטימט געוואָרן ווי אַ מיטגליד פון דער „אויסערגעוויינלעך-
כער קאָמיסיע צו פאַרשן די רציחות פון די דייטשן איבער
דער באַפעלקערונג“ און ווי אַ מיטגליד צו פאַרשן די געשיכטע
פון דער פאַרטיוואַנקע.
איך האָב אים פאַרגעלייגט צוציען צו דער קאָמיסיע דעם
באַרימטן ביאָלאָג פראָפ' דעמבאָוסקי.

18 ט ע ר י ו ל י . פון מאַסקווע איז געקומען ס ו צ' ק ע ו ו ע ר . עם ווערט היימישער.

20 ט ע ר י ו ל י . עם ווייזט זיך ארויס, אז אויף זימא" נען איז זיך דאָ ווייניק וואָס צו פארלאָזן. ער בייט אלע וויילע זיינע מיינונגען. בכלל איז זיין באַציאונג צו יידן אַ קאלטע, כאַטש ער אַליין איז דאָך געווען אַ לערער פון יידי־שער ליטעראַטור אין דער שלום־עליכס־גימנאַזיע אין קאָוונע.

26 ס ט ע ר י ו ל י . מיר הייבן אָן אָרגאַניזירן ביים אָפטייל פון קונסט־ענינים פון לס"ר אַ „מוזיי פאַר יידישער קונסט און קולטור“, וואָס מיר אָרדענען איין דערווייל אין אונדזער פּריוואַטער וווינונג (מיינע און סוצקעווערס) אויף דער געדימיך־גאַס 15. (פריער מיצקעוויטש־גאַס).

5 ט ע ר א ו י ג ו ס ט . דער מוזיי וואָס מיר אָרגאַניזירן ביי אונדז אין שטוב איז געוואָרן דער צענטער פאַר אלע יידן, וועלכע האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן אין שטאָט.

דאָ איז דער איינציקער אָרט, וואו מען טרעפט באַקאַנטע, וואו מען שמועסט זיך אַדורך, וואו ניי־געקומענע יידן דער־וויסן זיך די אַדרעסן פון אלע יידן, וועלכע געפינען זיך אין שטאָט. עם קומען דאָ אויך אַ סך רויטאַרמיער, אָפיצירן, פּאַרטיזאַנער. פון גאַנצן ראַטן־פאַרבאַנד שיטן זיך בריוו פון יידן צו זייערע קרובים אין ווילנע, וועלכע זיינען שוין ניטאָ. אלע בריוו ווערן געבראַכט צו אונדז, וואו זיי ווערן פאַררע־גיסטירט.

אין שטאָט ווערט צווישן דער באַפעלקערונג, ניט נאָר צווישן דער יידישער, באַקאַנט דער אַדרעס מיצקעוויטש־

גאס 15, ווי דער זיצארט פון יידישן קאמיטעט, כאַטש אזא
 עקזיסטירט נאָרניט אָפיציעל.
 כדי צו לינדערן די אַרבעטלאָזיקייט און די מאַטעריעלע
 נויט פון אַ טייל יידן, שרייבן מיר אָן אַ מעמאָראַנדום צו

די מיטאַרבעטער פון יידישן מוזיי אין ווילנע, אַפּריל
 1945. פון רעכטס צו לינקס: אברהם אייזען (וויסנ-
 שאַפּסלעכער מיטאַרבעטער), ש. קאַטשערגינסקי (די-
 רעקטאָר), ע. גערשטאַטער (ביבליאָטעק־פּאַרוואַלטער),
 י. זעליקמאַן (טעכנישער אַרבעטער), נעמי מאַרקעלס
 (טעקערטאַרין). אַלע פון ווילנע אַוועקגעפּאַרן.

די אָנפירער פון דער ליטווישער רעגירונג און פון דער פארטיי.

מיר פארזען אויך ניט די א י י ג נ ט ל ע כ ע אַר- בעט. עם ווערן געבראַכט ספרית-ורות, וועלכע ליגן צע- וואָרפן איבער דער שטאַט. איך ברענג פון דער פוילישער פרוי מאַרילע וואָלסקאַ אָן אַ שיעור ווערטיקע ביכער, וואָס עם האָט איבערגעלאָזן ביי איר איר פרוינר מ ש ה ל ע- ר ע ר. עם ווערן טאַגטעגלעך געבראַכט אין זעק און אין קאַשיקעס אוצרות בריוו, מאַנוסקריפטן און ביכער פון די באַרימטע יידישע פערזענלעכקייטן. די אוצרות זיינען בלוז אַ טייל פון דעם, וואָס מיר האָבן באַהאַלטן זייענדיק נאָך אין געטאַ. אַלץ ליגט באַגראָבן אין זאַמד אין אַ פינצטערן קעלער אויף דער שאַוולער געסל. די פוילישע איינוווינער פון הויף ברענגען כסדר מיליציאָנערן און נאַטשאַלניקעס. זיי מיינען, אַז מיר זוכן נאָר. זיי קענען ניט פאַרשטיין, צו וואָס מיר דאַרפן האָבן די שמוציקע פאַפירלעך איינגע- קלעבטע אין פערערן פון צעריסענע בעטגעוואַנט. זיי ווייסן קיינער נישט, אַז דאָ האָבן מיר געפונען בריוו פון י. ל. פּרץ, פון שלום-עליכם, פון ביאַליק, אברהם מאַפו, דעם איינגר- הענטיקן טאַג-בוך פון ד"ר הערצל, מאַנוסקריפטן פון ד"ר עטינגער, פון מענדעלען, אַ טייל פון די אַרכיוון פון ד"ר א. לאַנדוי, מ. וויינרייך, זלמן רייזען, ז. קאַלמאַנאוויטש, אַלט- יידישע אויסגאַבעס, און נאָך און נאָך.

מיר באַקומען נ י ט קיין שום הילף ניט פון דער שטאַטישער מאַכט, ניט פון דער רעגירונג. אַלע אַרבעטן מיר אומזיסט. זאָלן דאָ דעריבער דערמאָנט ווערן מיט כבוד

די מיטארבעטער א. אייזען, ש. אמארזאנט, ע. גערשאטער,
י. זעליקמאן, נעמי מארקעלס, א. סוצקעווער און אבא קאוור
נער. מער ווי מיט צוואַנג, אז מיר וועלן באַקומען שכירות,
ברויט־קארטעס, מיטאָגן — העלפט מען אונדו ניט.

11 ט ע ר א ו י ג ו ס ט. די לאַגע הייבט זיך אָן
נאַרמאַלייזירן. עס קומען צו פריינד, וועלכע העלפֿן אונדו
אין דער אַרבעט. אונדזער ווינונג איז צו קליין, זוכן מיר
א לאַקאַל. מען ווייזט אונדו אָן, אז עס שטייט ליידיק דער
בנין פון דער ראַמיילעס ישיבה, וואָס די דייטשן
האַבן פאַרוואַנדלט אין אַ תבואה־שפייכלער. מיר שלאָגן
אָפּ די טירן פון פאַרשידענע אַמטן, אָבער אומעמוס ענט־
פערט מען, אז דער בנין געהערט איצט צו „זאָגאַטזערנאָ“
(אַמט פון תבואה־צושטעלונג) און די לעצטע זאָגן זיך אָפּ
דעם לאַקאַל צו באַפרייען.

עס בלייבט איבער דער לאַקאַל פון דער געוועזענער
מפּיציה־שכל־ביבליאָטעק אויף דער סטראַשן־גאַס מיט
דעם שכנות־דיקן בנין, וואָס גייט אַרויס אויף דער לידער
געסל, וואָס אין איינעם זיינען זיי איין הויף.

ד ע ר הויף איז פאַר די ווילנער יידן אַ היסטאָרישער.
דאָ איז געווען אין דער צייט פון דער היטלעריסטישער אָקור
פאַציע דער ערשטער יידנראַט. דאָ איז געווען איינער פון די
רירעוודיקסטע ערטער פון די געמאַיירן: די ביבליאָטעק, דער
לייענזאַל, דער סטאַטיסטיק־אַמט, אַ ביכער־סקלאַד, די באַד,
די יידישע תּפּיסה, ספּאָרט־פּלאַץ, אַרכיוו, דאָ זיינען די יידישע
פּאַרטיזאַנער מיט געווער געשטאַנען עטלעכע מעת־לעת און
געוואָרט, גרייטע אויפצונעמען דעם קאַמף קעגן שונא. דאָ

איז געווען דער שטאב פון די פארטיזאנער, א געווער-לאגער, א מאלינע, וואו מען האָט זיך געלערנט שיסן און ווי אזוי זיך צו באַגנין מיט געווער.

עס זיינען געווען צווישן אונדז עטלעכע, וועלכע זיינען געווען קעגן אויסקלייבן אזא אָרט פארן מוזיי. „צוריק אין געטאָ דארף מען ניט גיין“ — האָבן זיי געטענהט. געזיגט האָט אָבער דער צווייטער צד, וועמען איך האָב הייס פאַר-טידיקט. „גראָד דאָס ווינקל — האַלט איך — איז אַ צור געפאַסטער פאַר אַ יידישן מוזיי. דאָס וואָס איז שוין דאָ פאַראַן איז דאָך שוין אויך היסטאָריש. דאָס טאָר ניט אַוועק געגעבן ווערן אַ וואָסערן ס'איז אַמט, כדי דאָרט צו מאַכן אַ צווייטן „זאַגאַטזערנאָ“. מען טאָר גאָרניט פאַרנעסן, וואָס דאָ איז פאַרגעקומען, פאַרקערט, זאָל דאָס אונדז כסדר דער-מאָנען“.

ערגער איז, וואָס די בנינים זיינען אין אַ שלעכטן צור-שטאַנד. אַלע פענצטער אָן שוויבן, ניטאָ קיין טירן. אַנדערע ווענט זיינען פון דער באַמבאַרדירונג צעשטערט. דורך די דעכער זעען זיך שטיקער הימל.

דער איינציקער אָרט אויף דער ווייל, איז דער קליינער איינשטאָטיקער בנין, וואו ס'איז געווען די תפיסה אין געטאָ.

20 סטער א ו י ג ו ס ט. א דאַנק דער ענערגישער אַרבעט פון אַ גרופע רעליגיעזע יידן ווערט אַקצעפטירט דורך דער מאַכט אַ יידישע קהילה בראש מיט דעם איינציק געראַט-טעוועטן ווילנער רב גוסטמאַן (איז איצט דער ראש פון אַ נויאָרקער ישיבה — ש. ק.). צווישן די מיטאַרבעטער זיינען

פארן א שוחט, א מוהל, א שמש. צוויי קברנים א"אנד. צווא" מען 9 מאן. די קהילה האָט זיך פארקליבן אויף דער דייטשי-שער גאס 19. אין זעלבן הויף איז אויך פאראן א בית-מדרש.

מיר האָבן איבערגעגעבן דער קהילה די ווייטערדיקע רע-גיסטראציע פון די יידן און די בריוו-אָפטיילונג. דאָס פאר-גרינגערט אויך במילא די אַרבעט פון מוזיי.

מיר האָבן זיך פאר דער צייט אָנגעטראָפן אויף פאר-שיידענע שוועריקייטן אין דער אַרבעט.

דער דירעקטאָר פון דער ליטווישער וויסנשאַפֿט-אַקאָדע-מיע פראָפ' שאַל קאָס קאָס זאָגט צו, דער דירעקטאָר פאר קונסט-ענינים באַנייט ים זאָגט צו, דער ביל-דונגס-מיניסטער זוגדאָ זאָגט צו — אַלע וועלן העלפן מיט וואָס זיי וועלן נאָר קענען, אָבער עס דוכט זיך אויס, אַז זיי מאַכן שוועריקייטן. ווען עס איז אויסגעקומען מיט זיי צו ריידן וועגן מוזיי, פרעגן זיי אויף וואָס דארפן מיר האָבן אַ ספּעציעלן יידישן מוזיי, עס קאָן דאָך זיין ווי אַן אָפטיילונג ביים ליטווישן? (און פאר וואָס שטיצן זיי דעם קאָראַיאַמישן מוזיי?) האָבן מיר גערעדט וועגן אַ יידישער אָפטיילונג ביי דער וויסנשאַפֿט-אַקאָדעמיע אין ליטע, זאָגן זיי, אַז עס זיינען ניטאָ קיין יידישע געלערנטע.

ענדלעך, ענדלעך האָבן זיי דערלויבט אונדו צו עקזיס-טירן אָפּיציעל, אָבער אונטערן נאָמען מוזיי, נאָר ווי אַ „קאָ-מיסיע צו זאַמלען מאַטעריאַלן“ ביים קונסטאָפטייל פון ביל-דונגס-מיניסטעריום.

28 טער אַוויגוסט. מיר האָבן נאָך אַלץ קיין

Latvijas TSR

Latvijas TSR

SVIETĻĀKU TĪKUMĒS KOORDINĀCIJAS

Литовская ССР
НАРОДНЫЙ КОММУНИКАЦИОННЫЙ ТИП

Valsts, 1945. g. *Agriņi*... mēn. 7. d. d. Bērnu, "12" ... 1945. g.

PAĻYKĒJUMS.

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Latvian, kad die *Chociņiņki*
... *Smilki*... *Si. Vīpē*...
... *Vīpē*... *Si. Vīpē*...
... *disķiņi*...
Parvešanas gaidāms 1945. gada
... *Agriņi*... mēn. 7. d. dienā.

Удостоверение, что
Agriņiņki... *Si. Vīpē*...
... *disķiņi*...
Удостоверение редактора
No "12" ... 1945. g. 4

KĀRTO VALDĪBAS VIRSŅIŅIŅAS

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ

1945. gada 7. d.

W. Vīpē
KĀRTO
("12" gada 7. d.)

על באשעטיקט זיך, אן קאטעגוריסקי שמעל, דער זון פון וואלף, און דירעקטאר
פון יודישן מוזיי און ווינעל... מאי 1945.

איין גראָשן נישט באַקומען. אַנדערע ענלעכע אינסטיטוציעס
 (ליטווישע, פּוילישע) אַרבעטן שוין נאָרמאַל מיט געהעריקע
 בודזשעטן. פּריינד העלפּן אונדז צו, ז ע ל י ק ק א ז י
 מ י ר א ו ו ס ק י האָט היינט געשיקט טישן, א שאַפּע,
 עטלעכע בענקלעך. ש ל מ ה ב ר א נ ד האָט געשאַנקען
 פון זיין פּאַבריק, וואו ער איז דירעקטאָר, עטלעכע לאַנגע
 בענק, אַ פּאַר שטולן. י א נ ע ק ש ט ו ל און פ י י ג ע ל ע
 מ י ל ש ט י י ן האָבן געבראַכט פּאַפּיר צו שרייבן, ז אַ
 ג י י ס ק י — טינט, ט א ר ט א ק — לײַכט. דאָס איבע-
 ריקע — פּאַפּיר, פּעדערס, קנאַפּקעס האָבן מיר אַליין געשאַפּן.
 איבערגעגעבענע פּריינד פון דער יידישער קולטור זיינען זיי
 אַלע. אָבער מ ע ר קענען זיי ניט העלפּן. עס פעלן אונדז
 נאָך בענק, טישן, שטולן, פּאַליצעס, שאַפּעס. אויך דער תּפּיסה
 בנין (פּאַר דער מלחמה איז דאָ געווען די דרוקעריי פון ראָד
 זענקראַנץ און שריפטזעצער) איז גענוג רואינירט. לויט דער
 אויסרעכענונג פון בוי-טרעסט דאַרף קאָסטן ברענגען דאָ אַליץ
 אין אָרדענונג ביז פּערציק טויזנט רובל. סובסידיעס אויף
 טראַנספּאָרט האָבן מיר אויך ניט, און ווען ניט די אויטאָס,
 וואָס עס באַרגן אונדז (אויף אַ ניט־געזעצלעכן אופן) זאָנעק
 שטול (אַרבעט אין אַ טראַנספּאָרט־קאָנטאָר), ח' אַלפּעראַ-
 וויטש און די פּורן פון די חברים מ ג י ד און ב ר א נ ד,
 וואָלטן מיר גאָר ווייניק געקענט אויפּטאָן ביים ברענגען פון
 די ווייטסטע ווינקלען פון שטאָט פּאַרשיידענע יידישע מאַ-
 טעריאַלן, וועלעכע געפינען זיך אָפּ. ניט זעלטן באַרגן מיר אַ
 האַנט־וועגעלע ביי שכנים און שלעפּן זיך מיט דעם דורכן
 שטאָט מיט ביכער, צייטונגען, סקולפּטורן, בילדער אד"גל.

מיר האָבן אָנגעגעבן אַ מעמאָראַנדום צום גענעראַל־סע־
 קרעטאַר פֿון דער ליטווישער קאָמפּאַרטיי ה' ס נ י ע צ־
 ק ו ס וועגן דערלויבן אָן איינמאַליקע יידישע אויסנאַבע.
 נאָר וואָס איז צו אונדז אָנגעקומען אַ תּשובּה, אַז סניעצקוס
 האָט באַוויליגט אונדזער בקשה. אַ גוואַלדיקע נייעס! די
 חברה זיינען שטאַרק צופּרידן. מען האָט שוין געמאַכט אַ
 לַחיים. הייסט עס, אַז ס'קומט פּאָר אַ קער אין דער באַצ־
 אונג צו אונדזערע קולטור־באַדערפענישן. מיר זיינען זיכער
 אין דעם.

3 ט ע ר ס ע פ ט ע מ ב ע ר. עס האָבן זיך שוין פּאַר־
 רעגיסטרירט ביז צוויי טויזנט יידן. צווישן זיי אַ באַדייטנד־
 דיקע צאָל קינדער. די לערערין צילע ווילדשטיין שלאָגט אָפּ
 די טירן פֿון בילדונגס־מיניסטעריום צו באַקומען אַ דערלויבע־
 ניש צו עפענען אַ יידישע פּאָלקס־שול און אַן אינטערנאַט פּאַר
 יידישע יתומים. איר צו הילף קומען הויכע יידישע מיליטער־
 לייט, וועלכע פּאַרשטייען אויך, אַז די יידישע קינדער קען
 מען אַיצט ניט שיקן אין די ליטווישע אָדער פּוילישע שולן,
 וואו די לערער און די קינדער זיינען זייער ווייט צו זיין
 יידן־פּריינדלעך. זיי, די מיליטער־לייט, טאָרן זיך איינגטלעך
 ניט מישן אין ציווילע ענינים. אָבער צ י ל ע שטייט ניט
 אָפּ, זי רייסט מיט און זיי גייען.

נעכטן האָבן מיר געבראַכט אויף ק א ו ו א ל ס ק י ס
 אַ מאַשין פינף גרויסע פּעק מיט יידישע מאַטעריאַלן, וואָס
 זיינען געלעגן אויפן הויף פֿון „סאַיוואַטיל“ (איינקויף־שטע־
 לע פֿון פּאַרשיידענע מינים אָפּפּאַל). די מאַטעריאַלן האָבן די
 דייטשן ניט באַוווּזן אַוועקצושיקן אויף פּאַפּיר־איבעראַרבע־

טונג אין דער קוטשקורישקער פאפיר־פאבריק. עפענענדיק דעם
ערשטן פאק האָט מען שוין פון א ו י ב ן אַרויסגענומען
יוסף פערעלס אַ כתב־יד. מיט דער זעלבער מאַשין האָט מען
געבראַכט אַ שפּאַר ביסל יידישע צייטונגען, טיילן פון פּערדאָ-
גאַנישן אַרכיוו און סקולפּטורן, אַלץ פון ייוואָ, וואָס די
דייטשן האָבן געהאַט גרייט אַריבערצוטראַנספּאָרטירן אין
דייטשלאַנד. מער ווי צוויי קורסן מיט דער מאַשין האָט מען
ניט געקענט מאַכן. אין „סאַיוואַטיל“ און אין נאָך אַנדערע
ערטער ליגן נאָך זייער אַ סך מאַטעריאַלן, אָבער מיר האָבן
ניט קיין טראַנספּאָרט עס צוצונעמען צו זיך.

ס'איז היינט ביי אונדז געווען דער נאַטשאַלניק פאַר אַגי-
טאַציע און פּראָפּאַגאַנדע ביים צ"ק פון דער אַלפּאַרבאַנדישער
קאָמוניסטישער פּאַרטיי ח' זיעלאַנאָוו. ער האָט אויפגענומען
גענויע ידיעות און פּרטים וועגן אונדזערע אַרבעטן.

10 ט ע ר ס ע פ ט ע מ ב ע ר . כ'האָב אָנגעשריבן
אַ באַריכט פאַרן סאָוואַינפּאַרמביראָ וועגן די אוצרות, וואָס
מיר פאַרמאָגן אין מוויי. מיר האָבן נעכטן צוגעשטעלט אַ באַ-
ריכט וועגן די שאָדנס, וואָס די דייטשן האָבן אָנגעמאַכט
דורכן פאַרניכטן די ווילנער יידישע ביבליאָטעקן. הויז דעם
האָבן מיר צוגעשטעלט אַ באַזונדער באַריכט וועגן דער פאַר-
ניכטונג פון די ייוואָ־אוצרות.

אַ ב ר ה ס ק ר י ז אָ ו ו ס ק י האָט אונדז געבראַכט
אַ מתנה קאָפּיר־פּאַפּיר, קאָנווערטן און אַ מעקער.
פון באַגראַנס קי ן האָבן מיר באַקומען טעקעס,
שרייב־פּאַפּיר, טשוועקעס. מיר ווערן רייכער.
סוצקעווער איז צוריקגעפאַרן אין מאַסקווע.

11 ט ע ר ס ע פ ט ע מ ב ע ר. מיט א וואָך צוריק האָבן מיר (סוצקעווער יאָסאָדע און איד) איבערגעגעבן אַ מע" מאַריאַל ח' סניעצקוסן וועגן דערלויבן אַרויסגעבן אַ ייִדישע וואָכן־צייטונג. נעכטן האָט אונדז ח' זימאָן געמאַלדן, אַז וועגן דעם איז נאָך צו פרי צו ריידן. אָבער מען קען יאָ אַרויס־געבן פון צייט צו צייט אַלמאַנאַכן פון די ייִדישע שרייבער פון ליטע. איז די שמחה אַ גרויסע ביי אונדזערע שרייבער. ענדלעך וועט מען קענען אָנהייבן אויסליידיקן די שופלאָדן פון די איבערגעלאָדענע מאָנוסקריפֿטן.

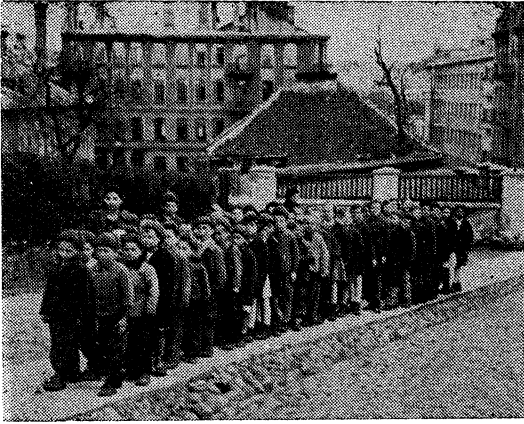
צום ערשטן מאָל האָבן מיר היינט באַקומען אויסגעצאָלט שכיירות. פון די 800 רובל וואָס יעדער האָט באַקומען, האָבן מיר צו 150 געדאַרפט אָפגעבן צוריק, כדי אויסצוצאָלן די חובות וואָס מיר האָבן געבאָרגט פֿריוואַט.

אין צווייטן הויף אויף נומער 8, האָבן מיר געפונען אַ העקטאָגראַפֿירטן „ווייזער פֿאַר פֿאַרטיזאַנער" אין פּויליש, און אַן אויסגאַבע וועגן פֿאַרטיזאַנער אין רוסיש, ביידע אויס־גאַבעס האָבן גענוצט די קעמפער אין געטאָ.

די ייִדישע קהילה אין ווילנע האָט באַקומען טויזנט דאָלער פון אַמעריקע. די מלוכה־באַנק האָט אויסגעצאָלט דער־פֿאַר 5.300 רובל, — קנאַפע געלט.

12 ט ע ר ס ע פ ט ע מ ב ע ר. עס זיינען אָנגעקומען פון אַמעריקע זייער אַ סך קליידער. אין אַ טייל בגדים ליגן צעטלעך אין ייִדיש, פון וואָס עס איז קענטיק, אַז די מתנות זיינען פון אַמעריקאַנער יידן. דערווייל אָבער האָבן פון די זאַכן באַקומען בלויז ניט־יידן. אין קהילה האָבן זיך רעגיר־סטירט טויזנט פֿיר הונדערט יידן, וועלכע נייטיקן זיך אין

אָנטועכץ. די מערסטע פון זיי גייען טאקע אַרומגעריסן, באַר-
וועם, אָן מאַנטלען. ס'איז שוין גוט קאַלט און זיי פּרירן.
דערצו נאָך איז אין אַ סך שטיבער קיין גלאָז אין די פענצטער
ניט פאַראַן. אַ דעלעגאַציע פון דער קהילה לויפט שוין אַרום
עטלעכע טעג איבער פאַרשיידענע אינסטיטוציעס, צו פּערזענ-

ווילנע 1945. לעבנגעבליבענע יידישע קינדערלעך פון
יתומים-הויז אויף אַ שפּאַציר אויף דער גאַס קליין
פּאַהולאַנקע ראַג זאַוואַלנע.

לעכקייטן און אין ערגעץ ענטפּערט מען ניט. מען שיקט פון
אין אָרט אין אַנדערן. נעכטן האָט מען געענטפּערט, אז די
בגדים וועלן פאַרטיילט ווערן דער באַפעלקערונג אויף די
אַרבעטסערטער. פון דעם וועלן ליידן דער עיקר די יידן און

ספעציעל די יידישע פרויען און קינדער, וועלכע קענען ניט
 ארבעטן, אָדער האָבן נאָך ניט קיין אַרבעט.
 — וועלן זיי ניט באַקומען! — איז געווען דער ענטפער.
 צוליב דעם האָבן מיר באַשלאָסן צו גיין מיט אַ דעלעגאַט-
 ציע צו פּאַלעצקיסן. (דער ליטווישער מלוכה-פרעזידענט).
 18 ט ע ר ס ע פ ט ע מ ב ע ר. ביי רעליגיעזע יידן
 איז ראש-השנה. מען דאוונט מערב אין בית-המדרש אויף דער
 דייטשישער גאַס. שחרית און מוסף דאוונט מען אין דער
 גרויסער פּוסטער שטאַטשול. עס רעגנט פון דאָך אויף די
 מתפללים. די קהילה-לייט מיען זיך, מען זאָל די גרויסע
 היסטאָרישע געביידע ברענגען אין אָרדענונג.
 21 ס ט ע ר ס ע פ ט ע מ ב ע ר. אין שטאַט איז גע-
 קומען די מאַכטער פון איליאַ ערנבורג, אויך אַ זשורנאַליסטין.
 זי איז געקומען זאַמלען מאַטעריאַלן פאַר דער געשיכטע פון
 דער פּאַרטיזאַנער-באַוועגונג אין ליטע. זי איז אויך געווען ביי
 אונדז אין מוזיי. זי מאַכט אַ פיינעם איינדרוק. זי איז שטאַרק
 איבערגענומען מיט די אַלע שוועריקייטן, וועלכע מען מאַכט
 אונדז אין אונדזערע באַמייאונגען ווידער אויפצושטעלן דעם
 יידיש-קולטורעלן לעבן...”

מער האָב איך מיינע טאַגנאַטיצן ניט געפירט. פריינד
 האָבן מיר געעצהט זיך ניט צו פאַרנעמען מיט דעם, ווייל
 ניט נאָר איך, נאָר אויך אַנדערע קענען ליידין פון אָט די
 נאָטיצן, אויב עס זאָל חלילה וואָס געשען און מען זאָל עס
 ביי מיר געפינען.
 ס'איז אָבער שוין פון דעם צו זען, אז מיר האָבן שוין פון

די ערשטע טעג, ווי די שמאָט איז באַפרייט געוואָרן, דערפילט, אַז מיר זיינען יידן. מיר האָבן אָבער די האַפּענונג גען אויף גערעכטיקייט, וואָס קומט אונדז, נישט פאַרלוירן. מיר האָבן געזוכט דערצו פאַרשיידענע תּרוצים, ס'איז אָבער שווער געווען צו געפינען שכלדיקע פאַרענטפּערונגען. דערצו נאָך, ווען אין גאַנץ ליטע איז שוין אָנגעגאַנגען אַ נאָרמאַלער לעבן. דער פּראָנט האָט זיך שוין אָפּגערוקט גאָר ווייט פון אונדז. עס זיינען שוין געווען מעטיק ליטווישע, רוסישע און פּוילישע צייטונגען, זשורנאַלן, טעאַטערן, ראַדיאָ, שולן, אונדז ווערסיטעטן אד"גל.

מיר האָבן דעריבער נאָך מער פאַרשטאַרקט אונדזער עק-שנות און ווייטער פאַרגעזעצט די אָנגעהויבענע באַמיוואונגען צו שאַפן נאָרמאַלע באַדינגונגען פאַר דער יידישער קולטור אין פּיל גערימטן ירושלים דליטא אונטער דער סאָוועטישער הערשאַפט.

ביילאָגע נומ. 1

„ אין ווילנע

(פון אונדזער קאָרעספּאָנדענט)

דעם 23טן יולי איז אין ווילנע, אין הויז פון דער רויטער אַר-מיי, פאַרגעקומען אַ קינסטלערישע זעלבסטטעטיקייט-אַלימפיאָדע פון די קינדערהיימען פון דער ליטווישער רעפּובליק, געווינדמעט דעם 5טן יאָרטאָג פון סאָוועטנליטע. אויף דער אַלימפיאָדע זיינען געקומען פאַרשטייער פון בילד-דונגס-קאָמיסאַריאַט, פון דער קאָמיג-אַרגאַניזאַציע, קינסטלער, שריי-בער א. א. דעם ערשטן פּריז האָט באַקומען דער ווילנער יידישער קינד-

די ווירקלעכקייט

כדי צו מאכן א מיטינג פון יידישע פארטיזאנער אין א גרויסן זאל, האב איך באדארפט באקומען די צושטימונג פון פ ר י י ק ש א ס ז, דער ערשטער פראפאגאנדע־סעקרעטאר פון צ"ק פון דער ליטווישער קאמפארטיי. מען קען ניט זאגן, אז זיין אינטעליגענץ זאל אים געווען דינען צו זיין הויכן אמת (דערפאר האט מען באשטימט פאר

דערהיים נומ. 6. אין א שיינעם פערלדיקן יידיש האט דער זעלבסט־טעטיקער קאלעקטיוו פון קינדערהיים אויפגעפירט די קינדער־אָפּערע „דאָס פעקעל“, נאָכדעם — אַ מאָנטאָזש פון סטילזירטע יידישע פּאָלקס־לידער און פּאָלקס־טענץ.

דער דירעקטאר פון שול כ' שאַכאַט איז איינגעלאָדן געוואָרן אין פרעזידיום, וווּ מען האָט אים פייערלעך איבערגעגעבן דעם פּריז.

**

אין זאל פון דער ווילנער פילאַרמאָניע איז פאַרגעקומען אַ גרוי־סער ליטעראַריש־קינסטלערישער אָונט לכבוד דעם יאָרטאָג פון דער באַפרייאונג פון ווילנע. דעם אָונט האָט אַרגאַניזירט די יידי־שע שרייבער סעקציע ביים שרייבער־פאַריין אין ליטע. אַ פּאַרטראַג „אַ יאָר יידיש־סאָוועטישע קולטור־אַרבעט אין לי־טע“ האָט געלייענט דער סעקרעטאַר פון דער סעקציע יאַנקל יאַסאָדע. דערנאָך זיינען אַרויסגעטראָטן מיט זייערע ווערק די יידישע שרייבער אַשער־אָוויטש, לאַצמאַן, סוצקעווער, קאַטשערגינסקי און בעליס־לעגיס.

אינעם צווייטן טייל פון אָונט האָבן די קינדער פון דער ווילנער יידישער מיטלשול אויפגעפירט אַ קינסטלערישן מאָנטאָזש „ווילנע“, צוזאַמענגעשטעלט פונעם שרייבער קאַטשערגינסקי.

(„אייניקייט, מאַסקווע, דאָנערשטיק

9 אויגוסט 1945 יאָר (191) 79

זיין פארטרעמער דעם יידישן לערער און פארטיוואנען-פירער
ה. ז. מ. א. ז. אָבער די סאָוועטישע רעגירונג האָט געוואָלט
ווייזן דער באַפעלקערונג, אַז בלוז ליטווינער זיצן ביי דער
רעגירונגס־ און פארטיי־מאַכט אין ליטע. ניט נאָר דאָס. די
סאָוועטן האָבן אפילו איבערגעלאָזן אויף זייערע אַמטן אַ סך
ליטווינער, וועלכע האָבן מיטגעאַרבעט מיט די דייטשן און
אפילו זיי געהאַלפן אין די שחיטות. (דאָקענטן זיינען פאַרשיקט
געוואָרן אין סיביר די שרייבער י א ק ו ב ע נ א ס, א סאָ-
ציאַלדעמאַקראַט און ק א ז י ס ב אָ ר ו ט א — א סאָ-
ציאַליסטי־רעוואָלוציאָנערער, וועלכע האָבן אין דער אָקופאַ-
ציע־צייט געהאַלפן יידן).

זענדריק, אַז מיט ז. מ. א. ז. נ. ע. וועל איך גאַרניט קע-
נען אויפֿטאָן (און אפשר האָט ער מורא געהאַט צו שטעלן
אַלץ אויף זיך), בין איך געוואָרן אַן אַרײַנגייער צו פ ר י י ק
ש א ס ז.

שוין זיין ערשטער ענטפער וועגן מיטינג פון די יידישע
פארטיוואנער האָט מיר געגעבן צו פארשטיין, אַז אויף קיין
גוטס פון אים וועל איך זיך ניט דערוואַרטן.

— נאָך וואָס דאַרפט איר אַ יידישן מיטינג — האָט ער
זיך ברוגזדיק געוואָרפן — נאָך וואָס? אַט ווען מיר וואָלטן
געהאַט אַז אַ ראַדיאָ־סטאַציע וואָס האָט די קראַפט איבער-
צונעבן אייער מיטינג אין אויסלאַנד וואָלט עס געהאַט אַ
ווערט, אָבער סתם אַ מיטינג... צו וואָס?

עס האָבן ניט געהאַלפן מיינע טענות וועגן דער וויכטי-
קייט פון אַזאַ מיטינג פאַר די יידן אַליין. דאָרטן אויפן מי-
טינג, וועלן מיר רופן די יידישע באַפעלקערונג, די פאַרטיוואַ-

נער — האב איך געזאגט — זיי זאלן זיך אריינטאן אין אויפבויען צוריק די חרובע ווילנע און דאס וועט זיין די גרעסטע נקמה וואס זיי וועלן נעמען אן די נאציס.

פרייקשאס האט זיך אָבער איינגעשפּאַרט:

— איך לאָז ניט — האָט ער געענטפּערט — און אויב

איר ווילט קענט איר וועגן דעם זיך ווענדן אין מאַסקווע.

גלייכצייטיק האָבן מיר ניט גערוט כדי צו פּאַרווירקלעכן דאָס אַרויסגעבן דעם ערשטן אַלמאַנאַך פּון דער שרייבער־גרופּע (וועלכע זיינען אַלע געווען מיטגלידער פּון סאָוועטישן שרייבער־פּאַרבאַנד).

אַ שוועריקייט האָבן מיר געהאַט בלויז אין באַקומען ייִדי־שע שריפּט. אין דעם האָט אונדז אַרויסגעהאַלפּן דער דירעקט־טאָר פּון מאַסקווער „עמעס“־פּאַרלאַג ' ס ט ר אָ נ ג י ן (לעצטנס אַרעסטירט?) וועלכער איז געקומען אויפשטעלן אַ ייִדישע פּאָליגראַפּישע באַזע אין ווילנע. ער האָט געשיקט ייִדישע שריפּט אין ווילנע, און וואו ס'איז געווען פּריער די דרוקעריי „אַלמנח והאחים ראָס" און וואו ס'איז איצט אַ רוסי־ליטווישע דרוקעריי, האָט געזאָלט געעפּנט ווערן אַ ייִדישער אָפּטייל. אָבער ווי גרויס איז געווען מיין אַנטווי־שונג, ווען האָבנדיק שוין דעם צוזאָג פּון זימאַנען און פּרייק־שאַסעס צוזאָג ' ס ט ר אָ נ ג י נ ע ן — האָט מען געענט־פּערט, אַז די פּראַגע וועגן אַרויסגעבן וואָס פּאַר אַ ניט איז שריפּט אויף ייִדיש איז ניט אַקטועל איצט.

דאָס האָט אונדז וויי געטאָן, און זייענדיק נאָך „גרינע" סאָוועטישער בירגער האָבן מיר זיך ניט באַנגונגט מיט די אַפּאָזאָן, ווי ס'איז אין אַזאַ פּאַל אין סאָוועטן־פּאַרבאַנד, נאָר

מיר האָבן געפרואוּט מזל דורך אַנדערע וועגן, וועגן וואָס איך
וועל שרייבן באַזונדער.

די ראַדיאָ־נעץ האָט שוין פון די ערשטע טעג, זינט די
שטאָט איז באַפֿרייט געוואָרן, געאַרבעט. איך בין אוועק צום
דירעקטאָר פון ראַדיאָ און געבעטן, מען זאָל אויסטיילן כאָטש
אַ האַלבע שעה אין טאָג אויף ייִדיש.
— מען קען ניט. איך האָב ניט וועגן דעם קיין שום
אַנווייזונגען.

האָבן מיר אָרגאַניזירט אַ כאָר (אונטער דער אָנפירונג
פון קאָמפּאָזיטאָר קליניצקי), קיינער האָט אונדז ניט גע־
שטיצט. די זינגער זיינען דריי מאָל אַ וואָך געגאַנגען אין
די פינצטערע אָונטן אויף די רעפּעטיציעס. מיר האָבן גע־
וואָלט, אַז אונדזער געזאַנג זאָל דערהערט ווערן!

איך בין אוועק ווידער צום ראַדיאָ־דירעקטאָר און געבעטן,
ער זאָל דערלויבן אויפצוטראַעטן דעם כאָר אין ראַדיאָ.

— נאָר אין ליטוויש, פּויליש, אָדער רוסיש, — איז
געקומען דער ענטפּער.

דער כאָר איז פּונאַדערגעלאָזן געוואָרן.

צרות האָט זיך אָנגעליטן די לערערין צי 5 ע ווי 5 ד־
ש ט יי . זי פלעגט אָפט קומען צו מיר וויינען:

— מיינע פּים זיינען מיר שוין געשוואָלן געוואָרן פון
שלעפּן זיך טאַג־אויס טאַג־אויס צו פאַרשיידענע אַמטן. אומע־
טום הייסט מען מיר קומען מאַרגן, קום איך מאַרגן, זאָגט
מען מיר ווידער מאַרגן.

אין מאָל איז זי געקומען אַ לייכטנדיקע, אַ שיינענדיקע:
— מען האָט דערלויבט צו עפענען אַ פּיר־קלאַסיקע ייִדי־

יידישע שרייבערס אומגעקומענע און פארשיקטע אין די סאָוועטישע תפיסות און לאַגערן.

איציק קיפניס

יוסף שטערניכאָוו

די צוויי צענדליק שרייבערס וועמעס פאָטאָגראַפיעס דאָ ווערן געבראַכט, זיינען בלויז אַ קליינער טייל פון די אומגעקומענע, פאַרשיקטע און פאַרשוונדענע אין די סאָוועטישע תפיסות און לאַגערן. עס דאַרפן נישט פאַרגעסן ווערן אויך אַזעלכע שרייבערס וואָס האָבן געהאַט דעם זעלבן גורל ווי זעליג אַקסעלראַד, א. אבטשוק, ש. אַשעראָוויטש, יאשאַ בראַנשטיין, חיים גילדין, מ. דונעץ, ש. האַלקין, ז. ווענדראַף, א. זאַרעצקי, א. כאַשין, איזי כאַריק, מירע כענקינא, מ. טייף, י. יאַנקע-לעוויטש, פראַפ. ליבערבערג, נח לוריע, חנה לעווין, י. נר-סינאָוו, ל. סטראַנגין, ע. ספיוואַק, ש. פערסאָוו, אייזיק פלאַט-נער, א. פרומקין, י. פאַלקאָוויטש, ישראל פוריע, נ. קאַסטע-לאַנסקי, א. קירושניץ, ש. רויטמאַן, י. ראַבין, זלמן רייזען, ה. רעמיניק און נאָך צענדליקער, צענדליקער אַנדערע.

יעקב שטערנבערג

י. דאַברושין

שע שול, א יתומים-אינטערנאט און א קינדער-גארטן.
עס האָט זיך ניט געוואָלט גלייבן, אָבער אין עמלעכע טעג
אַרום איז קלאָר געוואָרן, אז אזא דערלויבעניש איז טאַקע
פאַראַן.

איר גאַנץ לעבן האָט די לערערין צילע אַריינגעלייגט אין
בויען די שול. און ווער ווייס, צי די שול וואָלט געקענט
געעפנט ווערן, ווען ניט יידישע אָפיצירן, וועלכע האָבן זיך
גענומען דערצו. זיי האָבן אויף זייערע מיליטערישע מאַשין-
נען געבראַכט פאַר דער שול מעבל, האָלץ, שפייז, דעם רע-
מאַנט געהאַלפן דורכפירן און מיט מזל — די קינדער-אינסטי-
טוציעס זיינען געעפנט געוואָרן.

ס'איז געווען א שמחה. די קינדערלעך זיינען ווי פלאַ-
טערלעך אַרומגעפלוין איבער זייער היים. לערער האָבן זיך
אָפגעפונען, דערציער.

און ווען די שול האָט שוין צום סוף שול-יאָר זיך צוגע-
שטעלט צו דער קינדער-אַלימפּיאדע פון דער ליטווישער ראַטן-
רעפובליק, האָט די יידישע שול פאַרנומען דעם ערשטן אָרט!
דעם ערשטן אָרט אין געזאַנג, אין טענץ, אין לערנען.

אָבער ווען מען האָט צום סוף שול-יאָר צוגעשטעלט א
בודזשעט אויפן קומענדיקן יאָר, וואו ס'איז פאַרויסגעזען צו
עפענען פאַר די קינדער, וואָס האָבן געענדיקט דעם פערטן
קלאַס — אַ פינפטן קלאַס, האָט דער בילדונגס-מיניסטער
געענטפערט, אז מער ווי פיר קלאַסן קען די יידישע שול
נישט האָבן.

— ס'טייטש, וואָס זאָלן טאָן די קינדער פון פערטן קלאַס?
וואו זאָלן זיי גיין?

— אין די ליטווישע אָדער רוסישע שולן! — איז געקור
מען דער ענטפער.

שפעטער-צו האָט מען זיך דערוואוסט, אז די פיר קלאַסן
האָט מען דערלויבט בלויז צוליב דעם, ווייל די יינגערע קינד-
דער האָבן קיין אנדער שפראַך אויסער דער יידישער נישט
געקענט. אין דער פיר-קלאַסיקער יידישער שול האָבן זיי לויט
דעם לערן-פראָגראַם שוין געדארפט באהערשן אויך די ליט-
ווישע און רוסישע שפראַך, כדי מער נישט צו באדארפן
אַנקומען צו דער יידישער שול.

טיפע טראגעדיעס זיינען פאַרגעקומען אין יתומים-דיי-
טערנאַט. לויטן באפעל פון דער מאכט האָט מען דאָרט גע-
מוזט צונעמען נאָר אַזעלכע קינדער, וועלכע האָבן זיך גערא-
טעוועט אין געטאָ, פון די וועלדער, באהעלטענישן, לאַגערן.
אַבער די עוואַקואירטע יידישע קינדער, וועלכע האָבן זיך צו-
ריקגעקערט פון ראטנן-פאַרבאנד צוזאַמען מיט די ליטווישע
קינדער האָט מען אין יידישן יתומים-הויז נישט געטאָרט
אַרייננעמען. די קינדער האָבן בעסער געוואָלט זיין צוזאַמען
מיט יידישע דערציער און נישט מיט די ליטווישע, וועלכע
האָבן זיך צו די יידישע קינדער באַצויגן שלעכט און זיי אפילו
אַפט געשלאָגן. נישט האָבנדיק קיין ברירה, האָט די אָנפיר-
רונג פון יידישן אינטערנאַט געמוזט אויספירן די באפעלן
פון בילדונגס-מיניסטעריום. האָבן געטראָפן אָפט פאלן, ווען
יידישע קינדער פלעגן אַנטלויפן פון די ליטווישע דערציאונגס-
היזער און קומען וויינענדיק, מען זאָל זיי צונעמען אין יידי-
שן יתומים-הויז. מען האָט זיי אָבער גאָרנישט געקענט העלפן.
פלעגן די קינדער אָפט איבערשלאָפן אויף די טרעפ פון

יתומים-הויז, אַרומוואַלגערן זיך הונגעריקע אין די גאַסן און
 דעמאָראַליזירט ווערן.
 אַ גרויסן קלאַפּ האָט די יידישע שול באַקומען דורכן
 אַרעסט פון איר גרינדערין, דער לערערין ווי 5 ד ש ט יי 1.
 צוועענדיק די שוועריקייטן, וואָס די רעגירונג מאַכט פאר
 דעם יידישן נאַציאָנאַלן קולטור-אויפבויו, האָבן הונדערטער
 יידן אין ווילנע באַשלאָסן אויסנוצן די מעגלעכקייט, וואָס די
 סאָוועטישע רעגירונג האָט געגעבן די געוועזענע פּוילישע
 בירגער אַוועקצופאַרן פון ווילנע. פאַרשטייט זיך, אַז קיינער
 האָט נישט געטראַכט וועגן כלייבן אין פּוילן, אַלעמענס דראַנג
 איז געווען אַוועקצופאַרן דורך פּוילן ווייטער. אָבער די וויל-
 נער יידן, וועלכע האָבן, ווי נאָך אַנדערע צענדליקער טויזנט
 טער יידן, געוואוסט, אַז ניט אַלע מאָל קען מען זיך באַציען
 מיט צוטרוי צו די סאָוועטישע פאַררעדענונגען (מען האָט
 זיך דערמאָנט וועגן די טויזנטער ווילנער יידן אין ביאַליס-
 טאָק און אַנדערע ערטער, וועלכע האָבן זיך אין 1940 פאַר-
 שריבן צוריקצופאַרן אין ווילנע און די סאָוועטישע רעגירונג
 האָט דאָן אַלעמען פאַרשיקט קיין סיביר), האָבן מורא געהאַט
 צוערשט זיך צו פאַרשרייבן. אייניקע, מער געוואַנטערע, האָבן
 דאָס געפרוואווט טאָן. צווישן זיי איז אויך געווען צי 5 י
 ווי 5 ד ש ט יי 1, אָבער נאָך דעם ווי זי האָט זיך פאַר-
 שריבן אַוועקצופאַרן פון ווילנע, האָט איר באַהערשט אַ מורא,
 מען זאָל זי קומען אַרעסטירן. אין דעם האָט זיך אונטערגע-
 רוקט איינע אַ קאָוונער יידישע פרוי, וועלכע האָט פאַרטרויט
 צי 5 ע 1 אַ סוד, אַז איר קוזין האָט איבערגערעדט אַ סאָ-
 וועטישן פליער, וועלכער פליט צוויי מאָל אַ וואָך קיין בוקאַ-

רעשט, ער זאל פאר גוט באצאלט מיטנעמען אין יעדער פלי זיינעם, עטלעכע מאן. צילע האָט זיך דערפרייט. זי וועט ניט דארפען פאָרן קיין פוילן און פון דאָרט ווייטער גנבענען גרענעצן ביז ארץ־ישׂראל. פון בוקארעשט, האָט זי געהערט, איז שוין דאָס פאָרן קיין ארץ־ישׂראל גאָר לייכט. האָט זי איינגעצאלט די געפאָדערטע סומע געלט און זיך געזעגנט בסוד מיט באַקאַנטע.

אין עטלעכע טעג אַרום איז אָנגעקומען אַ בריוועלע פון צילען, וואָס עס האָט געבראַכט דער סאָוועטישער פליער פון בוקארעשט. זי שרייבט, אַז זי איז בשלום אָנגעקומען און זי וועט אין גיכן אָפּפאָרן קיין ארץ־ישׂראל.

אזעלכע בריוועלעך האָבן אויך געשיקט די איבעריקע פינף מאַן, וועלכע זיינען אין געהיים מיט צילען געפלוּיגן. דערהערנדיק, אַז אַלץ איז דורך בשלום, האָבן זיך גלייך גע־פונען נאָך בעלנים צו פליען, אַזוי איז אַוועקגעפלוּיגן אַ צוויי־טע גרופע, אַ דריטע און מיט אַ מאָל — אַ דונערדיקע ידיעה איבער דעם יידישן ישוב אין ווילנע: אַלע דריי גרופעס יידן זיצן גאָר אין ווילנער לוקישקער תפיסה. ס'האָט זיך אַרויס־געוויזן, אַז דאָס איז געווען אַ געמיינע פראָוואַקאַציע פון דער נקוו"ר. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אויפן לופטפעלד הינטער ווילנע, אין פאָרובאַנעק, האָט אויף יעדער גרופע שוין געוואַרט די סאָוועטישע פאָליציי, וועלכע האָט אַלע־מען אַרעסטירט. אין תפיסה האָט מען יעדערן געצוואונגען אָנצושרייבן בריוועלעך מיט אַ באַשטימטן טעקסט צו זייערע פריינד, וועלכע דער פליער האָט דערנאָך איבערגעגעבן. אין אַ פאָר חדשים אַרום איז פאָרגעקומען דער משפט

איבער די געכאפטע און מען האָט זיי פאַרמשפּט ביז 10 יאָר פאַרשיקונג קיין סיביר.

אויך די אָפט געקומענע געסט פון מאַסקווע (זשורנאַ-ליסטן, מיליטער-לייט, שרייבער א"אנד) האָבן ניט געקענט באַנעמען די פירונג פון דער מאַכט לגבי די יידן. מען האָט מיך געראַטן איך זאָל פאַרן אין מאַסקווע, אויספועלן, אַז דער יידישער אַנטיפאַשיסטישער קאָמיטעט זאָל עפעס טאָן. און אפשר וועט זיך מיר איינגעבן צו דערקריכן אין צ"ק פון דער אלק"פּ (ב). דאָס וואָלט געווען דאָס בעסטע.

אַבער ניט יעדער קען פאַרן אין מאַסקווע. מען דאַרף דערצו האָבן אַ ספּעציעלע דערלויבעניש, אַ „קאָמאַנדיראַוו־קע". פריינד האָבן מיר געהאַלפּן און איך האָב אַזאָ דערלויב בעניש ענדלעך באַקומען.

דער אייגנטלעכער בעל-הבית איבער זיי איז געווען דער פאַרוואַלטער פון דער סאָוועטישער אינפֿאַרמאַציע-ביוראָ (פאַרקירצט — „סאָוואַינפֿאַרמביוראָ") אַ ז אָ ו ו ס ק י פון דעם אַליין איז שוין געווען געדרונגען, אַז דער „יידישער אַנטיפאַשיסטישער קאָמיטעט" איז שוין פון פֿאַרויס באַטראַכט געוואָרן פֿאַר אַזאָ אַרגאַניזאַציע, וואָס איז בלויז באַשטימט פֿאַר אויסלאַנד, קלאַרער געזאַגט: פֿאַר פֿ ר אָ פֿ אַ ג אָ נ ד ע אין אויסלאַנד. ווייל וואָלט דער יידישער קאָמיטעט באַטראַכט געוואָרן ווי אַן אַרגאַניזאַציע וואָס דאַרף רעפּרעזענטירן די סאָוועטישע יידן, וואָלטן דאָך ווי עפּנט געוואָרן אויך אַפּטיילונגען אין אַנדערע שטעט אין לאַנד, עס וואָלט דערלויבט געוואָרן, אַז עס זאָל כאַטש דער-שיינען איין יידישע טאַגזייטונג, אַ חודש-זשורנאַל. (דער

מאנגל אין פאפיר, ווי אנדערע האָבן געוואָלט אויסטייטשן דאָס ניט דערשיינען פון יידישע אויסגאבעס, האָט דאָ אַב־סאָלוט ניט געשפּילט קיין שום ראָל, ווען מען נעמט אין באַ־טראַכט, אז אויסגאבעס אין אנדערע שפראַכן זיינען דווקא יאָ דערשיינען.) האָט דער קאָמיטעט געארבעט אויסשליסלעך מיטן ציל צו שיקן פּראָפּאגאַנדע־מאַטעריאַלן אין אויסלאַנד.

בולטער איז מיר דאָס אלץ אויסגעקומען צו זען, ווען איך בין געווען אין מאַסקווע אין 1944 און 1945. איך האָב דאן באזוכט אין משך פון אַ פּאָר חדשים אלע טאָג דעם קאָמיטעט. איך האָב צוגעזען, ווי אזוי די אַרבעט ווערט גע־פירט און ס'איז פארשוואונדן געוואָרן פאר מיר נאָך אַ טרוים: דער טרוים, אז דער קאָמיטעט קען מיט וואָס נישט איז לינדערן די שווערע לאַגע פון די סאָוועטישע יידן, פון דער יידישער קולטור. איך האָב געפילט דעם גרויסן צער וואָס עס האָבן דערפון אלע יידישע שרייבער, אַקטיאָרן און די טוער אַרום די פּאָר אנדערע יידישע אינסטיטוציעס (טע־אַטראַלע סטודיע, „עמעס“־פּאַרלאַג און יידישע ראַדיאָ־אוי־דיציע).

לויט דער ליניע פון דער אויסלענדישער פּאָליטיק פון ראַטן־פּאַרבאַנד, האָט אויך ל אַ ז אָ ו ו ס ק י געקערעוועט מיט זיין עקספּאָזיטור מיט דעם יידישן אַנטיפּאַשיסטישן קאָמיטעט. ער האָט שטענדיק באַשטימט וואָס פאַר אַ מאַ־טעריאַלן דער קאָמיטעט דאַרף שיקן אין אויסלאַנד. איז געווען מלחמה־צייט, איז געווען די אַרבעט פון קאָמיטעט, פאַרשטייט זיך, אויסשליסלעך צו שיקן אַזעלכע מאַטעריאַלן, וואָס זאָלן אָפּשפּיגלען די העלדישקייט פון דער רויטער אַר־

מיי, פון די יידישע סאָלדאַטן, אָפּצירן, פּאַרטיזאַנער אד"גל. האָט זיך געענדיקט די מלחמה. האָט מען געמיינט, אז מען וועט קענען ברייט שילדערן פאַר אויסלאַנד אויך די גרויסע יידישע טראַנגעדיע, וועגן אומקום פון הונדערטער טויזנטער יידן אין קיעוו, כאַרקאָוו, מינסק, בערדיטשעוו, סמאָלענסק א"אנד, אָבער בלויז אַ ש פ ל י ט ע ר פון דעם איז דערגאַנגען אין אויסלאַנד, ס'איז גלייך געקומען אַ באַפֿעל צום קאָמיטעט צו שיקן מאַטעריאַלן, וועגן אַ ו י פֿ ב ו י. ד"ה ווי אזוי דאָס ראַטנלאַנד בויט זיך אָפּ.

צו דעם אַלעמען האָבן זיך געמוזט צופאַסן נישט נאָר די זשורנאַליסטן, נאָר אויך די קינסטלער — פּראָזאַיקער און פּאָעטן.

ווי מען זאָל אָבער די אַרבעט און די טוער פון קאָמיטעט נישט משפטן, דארף מען אָבער צוגעבן, אז לויט די רעכט וואָס עס איז זיי געגעבן געוואָרן, האָבן זיי געטאָן דאָס מעגלעכסטע און אַ מאַל אפילו דעם שטעקן איבערגעבוין.

פון דעם אַריבערגעבויענעם שטעקן פלעגן דער עיקר געניסן די יידישע שרייבער, וועלכע פלעגן אָפט, אין גאַנצן ניט לויט דער פּאַרויסגעזעענער ליניע, שיקן אַזעלכע מאַטעריאַלן, וועלכע זיינען שוין צום געגעבענעם מאָמענט געווען „ניט־אַקטועל“, אָדער, ווען דער מאַטעריאַל איז באַשטאַנען אין „צו פיל“ קינסטלערישע ליטעראַטור.

אין מאַסקווע

דאָס וואָס ס'איז פאַר גאַטגלייביקע ירושלים, מעקקאָ און רוים, איז מאַסקווע פאַר קאָמוניסטן אין גאָר דער וועלט.

פאר דער יידישער באפעלקערונג (ווי דער ניטיידישער) אין ראטן-פארבאנד איז נאך דערצו מאַסקווע אויך דער צענטער פון וואַנען עס קומען אלע געזעצן פארן לאַנד און אלע ידיעות פון אויסלאַנד.

גרויסע האַפענונגען האָבן יידן אין די ווייטסטע געגנטן פון ראטן-פארבאנד אין דער מלחמה-צייט געלייגט אויף דעם יידישן אַנטיפּאַשיסטישן קאַמיטעט. אין דער מלחמה-צייט האָט דער דאָזיקער קאַמיטעט אין די ראַמען פון זיינע מעגלעכקייטן גרופּירט אַרום זיך אלע יידישע שרייבער, אַקטיאָרן און אויך אַ באַדייטנדיקע צאָל יידן, וועלכע זיינען געווען אויף אַנדערע וויכטיקע אַמטן (פּראָפּעסאָרן, מיליטערלייט, זשורנאַליסטן אד"גל) אין לאַנד.

יידן האָבן געמיינט, אַז דער קאַמיטעט איז באַמת די רעפּרעזענטאַנץ פון סאָוועטישן יידנטום און דעריבער זיינען צום קאַמיטעט אָנגעקומען יעדן טאָג הונדערטער בריוו און טעלעגראַמעס פון לאַנד און פון אויסלאַנד.

די טוער האָבן אָבער מיט באַדויערונג געמוזט פאַרשווייגן די נישטיקע קאַמפּעטענצן וואָס זיינען זיי אָנגעטרויט געדוואָרן.

— וואָס ברענגט איר מיר אַזוי פיל לידער? — האָט זיך אַ מאָל לאַזאַווסקי אָנגערופן צו דעם שפּעטער פאַר-שטאַרבּענעם ש כ נ א ע פ ש ט יי .]

אָבער יידישע שרייבער דאַרפן לעבן, דער האַנאַראַר פאַר די ווערק פון די שרייבער איז געווען אַ גאַנץ גרויסער און ניט שטענדיק האָט מען געקענט נאָכיאָגן די ליניע. מיר זיינען באַקאַנט פאַלן פון עטלעכע יידישע שרייבער, וועלכע

האָבן זייערע ווערק אין משך פון דער מלחמה כסדר איבער-
געארבעט (לויט דער ליניע) און צום סוף, ווען זייערע
ווערק זיינען שוין גרייט געווען צום דרוק, האָט מען זיי גע-
מוזט אָפהאלטן פון דרוקן, ווייל די ליניע האָט זיך אויף
ס'ניי געביטן.

איינער פון די רעדאקטאָרן פון די אַלע מאַטעריאַלן, דער
פעאיקער שרייבער אַר ל אַ נ ד (געשטאָרבן אין סוף 1945),
האָט זייער פיל ריזיקירט דורכלאַזנדיק אָפט מאָל די מאַמע-
ריאַלן, וועלכע זיינען ניט אַלע מאָל געווען צו דער צייט
געשריבענע, כאַטש זיי זיינען געווען גענוג פאַטריאַטיש, סאָ-
וועטיש.

דעם שטעקן האָט מען זיכער אויך איבערגעבויגן דער-
מיט, וואָס אין לאַקאַל פון קאָמיטעט אויף דער קראָפּאָסקין-
נאָם פלעגן פון צייט צו צייט איינגעאָרדנט ווערן יידישע
קולטור-אימפרעזעס, וועלכע האָבן ניט געהערט דירעקט צו
די רעכט פון קאָמיטעט.

דער ווילן אָבער זיך צוזאמענצוקומען, זיך צונויפטרעפן
מיט יידן, ריידן א ביסל אין די קולוצארן איז געווען אַזוי
גרויס, אַז פון צייט צו צייט פלעגן אַזעלכע אימפרעזעס גע-
מאַכט ווערן אונטער פארשידענע נעמען.

די אייגנטלעכע ארבעט פון קאָמיטעט, האָט ווי געזאָגט,
דורכויס געטראָגן א פראָפאגאנדע-כאַראַקטער. יעדער בריוו,
יעדע טעלעגראַמע אין אויסלאַנד אָדער פון אויסלאַנד האָט
געמוזט פריער געוויזן ווערן לאַזאַווסקין, וועלכער האָט,
אין הסכם מיט די דירעקטיוון פון צענטראַל-קאָמיטעט פון
דער קאָמוניסטישער פאַרטיי, וואָס ער פלעגט באַקומען, גע-

זאגט זיין יאָר אָדער ניין-וואָרט, אָדער געמאכט פאַרשיידענע צוגאַב-באַמערקונגען.

אזוי איז אויך פאַרשטאַנען געוואָרן דורך דער סאָווע-טישער רעגירונג די מיסיע פון די צוויי שלוחים אין אויס-לאַנד א י צ י ק פ ע פ ע ר און ש ל מ ה מ י כ אָ ע ל ס.

און אינטערעסאַנט: פון די, וועלכע האָבן געהאַלטן, אז דער קאָמיטעט פילט ניט אויס זיין אמתע אויפגאַבע פאַר די לעבנעבלעכענע יידן אין ראַטן-פאַרבאַנד, איז געווען אויך אליאָ ערנבורג. ער האָט פאַר מיר כסדר געטענהט (וועגן מייענע באַזוכן ביי אים אין שטוב — ווייטער):

„עטאָ ניע יעוורעיסקי קאָמיטעט, עטאָ אַנטי-יעוורעיסקי קאָמיטעט“ (דאָס איז ניט קיין יידישער קאָמיטעט, נאָר אַן אַ נ ט י - י י ד י ש ע ר קאָמיטעט). ער האָט זיך געקריגט כסדר וועגן דעם מיט ע פ ש ט י י נ ע ו, מיט פ ע פ ע ר ו, ביז ער האָט זיך דערווייטערט פון קאָמיטעט און ניט מיט-געאַרבעט מיט זיי. (דאָס האָט ניט, פאַרשטייט זיך, צו דעם, וואָס זיין אונטערשריפט צווישן די מיטגלידער פון קאָמיטעט פלעגט כסדר געגעבן ווערן ביז צום סוף פון דער עקזיסטענץ פון קאָמיטעט. אויף דעם האָט לאָזאַווסקי ניט געפרעגט קיין דערלויבעניש...)

יעדער איינער פון די טוער פון קאָמיטעט האָט מורא גע-האַט, טאָמער כאַפט ער אַריבער די מאָס און טוט עפעס אַזוינס, וואָס איז ניט אין הסכּם מיט דער ליניע. איך וואָלט געקענט פיל דערציילן וועגן פינצטערן צימערל אין בנין פון קאָמיטעט, אויפן ערשטן שטאָק, וואו ס'זיינען

געלעגן די יידישע צייטונגען פון אויסלאַנד. בלויז יחיד
 סגולה האָבן געקענט פון דעם געניסן. אהיים, וואָלט עס,
 אפילו ווען מען וואָלט געקענט, אויך קיינער ניט גענומען.
 פלעגן זיך שרייבער אַרײַנכאַפן אַהער כגנבה, זיך פאַרשפּאַרן
 און ביי דעם פאַרכמורעטן עלעקטרישן לעמפל פלעגט מען
 דורכקוקן דעם ניריאַרקער „טאַג“ און די „...מאַרגן־פּרייהייט“.
 אן אַפּצווייג פון דער אַרבעט פון קאַמיטעט איז אויך
 געווען די יידישע ראַדיאָ־אוידיציע.

דאכט זיך, וואָס וואָלט געשאַדט, ווען מען זאָל אויך לאָזן
 הערן די יידן אין ראַטן־פאַרבאַנד די יידישע אוידיציעס? פאַר
 וואָס האָט מען יאָ דערלויבט יידישע ראַדיאָ־אוידיציעס פאַר
 דער מלחמה? אָבער פרעגן טאָר מען ניט, מען ווייס בלויז,
 אז יידישע ראַדיאָ־אוידיציעס ווערן אָנגעגעבן נאָר פאַר
 אויסלאַנד (און אין אויסלאַנד מיינט מען זיכער, אז דאָס
 קענען הערן אויך די יידן אין ר"פ). איז מיר אויסגעקומען
 צוויי מאָל אַרויסצוטרעטן פאַרן מיקראָפּאָן פון מאַסקווער
 ראַדיאָ, וואו איך האָב דערציילט די יידן פון אויסלאַנד וועגן
 ווילנע. אָבער כ'האָב זיך דערביי ניט גוט געפילט, וויסנדיק
 אז די יידן אין ר"פ איז פאַרווערט צו הערן די אוידיציעס.
 די יידישע שרייבער האָבן אָבער געהאַט כאַטש דורך
 דעם די געלעגנהייט „אויסצורידן זיך“ אַבסיל פאַר דער
 יידישער וועלט. מאַר ק י ש און ב ע ר ג ע ל ס אָ ז,
 פ ע פ ע ר און האַ ל ק י ז, די איבעריקע יידישע
 שרייבער און אויך די שרייבער פון פּוילן האָבן דורך די
 15-10-5 מינוטיקע אוידיציעס געקענט לאָזן הערן זייער שטים
 ליענענדיק פּראַגענטן פון זייערע שאַפונגען. דאָס אויפ־

טרעמן פארן ראדיאָ איז אויך גוט באַצאָלט געוואָרן, און דאָס איז די שרייבער שטאַרק צו נויץ געקומען.

לויט די געגעבענע מעגלעכקייטן האָט אויך געאַרבעט די יידישע שרייבער-סעקציע ביים פאַרבאַנד פון די סאַווע-טישע שרייבער אויף דער וואַראָווסקיי-גאַס. פון צייט צו צייט פלעגן זיי אַרגאַניזירן שעפּערישע אַוונטן ערגעץ אין אַ צימער פון פאַרבאַנד. זיכער האָבן די אַוונטן, דורך די באַריכטן אין דער אויסלענדישער פּרעסע, געהאַט אַ גרעסערן אַפּפּלאַנג אין אויסלאַנד ווי אין לאַנד, אַדער אפילו ווי אין מאַסקווע גופאַ.

די מיטלען ווי אזוי אַנצוזאַגן די מאַסקווער יידן וועגן אזעלכע אַוונטן זיינען געווען מער ווי נישטיקע. בלויז אין דער „אייניקייט“ פלעגט וועגן דעם אַנגעזאַגט ווערן (דער ראדיאָ און די רוסישע צייטונגען) פלעגן ניט אַננעמען אזעלכע מעלדונגען, און אזוי ווי די „אייניקייט“ פלעגט זיך דרוקן ניט אין אַ גענוגנדיקער צאָל עקזעמפּלאַרן און אין מאַסקווע פלעגן זי באַקומען בלויז אַ קליינע צאָל אַבאַנענטן, פלעגן אויך די באַזוכן אויף אזעלכע אַוונטן זיין אַפט שוואַכע.

אַבער דאָך פלעגן זיך צו אזעלכע אימפּרעזעס צוגויפן קלייבן ס'נאַצע שרייבערישע געזינדל און צוזאַמען מיט אַ פּאָר צענדליק סתם-יידן פלעגט זיך גאָר אַפט שאַפן אַ היי-מישע, האַרציקע, וואַרעמע סכיבה.

אַזאַ אַוונט איז דוכט זיך מיר געווען אויך די אימפּרעזע געווידמעט ווי ל נ ע, וואו איך האָב דערציילט וועגן ווילנע בעת דער אַקופאַציע, וועגן ווילנער יידישע

פארטיזאנער, און וועגן דער ווילנע פון נאך די מלחמה-מעג.
 אין אונט האבן זיך דאן אויך באטייליקט פריץ מארקיש,
 וואס האט זיך געהאט צוריקגעקערט פון ווילנע, וואו ער

פריץ מארקיש צווישן יידישע שרייבער אין ווילנע, 1945
 פון רעכטס זיצן: ש. קאטשערגינסקי, הירש אשטראָ-
 וויטש, פריץ מארקיש, יאנקל יאסאדע.
 עס שטייען: מאיר יעלין, אברהם אייזען, י. לאצמאן,
 שלמה בעליט.

איז געווען א וואך צייט, א. קושניראָוו, וואס האט געדינט
 אין א מיליטערישער אפטיילונג אין ווילנע, משה בראָדער-
 זאָן, חיים גראַדע און א. סוצקעווער, וועלכע האבן געלייענט
 לידער, געווידמעט ווילנע.

אָוונט וועגן ווילנע

דעם 24טן מאָרט איז אין מאַסקווער שרייבער־הויז פאַרגעקומען אַן אָוונט, געווידמעט ווילנע.

אויפן אָוונט זיינען געקומען שרייבער, קולטור־טוער און אַ סך ווילנער תושבים, וואָס געפינען זיך איצט אין מאַסקווע.

דער דיכטער פּרץ מאַרקיש, וואָס האָט מיט אַ קורצער צייט צוריק באַזוכט ווילנע, האָט דערציילט וועגן דעם יידישן לעבן אין דער באַפּרייטער הויפטשטאָט פון ליטע.

אין ווילנע זענען איצט פאַראַן ביי פיר טויזנט יידן. אַ גרויסער טייל פון זיי האָט אין דער צייט פון דער דייטשישער אַקופאַציע געקעמפט אין די פאַרטיוואַנער מחנות.

פאַר די 8 חדשים זינט ווילנע איז באַפּרייט געוואָרן, האָט דאָס יידישע לעבן אָנגעהויבן צוביסלעך אויפלעבן. דאָרט פונקציאָנירט אַ יידישע שול, ווו עס לערנען זיך 200 יידישע קינדער. לויט דער באַשטימונג פון די מלוכה־אַרגאַנען וועט די דאָזיקע שול פאַר־וואַנדלט ווערן אין אַ צעניאָריקער. עס איז געשאַפן געוואָרן אַ יידישער מוזיי.

דער דירעקטאָר פונעם ווילנער יידישן מוזיי ח' ש. קאַטשער־גינסקי, וואָס איז אין דער צייט פון דער אַקופאַציע געווען אַן אַקטיווער פאַרטיוואַנער, האָט דערציילט וועגן דעם העלדישן קאַמף פון די ווילנער יידישע פאַרטיוואַנער.

— ווילנע, — זאָגט קאַטשער־גינסקי, — וועט שטענדיק גע־דענקען בערל יאָכיי פון סווענציאַן; דאָס יונגע בחורל איציק רוד־

ניצקי און א סך אנדערע, וואָס האָבן אַנטיילגענומען אין אויפֿ־
רייסן צענדליקער דייטשישע עשאלאָנען מיט געווער און סאָלדאַטן;
איציק בלאַט פון גלובאַק האָט אַרויסגעראַטעוועט פיל יידן פון גע-
טאָ — ער האָט זיי אַריבערגעפירט אין די פאַרטיזאַנישע מחנות.
קאַטשערגינסקי שטעלט זיך אָפּ אין זיין וואַרט אויף דער פראַגע,
פאַרוואָס האָבן זיך געראַטעוועט אַזוי ווייניק יידן.

— די דייטשן, — זאָגט ער, — האָבן גלייך פונעם ערשטן
טאָג אָן צוגענומען די טאַמע יינגסטע און פעאיקסטע מאַנצבילן,
אַזוי, אַז אויסער פרויען, קינדער און זקנים איז אין געטאָ געבליבן
גאַר אַ קליינע צאָל קאַמפּסעאיקע מענטשן. די פּוּלשטענדיקע
איזאָלירטקייט פון דער געטאָ האָט געמאַכט כמעט פאַר אוממעג-
לעך צו קרייגן געווער. דאָך האָבן אַ סך יידן געפונען מיטלען, ווי
אַזוי בייצוקומען די דאָזיקע שוועריקייטן.

ש. קאַטשערגינסקי אַליין האָט אַרומגעבלאַנקעט איבער דער
אַקופירטער ליטע מיט אַ פּוּלישן פאַספּאַרט אויפן נאָמען וואַציק
יאדזשעיעוויטש. געפּינענדיק זיך אין געטאָ און שפּעטער אין
דער פאַרטיזאַנישער מחנה, האָט קאַטשערגינסקי צוזאַמען מיט
אברהם סוצקעווער און אנדערע חברים געראַטעוועט אַ סך קול-
טורראַצרות פון „יוואָ“, פון פאַרשיידענע מווייען און ביבליאָ-
טעקן. איצט ווערן די אַלע אוצרות צונויפגעזאַמלט אין ווילנער
יידישן מוזיי.

אויפן אָונט איז אויך אַרויסגעטראָטן דער דיכטער קושניראָוו,
וואָס איז מיט אַכט חדשים צוריק אין די רייען פון דער רויטער
אַרמיי אַריינגעטראָטן קיין ווילנע.

ה' קושניראָוו האָט דערציילט וועגן דעם לעבנסווילן, וועגן
דער גרייטקייט פון די באַפרייטע יידן אויפצובויען אַ ניי לעבן.
מען דאַרף מיט אַלע כוחות זיי העלפן אין דעם.

— די יידישע שול אין ווילנע, — זאָגט קושניראָוו, — דאָס
איז אַ מין צענטער, ווהיין עס קומען טאַטעס און מאַמעס, וועלכע
האָבן פאַרלוירן זייערע קינדער. זיי קומען הערן אַ קינדערש קול,
הערן אַ קינדערש געלעכטער.

י. דאָברושינ טראַגט אַרײַן אַ פאַרשלאַג, אַז די ייִדישע שרײַב
 בער זאָלן אָנהײבן אַרבעטן איבער „אַ בוך פֿון רוים“. דאָס דאַרף
 זײַן אַ ווערק, וואָס זאָל באַווײַזן די העלדישקײט, דעם קאַמף פֿון די
 יידן קעגן פאַשיזם.

אויפֿן אַונט האָבן פאַרגעלייענט זײערע לידער די ווילנער
 דיכטער א. סוצקעווער און חיים גראַדע, וועלכע זענען זײער
 וואַרעם אויפגענומען געוואָרן דורכן פאַרזאַמלטן עולם.

א. וויטיץ.

(„אײַניקײט, מאַסקווע, שבת, 31 מאָרט
 1945 יאָר (136) 24)

דער ווייטיקדיקסטער ענין בײַ די ייִדישע שרײַבער, ווי
 בכלל בײַ די יידן אין גאַנצן לאַנד, איז דאָן געווען: פאַר
 וואָס קוקט זיך די ראַטן־רעגירונג ניט אום אויף די צעמאַ-
 טערטע יידן? פאַר וואָס לײגט ניט קײן אַכט די ראַטן־
 רעגירונג אויף די קולטור־באַדערפענישן פֿון די יידן?

די בעסטע זאָך וואָלט געווען, האָט זיך זיכער ניט אײ-
 נער געטראַכט, ווען מען קען דערגײן צו ס ט א ל י נ ע ן
 אַלײן, אויסלײגן פאַר אים די גאַנצע לאַגע, ער וועט זיכער
 זען, אַז מען איז לגבי די ענינים פֿון יידן אומגערעכט. ניט
 אײנער האָט אָבער צוריקגעטראַכט: ווייסט דען ניט ס ט א-
 ל י ן וועגן דעם? מען האָט אפילו דערצײלט, אַז ניט אײן
 שרײַבער האָט געשריבן בריוו צו סטאַלינען וועגן דעם, אָבער
 אין קול ואין עונה, אויך בײַ זשאַנאָוון, וואָס איז דאָן גע-
 ווען דער דירעקטער ממונה אויף די ענינים, האָט זיך ניט
 אײנגעגעבן אויפגענומען צו ווערן. איז געווען דעריבער אַ
 גרויס גליק, ווען מען האָט זיך דערוואוסט, אַז ל א ז א ר
 מ א י ס ע י ע ו ו י ט ש ק א ג א נ א ו ו י ט ש איז

גרייט אויפצונעמען א דעלעגאציע פון יידישן אַנטיפאַשיס־
טישן קאָמיטעט.

בלויז געציילטע טוער האָבן זיך באַראַטן ווי אזוי צו
פרעציוירן פאַר קאַנאַנאַוויטשן די ענינים וואָס מען דאַרף
באַרירן. מען האָט צווישן זיך אַ סך דיסקוטירט און לִסוף
באַשלאָסן זיך אָפּצושמעלן אויף צוויי וויכטיקע ענינים:
נאָכן באַקאַנען אים מיט דער געשאַפּענער לאַגע פון די יידן
און פון די יידישע שרייבער אין לאַנד, בעטן אים, אַז די
פאַרטיי זאָל באַוויליקן, אַז די „אויניקייט“ זאָל אַנשטאַט
דריי מאָל אין וואָך אַרויסגיין ווי אַ טאַג־צייטונג און אַז עס
זאָל באַוויליקט ווערן איין יידישער חודש־זשורנאַל.

ווי ס'איז צו זען, איז דאָס געווען אַ פשוטע, ווייניקער
נאָך ווי אַ באַנציע־שווייג־בקשה. וועגן מ ע ר האָט מען
אפילו ניט געהאַט די דריי־סטקייט צו ריידן.

און אָט איז מען ענדלעך ביי קאַנאַנאַוויטשן.

אויפגענומען האָט ער די דעלעגאציע (מיכאַעלסן און
פעפערן) זייער פריינטלעך. ס'איז געווען פאַר אים אַ נייעם
אַ סך זאַכן, וועגן וואָס די דעלעגאציע האָט אים פּרטימדיק
דערציילט. גאָר געוואונדערט האָט ער זיך, ווען ער האָט
זיך דערוואוסט, אַז די יידישע שרייבער האָבן אפילו ניט
קיין איין אויסנאַבע זיך צו רעפּרעזענטירן פאַרן לאַנד און
פאַר דער וועלט. ער האָט טאַקע דעריבער צוגעזאָגט צו
ריידן מיט זשאַנאַוון וועגן דערלויבן אַרויסגעבן אַ יידי־
שע טאַג־צייטונג און אַ יידישן חודש־זשורנאַל.

צופרידענע פון דער אויפנאַמע און פון צוזאַג זיינען די
דעלעגאַטן אַוועק פון קאַנאַנאַוויטשן. מען איז געווען זיכער,

דאזש אפאשיונעלע קאמיטעט פאר אנטפאשיונעלע זאך

פאסט-אדראס: 10 קאפאליטאטא, מוסקו, 1945. טל. 6-71-00

Еврейский Антифашистский Комитет в СССР
Москва, улица Кропоткина, № 10
Телефоны: 6-71-00, 6-47-07

Jewish Antifascist Committee in the USSR
Moscow, ulitsa Kropotkina, № 10
Telephone: 6-71-00, 6-47-07

1945. 5/19

אונטער די נאמען פון

אונטער די נאמען פון "אונטער די נאמען פון" אונטער די נאמען פון

אונטער די נאמען פון "אונטער די נאמען פון" אונטער די נאמען פון

אונטער די נאמען פון

אונטער די נאמען פון "אונטער די נאמען פון" אונטער די נאמען פון

אונטער די נאמען פון

אונטער די נאמען פון "אונטער די נאמען פון" אונטער די נאמען פון

אז היינט-מאָרן וועט אַנקומען אַן אַרויסרוף אין צ"ק פון דער פּאַרטיי, וואו עס וועלן געגעבן ווערן די גענויע אינס-טרוקציעס וועגן די ביידע אויסגאַבעס.

האַט מען געוואַרט און מען האָט געהאַפּט. זיינען אַוועק וואָכן און חדשים און יאָרן. זשאַנאַוו איז פאַר דער צייט געשטאַרבן, אָבער ווען ער וואָלט געלעבט, וואָלט דער ענין אויך ניט דערליידיקט געוואָרן. ס'איז קלאָר געוואָרן, אַז די פּאַרטיי האָט קיין שום אינטערעס ניט זיך צו פאַרנעמען מיט יידישער אַרבעט.

ניט ביי איין יידישן טוער האָט זיך דאָן געשטעלט אַ האַרבערע שאַלה: ווי אַזוי איינצוהאַלטן די אַרע מיט, וואָס עס איז שוין פאַראַן, וואָס איז דערלויבט, נעמלעך די שוואַכע „אייניקייט“, דעם דלודיקן „עמעס-פאַרלאַג און די עמלעכע יידישע טעאַטערן. (וואָס שייך די צוויי פיר-קלאַסיקע שולן אין קאָוונע און ווילנע און די שול אין טשערנאָוויץ, האָט מען פאַרשטאַנען, אַז „דאָס איז אויף דערווייל“).

דאָס איז געווען זייער אַ האַרבע שאַלה צו פאַרענטפערן אין דער פּראַקטיק. האַרב... ווייל אַזוי האָבן זיי געוויס פּאָ-רויסגעפילט, געשפירט, כאַטש קיינער אין דער וועלט און אויך זיי, די יידיש-סאָוועטישע שרייבער, האָבן ניט גע-רעכנט, אַז אַזוי גיך זאָל קומען צו אַזאַ שוידערלעכן סוף.

אַפּ דער סטאַראַפּאַנסקע-געסל נומער I האָט זיך גע-פונען דער „עמעס“-פאַרלאַג. ניט איין מאָל בין איך דאָרט געווען. עס ליגט נאָך ביי מיר אַ קאָנטראַקט וואָס איך האָב געהאַט געמאַכט מיטן פאַרלאַג וועגן אַרויסגעבן מיינע אַ

זאמלונג. אויך דאָ בין איך געבליבן אַ געפּלעפטער, ווען איך
בין צום ערשטן מאָל אַהער אַריינגעקומען. פינצטערע, שמאָר-
לע טרעפּ, אַ פינצטערער קאָרידאָר, און אויך אין דעם
ענגן קאָרידאָר געהערן ניט אַלע צימערן צום פּאַרלאַנג. עט
לעכע צימערן פּאַרנעמט גאָר אַ ביוראָ פּון אַ שניידער-
קאָאָפּעראַטיוו.

אַבער כאָטש אין אַרעמקייט, האָט דאָך דער פּאַרלאַנג
בראָש מיטן ענערגישן אָנפירער ס ט ר אַ נ ג י ו, אויס-
געפירט איינע פּון די וויכטיקסטע קולטור-שליחותן אויף
דעם יידישן קולטור-געביט ניט נאָר פאַר דער יידישער
סאָוועטישער ליטעראַטור.

די קאָלאָסאַלע שוועריקייטן ביים אָנפירן און רעדאָגירן
אַ פּאַרלאַנג אין ראַטן-פּאַרבאַנד קענען ווידער גענוג פאַר-
שטיין נאָר די, וועלכע האָבן געהאַט צו דעם אַ שייכות,
וועלכע זיינען דאָרט געווען. אַ, וויפּל מאָל אַזעלכע אָנפירער
צי רעדאַקטאָרן האָבן זיך שוין אויף דעם וועג אויסגע-
גלייטשט. און כאָטש פּאַראַנטוואָרטלעך פאַרן אַרויסלאָזן אַ
בוך צום דרוקן איז דאָך דער ג ל א ו ו ל י ט (סאָוועטי-
שע צענזור), זיינען אויך די שרייבער ווי די רעדאַקטאָרן
און אַרויסגעבער קיין מאָל ניט געווען זיכער, צי זיי האָבן
ניט דורכגעלאָזן עפעס „ט ר י י פּ ס“. אָבער צי דאָס בוך
וועט ניט ווערן אויס כשר אין 10 צי אין 20 יאָר אַרום און
זיי וועלן דארפן טייער באַצאָלן.

ס'וועט נאָך אַ מאָל זיכער געשריבן ווערן וועגן דער
געשיכטע פּון דער סאָוועטישער צענזור, ערשט דאָן וועט

מען זיך קענען דערוויסן שטוינענדיקע פרטים פון אָט דער האַלב־סודותדיקער אינסטיטוציע.

ווען דייטשלאַנד איז אָנגעפאלן אויף דעם ראַטן־פאַרר באַנד און די נאַציס זיינען דערגאַנגען ביז מאַסקווע, האָט זיך אין דער סאָוועטישער הויפטשטאָט פונאַנדערגעבושע־וועט אַן אַנטימלוכהשער און אַנטי־יידישער פּאָגראַם. מען האָט געבראַכן שויבן פון מאַגאַזינען, פון הייזער, מען האָט גערויבט, מען האָט געשלאָגן און ביז וואַנען די מאַכט האָט איינגעשטעלט די אָרדענונג איז בינו לבינו אויך חרוב גע־וואָרן די דרוקעריי פון „עמעס“־פאַרלאַג.

זייער שווער איז אָנגעקומען דערנאָך דעם פאַרוואַלטער אויפצושטעלן די דרוקעריי איבער אַ ניים. אָבער די ליבע און די איבערגעגעבנקייט צו דער אַרבעט פון אַ ריי פריינד פון דער יידישער קולטור האָט די אינסטיטוציע אָפגעבויעט. מען האָט זיך געשטיקט אין די ענגע צימערלעך. מען האָט זיך געשטיקט אין דער ענגער זעצעריי. מען האָט געמוזט אַריבערטראַגן דרוקן דעם זאַץ אין אַנדערע דרוקערייען, אָבער די אַרבעט איז געטאָן געוואָרן. ס'ט'ר אַ נגי'ן, די שרייבער פאַלקאָוויטש, פּרוֹמקין רויט־מאַן און דער טעכנישער פּערסאָנאַל האָבן אַלץ געטאָן כדי די אַרבעט פון פאַרלאַג זאָל קלאַפן און צוזאַמען מיט זיי איז די יידישע שרייבער־משפּחה געווען צופרידן, הערני־דיק און אַמעריקאַנער יידן האָבן אַרויסגעשיקט אויך פאַרן „עמעס“־פאַרלאַג אַ נייע דרוק־מאַשין. און אָט איז אָנגע־קומען די דרוק־מאַשין. אָבער עס איז ניט געווען וואו זי צו שטעלן און מען האָט זי אַריינגעשטעלט אין אַן אַנדער

דרוקעריי און צו יידן איז דאָס קיין מאָל שוין נישט אָנגע-
קומען, אזוי ווי עס זיינען כמעט ווי נישט דערגאָנגען צו
זיי טויונטער פאָקעטן מיט שפייז און קליידער פון אויס-
לאַנד.

אויפן אַרדעס פון קאָמיטעט פלעגן אָנקומען צענדליקער
וואַגאַנעס בגדים פון אויסלאַנד פאַר דער יידישער באַפעל-
קערונג פון ראַטן-פאַרבאַנד. קיין מאָל האָט אָבער דער
קאָמיטעט זיי ניט געקענט אָפּנעמען. ווען איך האָב זיך באַ-
קלאָגט, אז ווילנער יידן, קינדער און פרויען, גייען אַרום
האַלב נאַקעטע, האָבן טוער פון קאָמיטעט געפרואווט אינ-
טערווענירן, מען זאָל כאַטש אַרויסגעבן אַ 500 קאָמפלעטן
בגדים פאַר ווילנער קינדער. און ווי אַ סך אַנדערע זאַכן,
האָט זיך אויך די אינטערווענץ געענדיקט מיט גאָרניט.

פאַרשטייט זיך, אז אויך דעם יידישן טעאַטער האָב איך
ניט אויסגעלאָזן. געשטעלט האָט מען דאָן אַ מאָנטאַזש פון
יידישע פאָלקסלידער, אויפגעשטעלט פון מ. שניאור א"י
„פריילעכס“. גראַד דעם אָוונט, וואָס איך בין געווען, איז
געווען אין טעאַטער אַ סענסאַציע. עס זיינען געקומען זען
די פאַרשטעלונג די ג ע ו ו ע ז ע נ ע סאָוועטישע די-
פּלאָמאַטן אין אויסלאַנד, די יידן ל י ט ו ו י נ אַ וו און
מ א י ס ק י, צוזאַמען מיט זיי איז אויך געקומען ל אַ
ז אָ וו ס ק י מיט זיין טאַכטער.

די טעאַטער-טרופע און די שפּיל האָט זיך מיט גאָרניט
אַרויסגעהויבן פון אַ פשוטער פאַרשטעלונג פון יידישע
טעאַטער-טרופעס אין פּוילן. אָבער „פריילעכס“ האָט גע-
צויגן טאַגאָריין, טאַגאָרייס אַ גוואַלדיקן עולם צוליב די יידי-

שע פאלקסלידער, ניגונים, טענץ און סצענעס פון אמאליקן שטייגער־לעבן. ס'איז געווען א מין רעווי פון ליד און טאנץ, וואָס האָט אָפּגעשפּיגלט אַן אמאָליקע ייִדישע חתונה. דער עולם האָט גוואָלדיק הנאה געהאַט און מען פלעגט גיין זען און הערן די פּאַרשטעלונג ניט איין מאָל.

לויטן אויסדרוק אויף די פּנימער פון די ייִדישע דיפּלאָג־מאַטן האָב איך באַמערקט, אַז זיי זיינען אויך צופּרידן, כאַטש ווען דער פּאַרהאַנג פלעגט זיך אַראָפּלאָזן און דער עולם האָט אפּלאָדירט, האָבן זיי די צופּרידנקייט דורכן אפּלאָדירן ניט אַרויסגעוויזן.

שפּעטער צו האָט דער ייִדישער טעאַטער באַקומען אפּילו איינע פון די סטאַלין־פּרעמיעס פאַר דער „פּריוילעכס“־אויפּפירונג. איך וויל ניט זיין קיין נביא, נאָר אויב די סאָן וועמישע קריטיק לאָזט ניט צו רו דעם טויטן מיכאַעלס, האָב איך שטאַרק מורא, אַז מען וועט זיך נעמען אויך צום ספּעקטאַקל „פּריוילעכס“ וואָס ער האָט רעזשיסירט, אפּילו ווען די פּאַרשטעלונג איז פּרעמירט געוואָרן. אַזעלכע פּאַסיר־רונגען אין סאָוועטישן לעבן זיינען שוין געווען.

מען האָט געבענקט צו די צייטן פון דער... יעווסעקציע. איך האָב זיך צוערשט געוואונדערט, אָבער מען האָט מיך סוף כל סוף „איבערצייגט“. איך האָב פאַרשטאַנען די פאַר־ענטפּערונגען: אַז ווען די יעווסעקציע איז געווען, האָט עס געהייסן, אַז די רעגירונג און די פּאַרטיי געפינען איין, אַז ס'איז נייטיק אַן אַרבעט אויף דער ייִדישער גאַס און דער־בער האָבן זיי געפונען פאַר נייטיק צו שאַפן א „יעוורעיס־קאַיאַ סעקציע“ (ייִדישע סעקציע), כדי די וועלכע שטייען

ОГИЗ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗД-ВО
„Дер Эмес“

Москва, Старопанский пер., 1.
Тел. К-0-31-71.

1118
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
"דער עמס",

Расчетный счет в М. Г. К. ГОСБАНКА № 150072

Отдел _____ 4. - евроцте 194.5 - г. № 343

С П Р А В К А .-

Дана писателям ШЕРОМЧУ Г.Ш. и КАЧЕРГИНСКОМУ Ш.В. в том, что Государственным издательством "ДЕР ЭМЕС" им поручено составить книгу об участии евреев в партизанском движении на территории Литовской ССР.

Государственное издательство "ДЕР ЭМЕС" просит все соответствующие организации и учреждения дать возможность вышеуказанным товарищам пользоваться нужными архивными и прочими материалами.

ДИРЕКТОР ГОСУД. ИЗДАТЕЛЬСТВА
"ДЕР ЭМЕС"

С. Шерман
С. Шерман

באשטעטיקונג, געגעבן די שרייבער אָשעראַוויטש ג. ש. און קאַטשערגינסקי ש. ווי, אַז דער מלוכה־פּאַרלאַג, "דער אמת" האָט זיי באַפּולמעכטיקט צונויפֿן צושטעלן אַ בוך וועגן אַנטײל פּון יידן אין דער פּאַרטיזאַנער באַוועגונג אויף דער טעריטאָריע פּון דער ליטווישער ססר.
דער מלוכה־פּאַרלאַג, "דער אמת" בעט אַלע געהעריקע אַרגאַניזאַציעס און אינסטיטוציעס געבן די מעגלעכקייט די אויבנדערמאַנטע חברים, אויס־נוצן די נויטיקע אַרכיוון און אַנדערע מאַטעריאַלן. דירעקטאָר פּון מלוכה־פּאַרלאַג, "דער אמת" ל. סטראַנגין.

בראש פון דער אַרנאַניזאַציע זאָלן אָנפירן מיט פון פּאַראַוים
באַשטימטע אַרבעטן צווישן די יידישע מאַסן. די טוער פון
אָט דער סעקציע האָבן דעריבער געטאָן פאַרשיידענע קול-
טור-אויפקלערערישע אַרבעטן אויף דער יידישער גאַס.

אין ראַטן-פאַרבאַנד זיינען דאָן דערשינען אַ ריי יידישע
טאַגזייטונגען, זשורנאַלן, צענדליקער יידישע שולן, אינ-
סטיטוטן, קאַטעדראַס, טעאַטערן און דאָס גלייכן.

דער באַרג-אַראָפּ פון דער יידישער קולטור, האָבן מיר
אָבער געזאָגט די קדיש-זאַגערס נאָך דער יעווסעקציע, האָט
זיך אָנגעהויבן אין ראַטן-פאַרבאַנד דאָן, ווען די פאַרטיי
האַט באַשלאָסן די יעווסעקציע פּונאַנדערצולאָזן. דאָן,
הייסט עס, האָט די רעגירונג באַשלאָסן, אַז ס'איז שוין
ניט וויכטיק צו פירן קיין באַזונדערע אַרבעט אויף דער
יידישער גאַס.

איך האָב ניט געוואָלט וויי טאָן מיינע יעווסעקציע-
פאַרטיידיקער, נאָר אין געדאַנק איז מיר דורכגעשוואומען
ניט-וויילנדיק די ייד נ ר א ט ן אין אַ ריי געטאָס, וועל-
כע האָבן אונטערן דרוק פון די נאַציש מיטגעהאַלפּן הרוב
מאַכן אַ ריי געטאָס און דערנאָך זיינען זיי אַליין אויך אומ-
געקומען.

איך ווייס, אַז ווי די מערסטע אָנפירער פון די יידנראַטן
האַבן אויך געוויס די מערסטע אָנפירער פון דער יעווסעק-
ציע געגלייבט, אַז ס'וועט זיך זיי ד אָ ך איינגעבן וואָס
צו ראַטעווען. אין אָט דעם ווילן זיינען פיל נכשל געוואָרן
און אומגעקומען פאַר דער באַשטימטער צייט. אָבער די אַר-
בעט פון די ב י י ד ע מינים יידנראַטן און זייער איי-

גענער סוף ביי די ביידע רענירונגס־סיסטעמען איז דאָך גע-
ווען דער זעלבער: ל י ק ו ו י ד א צ י ע.

ניט דאָ איז דאָס אָרט צו משפטן די יידנראַטן אין
נאַצי־דייטשלאַנד און אין ראַטן־פאַרבאַנד, ס'איז צו אַ קאָמ-
פּליצירטער ענין כדי עס אַזוי אויבנאויפיק צו באַהאַנדלען.
ווען מען זאָל זיי דאַרפן משפטן, וואָלטן דאָך צוערשט גע-
דאַרפט געמשפט ווערן אויך די רענירונגס־סיסטעמען, וואָס
האָבן געבראַכט, אַפילו די גרעסטע גייסטער, צו די גרעסטע
מענטשלעכע נסיונות, ביז צום אויסקלײב: לעבן אָדער טויט,
פרייהייט אָדער פאַרשיקונג, זיין צוזאַמען מיט דער משפּחה
אָדער ווערן אויף אייביק צעשיידט. איך ווייס ניט, צי מענט-
טשן, וועלכע זיינען נ י ט געווען אין אָט די באַדינגונגען,
קענען גענוג אַריינדרײַנגען אין אָט דעם קאָמפּליצירטן לאַ-
בירינט פון מענטשלעכע לעבנס. אָבער אינעווייניק, אין
ז י ק זיינען סוף־כל־סוף מענטשן די זעלביקע ווי זיי זיינען
פריער געווען, גוטע אָדער שלעכטע, ביזע אָדער צוגעלאָזענע.
אַ ביישפּיל פון אָט דעם געזאַגטן האָבן איך פאַר זיך גע-
האַט, ווען איך בין בייגעווען אין יענער צייט אין מאַסקווע
אויף דער קאָנפּערענץ פון די פּוילישע יידן אין ראַטן־פאַר-
באַנד.

צו די פּוילישע יידן זיינען דאָן אויך געקומען זיך אָנוואַ-
רעמען די יידישע סאָוועטישע שרייבער. וועל איך קיינמאָל
ניט פאַרגעסן די דערעפענונגס־זיצונג, ווען דער חזן משה
קוסעוויצקי (איצט אין אַמעריקע) האָט געמאַכט אַן אל מלאַ
רחמים נאָך די פאַרשניטענע מיליאָנען יידן. דער פּולגעפּאַק
טער עולם אין זאָל איז צוזאַמענגעבראַכן געשטאַנען און יאָר

מערלעך געוויינט און העכער פון אלע האָט זיך געטראָגן דער
געאַמער פון יידישע שרייבער פון ראַטן-פאַרבאַנד. דער איינ-
דרוק איז געווען אַ דערשיטערנדיקער.

אנטקעגן וואָס איך דערצייל עס? קעגן דעם, מען זאָל
ניט משפטן פון ווייטן מענטשן, ניט פּרוּאוונדיק פּריער אַריינ-
דרינגען אין די טיפּסטע טיפּענישן צו זיי. ס'איז מיר דאַן
אויסגעקומען זיך איבערצייגן, אז ס'איז נאָך קיין מאָל ניט
געווען אזוי צוגעפּאַסט דאָס באַקאַנטע ווערטל „אַל תּדין
את הברך עד שתגיע למקומו" (זאָלסט ניט משפטן דיין חבר,
בין וואַנען דו וועסט ניט זיין אויף זיין אָרט). ווי דאַן, ווען
איך בין געווען אויף דער קאַנפּערענץ פון די פּוילישע יידן
אין מאָסקווע, אָדער ווען איך האָב זיך נעענטער באַקאַנט
מיטן לעבן, שאַפן און אַנדערע פּרטים, וועלכע האָבן געהאַט
אַ שייכות מיט די יידישע שרייבער אין ראַטן-פאַרבאַנד.

און אז איך בין שוין באַקאַנט געוואָרן מיט אלע יידישע
שרייבער, אַקטיאָרן און טוער פון יידישן מאָסקווע, האָב
איך שטאַרק געוואָלט זיך אויך זען און דורכשמועסן זיך מיט
„אונדזער" א י ל י א ע ר נ ב ו ר נ , וועלכער איז אין
יענער צייט געווען פון די באַרימטסטע פּערזענלעכקייטן, מיט
וועמען אויך מיר, יידן אין לאַנד האָבן זיך שטאַרק געגרויסט.

בײַ ערנבורגן

געוויס האָבן די לייענער געהערט, אָבער עס שאַרט ניט
איבערצודערציילן נאָכאַמאָל:

אין מאָסקווע האָט זיך מיט אַ געוויסער צייט צוריק
אָנגעהויבן אויך אַ קאַמפּאַניע קעגן ערנבורגס בוך „שטורעם".

און אז מען זוכט און מען געפינט נ י ט, מ ו ז מען, אויב מען ד א ר ר, עפעס געפינען. די „קריטיקער“ האָבן אָנגעד- הויבן אַטאַקירן פאַרשיידענע שטעלן פון זיין בוך און פאַר איין וועגס האָט מען זיך א נעם געטאָן אויך צו זיינע איבע- ריקע ווערק. אויך די ביוראָ פון די סאָוועטישע שרייבער האָט גענומען אַ וואָרט אין דעם ענין. ס'איז צונויפגערופן גע- וואָרן אַן אַלגעמיינע פאַרוואַמלונג פון די מאַסקווער שרייבער, וואו אויך ערנבורג איז געקומען, כדי „שעפּעריש“ צו באַהאַנד- דלען זיינע ווערק.

דער בעל־דבר זיצט זיך אויבן־אָן, אָבער פאַררוקט אין אַ ווינקל און הערט זיך צו, ווי עס פליען אויף זיין אַדרעס די שוין באַקאַנטע ווערטער פון סאָוועטישן „קריטיקער“־לעקסי- קאַן. מען זשאַלעוועט אים נישט. אויף דעם פערדל האָבן זיך דאָ אַרויפגעכאַפט דער עיקר די יעניקע, וועלכע האָבן שוין פון אַ לאַנגער צייט זיך געוואַלט מיט אים אָפּרעכענען. וועל- כע האָבן נישט געקענט צווען ערנבורגס עולָה לגדולָה ווערן. און ווען קען מען דען האָבן דערצו אַ געלעגנהייט ווי אין אַזאַ מאַמענט?

אין גאַנג פון דער דיסקוסיע בעט אויך דער אַ נ ג ע- ג ר י פ ע נ ע ר אַ וואָרט.

ע ר נ ב ו ר ג שטעלט זיך אויף און הייבט שטיל אָן:

— חשובע חברים, איך דאַנק אייך זייער פאַר אייערע וויכטיקע באַמערקונגען וועגן מיין שאַפונג. איך האַלט אָבער, אַז סאָוועטישע שרייבער און קריטיקער וואַלטן זיך אויך באַ- דאַרפט צוהערן צו דער שטים פון פּאָלק, פון די לייענער- מאַסן. און אַט וועל איך אויך פאַרלייענען אַ בריוו פון אַזאַ

לייענער צו מיר, וואָס איך האָב די טעג באַקומען. ערנבורג
 נעמט אַרויס פֿון בוזע־קעשענע זיין פּאַלאַרעס, נעמט אַרויס
 פֿון דאָרט אַ פּאַפּיר. דער עולם שרייבער קוקט אויף אים מיט
 אומצוטרוי און אפילו מיט חזק. ס'הייסט, „וועמען וויל ער
 דאָ אַרײַנגאַרן?“ נאָר ערנבורג לייענט שוין: — „טייערער
 איליאַ ערנבורג, איך האָב נאָר וואָס פאַרענדיקט לייענען אייִ
 ער בוך „שטורעם“. ס'איז מיר זייער שטאַרק געפּעלן געוואָרן.
 שרייבט ווייטער למוכת דער סאָוועטישער ליטעראַטור. —
 ס ט א ל י ן“.

ערנבורג האָט זיך גלייך צוגעזעצט אויף זיין אָרט. עס
 איז געוואָרן אַן אומגעוויינלעכע קאָנסטערנאַציע אין זאַל. אַ
 מהומה. פּנימער זיינען בלייך געוואָרן. ניט איינער פֿון די
 רעדנער האָט זיך פאַרשאַלטן דאָס לעבן, וואָס ער האָט גע־
 רעדט. דאַקעגן די איבעריקע, וועלכע האָבן נאָך נ י ט גע־
 האַט גערעדט, האָבן גליקלעכע שוין ד ע ר נ אָ ד דערוויזן,
 ווי טיף קינסטלעריש און סאָוועטיש ערנבורג איז אין זיינע
 ווערק און וואָס פאַר אַ פעלערן דאָ האָבן געמאַכט די פּרייער
 אַרויסגעטרעטענע רעדנער...

עס מאַכט זיך ניט זעלטן אין מאַסקווע, ווען די אָפיציעלע
 אינסטאַנצן ווילן אויספרובירן די שטימונג ביי זייערע ביר־
 גער. דאָס ווערט געטאָן אָפּט אויף אַ גראָבן אופן. איך האָב
 שוין דערמאָנט וועגן דעם, ווי אזוי מען האָט דורכגעפירט
 צווישן ייִדן־פּליטים אָפיציעלע רעגיסטראַציעס, ווער עס וויל
 פאַרן אין זיין וואוינאָרט, און דערנאָך האָט מען אַלעמען
 פאַרשיקט קיין סיביר. אזוי ווערט אויך פֿון צייט צו צייט
 אויסגעפאַרשט די פאַטריאַטישקייט פֿון דער סאָוועטישער

אינטעליגענץ, וואָס אַ בולטער ביישפּיל דערפון איז אויבן
געוויזן געוואָרן.

ווען איך בין דאָס ערשטע מאָל געקומען צו ערנבורגן אין
שטוב, איז געווען עטלעכע טעג נאָך דעם, ווי אין מאָסקווע
האָט מען גערעדט, אז סטאַלין האָט אָנגעקלונגען צו ערנבורגן
אין שטוב און אים אויסגעדריקט אָנערקענונג פאַרן בוך „דאָס
פאַלן פון פאַריוז“. מען האָט גערעדט וועגן דעם וואָכן-לאַנג
און מען האָט געזען אין דעם אַ סימן, אז ערנבורגן שטייט
פעסט אויף זיינע פאַרנומענע פּאָזיציעס.

דאָס האָט אים אויך צוגעהאַלפּן צו באַקומען אויף דער
חשובער נאַרקע-נאַס נומער 8 אַ דירה. אָבער צוליב דעם וואָס
די דירה האָט זיך געפונען אויפן זעקסטן שטאָק און דער
עלעווייטער האָט, ווי געוויינלעך, זייער אָפט ניט געאַרבעט,
האָט ער, זיין פרוי און טאָכטער ווי אלע איבעריקע איינוואוי-
נער פון הויז און די געסט, וואָס פלעגן קומען צו אים, גע-
האַט אַ גאַנץ שווערע אַרבעט ביז וואָנען זיי פלעגן אַרויפגיין
די צענדליקער טרעפּ. אָבער דאָס גליק צו באַקומען אַן עט-
לעכע צימענדיקע דירה אין סאַמע האַרץ פון מאָסקווע האָט
איבערגעוואויגן אַזעלכע קלייניקייטן.

דריי מאָל איז מיר אויסגעקומען צו זיין ביי ערנבורגן
אין שטוב און שטענדיק האָב איך אים געטראָפּן אַרומגע-
גערינגלט מיט בערג בריוו, וואָס ער פלעגט באַקומען פון גאַנצן
לאַנד.

טאקע פון אַט דער קאַרעספּאַנדענץ פלעגט זיך אויך אָנ-
הייבן אונדזער שמועס. ער דערציילט, וואָס פאַר אַ גוואַלדיג-
קער היסטאָרישער מאַטעריאַל די בריוו זיינען. ער ווייזט אַ

יידישע שרייבערס אומגעקומענע און פארשיקטע אין די
סאָוועטישע תפיסות און לאַגערן.

דוד האַפּשטיין

משה ליטוואַקאָוו

אין 1930 זיינען אין פוילן דערשינען אויף יידיש 22 טאָג-
צייטונגען, 70 וואַכנבלעטער און 39 הודש-ושרנאַלן (דאָס
אַלץ האָבן שפּעטער פאַרניכטעט די נאַציס). אין דער זעל-
בער צייט זיינען אין סאָוועט-רוסלאַנד דערשינען אויף יידיש
35 פּעריאָדישע אויסגאַבעס, צווישן זיי 3 טאָג-צייטונגען
(דאָס אַלץ האָבן די ס א ו ע ט ן פאַרניכטעט).
די ציפּערן גענומען פון דער ייִד. ענציקלאָפּעדיע
ייִדן, באַנד ג'.

י. ווענדלער

אַנאַ ראַזאַנטאַל

גרויסן בוך, וואו אלע בריוו און אלע מאטעריאלן, וואָס ער באקומט פון גאַנצן לאַנד וועגן די שהיטות אויף דער יידישער באַפעלקערונג זיינען אין אַרדענונג אויסגעלייגט, און וואָס מען קען זיך פון זיי דערוויסן. אין שמועס קומט מיר אויס צו באַרירן דעם ווייטערדיקן ענין, פאַר וואָס די סאָוועטישע באַפעלקערונג, וועלכע איז געווען אַקופירט פון די דייטשן האָט מיט גאַרנישט געהאַלפן די יידן, נאָר פאַרקערט, גאָר אַ גרויסער טייל פון זיי, דער עיקר די יוגנט, האָט גאָר געהאַלפן די דייטשן אין די שהיטות.

ערנבורג האָט וועגן דעם גאנץ גענוי געוואוסט. ער האָט אַפּוּפּיצנדיק געשוויגן אַ וויילע און דערנאָך אַרויסגעצויגן אַ קאָפּיע פון זיינעם אַ בריוו, וואָס ער האָט געשיקט צו אַ פּויער אין אוקראַינע, אַ פּויער וואָס האָט אויסבאהאַלטן אַ יידיש מיידעלע.

— זיינען אייך באקאנט, חבר ערנבורג, אַ סך אזעלכע פּאַלן? — פרעג איך.

— ליידער, ליידער... — האָט ער געענטפּערט. ס'איז פאַר אים שוין נישט געווען קיין איבערראשונג די מאַרד-באַציאונג פון דער סאָוועטישער באַפעלקערונג לגבי די סאָוועטישע יידן.

ניט ווייניקער איבערראשונג האָב איך אים אָבער גע-מאַכט, ווען איך האָב אים דערציילט וועגן מיינע איבערלע-בונגען אין די וועלדער. דאָס האָט אים זייער אינטערעסירט. ווייל מיט די העלדנטאטן פון די יידישע פאַרטיזאַנער האָט ער זיך זייער אַ סך אָפּגעגעבן. ער האָט מיר אפילו גלייך מיט שטאַלץ אָנגעוויזן אויף אַ צוועלפּיעריקער יידישער מיידעלע

פון פינסק, א פארטיזאנקע, וועלכע ער האָט אדאָפּטירט און
ער און זיין פרוי פּראוון פּאַרבייטן דאָס מיידעלע אירע אויס-
געמאָרדעטע עלטערן.

ערנבורג האָט זיך זייער אינטערעסירט ווי אזוי עס לעבן
די יידן אין ווילנע, ווי אזוי עס לעבן דאָרט די יידישע פּאַר-
טיזאנער. (ער איז געווען הינטער ווילנע ווען פאר דער שטאָט
זיינען נאָך געגאנגען קאמפּן און זיך געטראָפּן דאָרט מיט די
קעמפּניקע יידישע פּאַרטיזאנער.)

ער האָט אויפּגעקוואַם אויסגעהערט, וואָס איך דערצייל
און אויך ער איז געווען ביי דער מיינונג, אז די מאַכט-אָר-
גאנען אין ליטע פירן ניט אויס די באַפעלן פון דער צענטראַל-
לעך מאַכט בנוגע די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן. ער האָט דע-
ריבער מיך פאַרבונדן מיט אַ הויכן באַאַמטן פון סאַוואַי-
פּאַרמביראָ, פאר וועמען איך האָב ווידער אלץ אויס-
דערציילט. דער לעצטער האָט צוגעזאָגט מיך צו פאַרבינדן
מיט דעם פאַרוואלטער פון די קולטור פון די נאַציאָנאַלע מינד-
ערהייטן ביים צענטראַל-קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי.

פאַר אַזאַ באַגעגעניש האָב איך זיך שוין אַליין אויך איר-
בערגעשראָקן. ווער ווייס, האָב איך געטראַכט, צי איך זאָל
דאָרט זאָגן דעם גאַנצן אמת, אָדער צי זאָל איך זיך אָפּשטעלן
בלויז אויף עטלעכע פון די סאַמע וויכטיקסטע פונקטן און...
און אפּשר בין איך גאָרניט דער וואָס דאַרף רעפּרעזענט-
טירן דעם יידישן ישוב אין ליטע... איך האָב אָבער דערנאָך
אויפּגעהערט מער צו טראַכטן וועגן דעם, ווייל מען האָט מיר
געגעבן צו פאַרשטיין, אז ס'איז נאָך ניט קיין ראיה, אז איך

זאָל אויפגענומען ווערן אין אזא פלאץ, וואָס איז דער וויכטיק
טעך אין גאנצן לאַנד.

אויפן דריטן טאָג האָט מען געקלונגען צו מיר אין יידישן
אַנטיפּאַשיסטישן קאָמיטעט, אז ס'איז פאַר מיר אויף מאַרגן
11 אַזויגער פּרי אָפּגעלייגט אין איינע פון די פענצטערלעך
פון דער פּראָפּוסקן-ביוראָ (דערלויבענישן-ביוראָ) פון צ"ק
פון דער פּאַרטיי אַ דערלויבעניש אַרײַנצוגיין אין איינעם פון
די בנינים פון צ"ק צו דער חכרמע פּעטראָס יאָז.
איך בין גלייך אַרײַן צו די טוער פון קאָמיטעט זיך אַן עצה
האַלטן וואָס איך זאָל פּאַרערן.

קיינער האָט מיר אָבער קיין קלאָרן ענטפּער ניט געגעבן.
כמעט יעדער האָט מיר געעצהט איך זאָל זאָגן וואָס איך פאַר-
שטיי אליין. האָב איך באשלאָסן צו זאָגן אלץ אזוי ווי עס איז.
דעם גאַנצן אמת. קיין זאך ניט פאַרשווייגן.

צו דער באשטימטער צייט בין איך שוין געווען אין דער
גרויסער פּראָפּוסקן-האַלע. נאָך אַ געוויסער קיריה-דורישע פון
מיינע דאָקומענטן, איז מיר אַרויסגעגעבן געוואָרן די דערלויב-
עניש.

האַט ניט צו טאָן מיט דער עצם טעמע, ווי אזוי איך בין
ענדלעך דורכגעגאַנגען די מיליטערישע קאָנטראָל.

איך האָב זיך געפונען אין ניט קיין גרויסן צימער מיט
אַ פּרוי אין די מיטעלע יאָרן. איר שוואַרצער קאָפּ האָר איז
דורכגעפּעדעמט שוין מיט גרויען זייד. איר טונקלע פנים
און אויך די פּאַמיליע אירע — פּעטראָסיאַן — זאָגט, אַז זי
דאַרף זיין אַן אַרמענעריין. קען אָבער זיין, אז איך מאַך אַ
טעות.

זי ווייס שוין ווער איך בין, פון וואנען איך קום, זי
פרעגט מיר, ווי איז דורכגעגאנגען מיין רעפעראט אין שריי-
בער-הויז וועגן ווילנע, ווי האָב איך דורכגעלעבט די אָקט-
פּאַציע-צייט, מיט וואָס פּאַרנעם איך זיך איצט. עס געפעלט
מיר איר איידעלער טאָן. נאָכן ענטפערן אויף אירע פּראַגעס,
זאָגט זי מיר דאָן:

— נו, און איצט, חבר קאָמפּשערנינסקי, דערצייילט. דער-
צייילט אַלץ, שטערט זיך ניט. זשאַלעוועט ניט קיין פּרטים,
צייט האָט איר דאָך?

נו, האָב איך אָנגעהויבן פון סאַמע בראַשית איבערגעבן
אַלץ וואָס איז מיר געלעגן אויפן האַרצן, דערצייילט אַלץ, אַלץ,
אַלץ. און זי איז געזעסן קעגן מיר, געקוקט מיר אין די אויגן
אַרײַן, פון צייט צו צייט עפעס פּאַרצייכנט, איבערגעפרעגט
וואָס און ווידער געהערט.

ווען איך האָב געענדיקט, האָט זי מיך געפרעגט, וואָס
מיין איך קען זיין די סיבה פון אַט דעם אַלעמען, וואָס איך
האָב דערצייילט. איך האָב געענטפערט, אז לויט מיין מיינונג
ווילן דערמיט די רעגירונגס- און פּאַרטיי-אינסטאַנצן אין ליי-
טע צוציען די מערהייט פון דער לייטווישער באַפעלקערונג,
וואָס איז אַנטיסאָוועטיש, צו זיך. איך זע אָבער ניט — האָב
איך צוגעגעבן — אזא אַזא סיסטעם זאָל זיין אַ גערעכטער.

— איך זע דאָס ניט איין! — האָט גלייך צוגעגעבן די
פּרוי פּעטראַסיאַן — און וואָס זאָגט אויף דעם ס ו ס ל אָ וו?
צי ווייס ער פון דעם אַלעמען? ער איז דאָך, ווי איר ווייס,
געשיקט געוואָרן פון אונדז אָנצופירן מיט דער אַרבעט אין
ליטע.

דאָס קען איך אייך ניט זאָגן, ווייל צו חבר סוסלאָוון איז זייער שווער אָנצוקומען — האָב איך געענטפערט.
— וועל איך אייך געבן אַ בריוול צו אים. — האָט זי גלייך טאקע אָנגעהויבן שרייבן — וויפל יידן זיינען איצט פאַראַן אין ווילנע און קאָוונע?
— ביי 5 טויזנט אין ווילנע און 3-4 טויזנט אין קאָוונע און שאוול.

— הכלל, אָט האָט איר דאָס בריוול. איך שרייב צו סוס לאָוון, אז ס'איז אַ וויכטיקער פּאָליטישער ענין און ער זאָל אייך אויפגעמען. איך מוין, אז עס וועט אלץ אויפגעקלערט ווערן. סיידין... — זי האָט זיך אַ וויילע פאַרטראַכט און שוין ביי דער טיר צוגעגעבן — סיידין מען וועט דאַרפן די יידן פון ליטע פאַר דער אַלגעמיינער זאַך מקריב זיין!

איך בין אַרויס פון איר מיט דער האָפענונג, אז עפעס וועט זיך דאָך מוזן איצט אַ ריר טאָן. ס'איז דאָך ניט קיין קלייניקייט, אויפגענומען צו ווערן אין צ"ק פון דער פאַרטיי און באַקומען פון דאָרט אַ בריוול צו סוסלאָוון אַליין. (איצט איז דער זעלבער סוסלאָוון איינער פון די סאַמע וויכטיקסטע פיגורן אין דער פּאָליטיבוראָ).

איך האָב וועגן דעם באַזוך איבערגעגעבן אין קאָמיטעט און אויך ערנבורגן, וואָס איז געווען זייער פאַראינטערעסירט צו וויסן וואָס מען האָט מיר אין צ"ק געענטפערט.
און מיט האָפענונג בין איך צוריקגעפאַרן קיין ווילנע.

צערונענע האפענונגען

ווי נאָר איך בין אַראָפּ פֿון באַן אין ווילנע און געקומען אין מוויז, האָט מען מיך אויפגענומען מיט אַן אַלאַרמירנדיג קער ידיעה:

דער „סאָוואַטיל“ האָט לענגער ניט געקענט וואַרטן ביז וואַגען מיר וועלן צונעמען די עטלעכע צענדליקע פעס מאַטעריאַל און נייטיקנדיק זיך אין אַ פּלאַץ, האָט ער אַלע מאַטעריאַל אין אַ וואַג פֿון דרייסיק טאָן (70 טויזנט פֿונט) אָפּגעשיקט אויפֿן באַן, וואו זיי דארפֿן היינט־מאָרגן געלאָדער־וועט ווערן אין די וואַגאַנעס כּדי ווי מאַקולאַטור איבערנע־שיקט צו ווערן אין פּאַפּיר־פּאַכריקן אויף פּאַפּיר.

איך בין גלייך אַוועקגעלאָפֿן אויף דער סטאַנציע און גע־פונען ביי דער ראַמפּע אָנגעוואַרפֿן צענדליקער פעס אַרומ־געבינדענע מיט בלעכענע פּאַסן. איך האָב אַרויסגעשלעפּט פֿון עטלעכע ערטער, וואָס עס האָט זיך נאָר געלאָזט און דער־זען אין איין אָרט — אַ כתב־יד פֿון אַ טעאַטער־פּיעסע, פֿון אַ צווייטן — אַ ספרל פֿון חייקל לונקיס ביבליאָטעק, פֿון אַ דריטן — אַ העפּט פֿון אַ ביאָגראַפּיע פֿון אַ יוגנטלעכן גע־שריבן פּאַרן קאָנקורס, וואָס דער ייוואָ האָט איינגעאָרדנט צווישן די יוגנטלעכע פּאַר דער מלחמה.

איך בין אַרויף צום דירעקטאָר פֿון דער סטאַנציע און נאָכן פּאַרשמעלן זיך, אַ פרעג געטאָן:

— ווען ווערט געלאָדן דער מאַטעריאַל צום אָפּשיקן?

— ווען עס וואָלטן געווען וואַגאַנעס, וואָלט עס נאָך

געכטן אַוועק.

— צי וויסט איר וואָס דאָ געפינט זיך?
ער האָט אויסגעגלאָצט אויף מיר די אויגן:
— וואָס הייסט צי איך ווייס... מען זעט ניט? פאַפיר-
אַפּפאל.

— ניין, חבר דירעקטאָר, דאָ ליגן אוצרות, און איר מוזט
עס אָפהאַלטן אַרויסשיקן ווייטער. לידער האָבן מיר דער-
ווייל ניט קיין טראַנספּאָרט דאָס צוצונעמען.

— ווען איר וואָלט אפילו יאָ געהאט טראַנספּאָרט, גע-
הערט עס שוין אויך ניט מער צו אייך און אפילו ניט צו מיר.
דער מאַטעריאַל געהערט שוין איצט דער צענטראַלע פון „סאָד-
וואַטיל“ אין מאַסקווע.

— וואָס זשע בלייבט מיר צו טאָן, חבר דירעקטאָר?
פרעג איך ווייטער א באַאומרויאַקטער.

— ווענדט זיך צום צ"ק פון דער פאַרטיי אין לימע.
איך בין אפילו אין שטוב ניט אוועק. גלייך בין איך אַריין
אין פּראָפּוסקן-ביוראָ פון צ"ק אויף דער מיצקעוויטש-גאס,
געבעטן מיך פאַרבינדן מיט זימאַנען און אים דערציילט די
גאַנצע געשיכטע. צו מיין צופרידנקייט האָט ער מיר פאַרזוי-
כערט, אַז ער שיקט תיכף אַרויס אַ קאָמיסיע פעסטצושטעלן
וואָס דאָרט טוט זיך.

אויף מאָרגן בין איך ווידער אוועק צו דער באַן-סטאַנציע.
עטלעכע אַרבעטער האָבן מיר איבערגעגעבן, אַז די קאָמיסיע
וואָס איז באַשטאַנען פון 2 ליטווינער, האָבן ניט
געבעטן פּונאָדערפאַקן אפילו איין פּאַק. זיי האָבן בלוז פון
אויבן אַ קוק געטאָן אויף די איינגעשמוצטע צעריסענע פּאַ-
פירן און זיינען אוועק גאַרניט זאָגנדיק.

בין איך ווידער אוועקגעלאָפן צו זימאנען און אים ניט
געטראָפן. אויף מאָרגן האָט ער אויף מיר אָנגעשריען (אין
טעלעפּאָן), איך זאָל אים אויפהערן צו דרייען אַ קאַפּ.

איך האָב אָבער ניט איינגערוט און ווידער אוועק צו דער
באָן-סטאנציע. צו מײן אומגליקלעכער איבערראשונג איז שוין
אָבער די ראַמפּע געווען לײדיק. די פעק זיינען פאַרטאָג אוועק-
געפירט געוואָרן אין אַן „אומבאַקאַנטער ריכטונג“.

וואָס טוט מען? וואָס טוט מען?

איז מיר איינגעפאלן אַ געדאַנק אָנצושרייבן אַ בריוו צום
ידישן אַנטיפאַשיסטישן קאָמיטעט אין מאַסקווע און אַ בריוו
צו ערנבורג. ביז היינטיקן טאָג ליגט נאָך ביי מיר אַ קאָפּיע
פֿון אַזאַ בריוו. עס וועט זיכער זיין אינטערעסאַנט פאַר די
לייענער צו ברענגען דעם פּוֹלן טעקסט פֿון בריוו:

„ליבער איליאַ ערנבורג,

כאָטש קיין וועזנטלעכע נייעס איז ניטאָ ביי אונדז, דאָך
האַלט איך פאַר מײן הוב, איך באַקאַנט צו מאַכן:

1. די קאָמיסיע ביים יידישן מוזײ פאַרן שוואַרצבוך איז
געשאפן געוואָרן, וועגן וואָס עס האָט אייך שוין געשריבן
דער סעקרעטאַר פֿון דער קאָמיסיע ח' אַ ש ע ר אָ ו ו י ט ש.
אין דער נאָענטסטער וואָך ווערט אייך אַרויסגעשיקט
מאַטעריאַל און פּאַטאַס. עס וואָלט געווען געוואונטשן, איר
זאָלט אונדז צושיקן אייערן אַ בריוו מיט אַ בקשה צו די
מאַכט-אָרגאַנען אונדז מיטצוהעלפֿן אין דער אַרבעט ביים
באַקומען מאַטעריאַלן, פּאַטאַגראַפֿירן אָביעקטן, דאָקומענטן
אד"גל.

יידישע שרייבערס אומגעקומענע און פארשיקטע אין די סאָוועטישע תפיסות און לאַגערן.

דוד בערגעלטאָן

משה קולבאָך

„די סאַמע עקזיסטענץ פון דעם יידישן פּאָלק ווערט באַדראָט אין אַ ריי לענדער. די יידישע שפּראַך, די יידישע קולטור, די מיטן בלוט און מאַרץ פון די יידישע פּאָלקס־מאַסן אויסגעבוייטע יידישע קולטור־אַנשטאַלטן, די יידישע קולטור־טוער זיינען דער קעגנשטאַנד פון שטענדיקע רדיפות אין פּאַרשידענע לענדער. וואַרים די שונאים ווייסן גוט, אַז קולטור איז אַן אויסגעפּרוווט געווער אין קאַמף פון אַ פּאָלק פאַר זיין נאַציאָנאַלן קיום. זיי האָבן זיך דעריבער פּאַרמאַסטן אונטערצוגראַבן, אויסצוראַטן, פּאַרניכטן די יידישע קולטור, צוזאַמען מיט אירע טרע־גער, צוזאַמען מיטן פּאָלק.“ („יידישע קולטור“, ניו־יאָרק, נאַוועמבער 1947)

אויב ניט די לענדער הינטער דעם אייזערנעם פּאַרהאַנג, וועלכע דען אַנדערע לענדער, האָט דאָס דער זשורנאַל פון אַיקוֹף געקענט מיינען?

ד״ר י. צינבערג

דער נסתר

2. דעם בריוו פון צקווק"פ (ב) האָב איך איבערגעגעבן דעם ח' סוסלאָוו. אויפגענומען מיך האָט ער אָבער דערווייל נאָך ניט, צוליב דעם וואָס ער האָט געדארפט אַרויספאַרן אויף דער סעסיע.

3. כ'האָב זיך דערוואוסט, אז די ווילנער אָפטיילונג פון „סאָוואוטיל" האָט אַרויסגעשיקט ביו 30 (דרייסיק) טאָן מאַקולאַטור אין אַ פּאַפּיר-פּאַבריק, אָבער אין דער מאַקולאַטור געפינט זיך אַ ריזיקע צאָל אוצרות: ביכער, כתב־ידן און אַרכיוו-מאַטעריאַלן פון יידישן וויסנשאַפּטלעכן אינסטיטוט, סטראַשון-ביבליאָטעק, ביבליאָטעק פון חייקל לונסקי א"אנדר. דעם מאַטעריאַל האָבן די דייטשן אויפגעזאַמלט און געוואָלט פאַרניכטן. די רויטע אַרמיי האָט אים געראַטעוועט. און איצט, צוליב דעם, וואָס דער מוזיי האָט ניט געהאַט קיין מאַטעריעלע מעגלעכקייטן אים צוצונעמען, האָט מען עס אָפּגעשיקט אין דער פּאַבריק. כ'האָב וועגן דעם געמאָלדן דעם צקווק"פ (ב) פון ליטע, דעם ח' זימאן (צווייטער סעקרעטאַר פאַר פּראָפּאַגאַנדע). און כאָטש ח' זימאן האָט געשיקט מענטשן אַ קוק צו טאָן די מאַטעריאַלן, האָט מען זיי אין ווילנע ניט איבערגעלאָזן.

דער בעל־הבית איבער אַלץ איז דער „סאָוואוטיל" אין מאַסקווע, אויף דער ב. טשערקאַסקי-גאַס נומער 6, פאַר-וואַלטער איז וו יי נ ע ר.

כ'בעט איך וועגן דעם אָננעמען אַלע מיטלען, כדי די אוצרות זאָלן ניט פאַרוואַנדלט ווערן אין שפּיז פאַר די פּאַר-פּיר-מאַשינעס.

א בריוו וועגן דעם שיק איך ארויס אויך דעם יידישן
אנטי-פאשיסטישן קאמיטעט אין מאסקווע.

4. פון נארקאמפראם (בילדונגס-מיניסטער) האָב איך נאָך
אַלץ ניט קיין שום מאַראַלישע און מאַטעריעלע אונטערשטי-
צונג פאַרן מוזיי, אזוי ווערן צוליב די מאַטעריעלע און מאַ-
ראַלישע סיבות אַ סך זאַכן וואָס האָבן אַ שייכות צו יידישע
קולטור-ווערטן — הרוב, פאַרניכטעט און פאַרלוירן.

עס גרייסן אייך די ווילנער קולטור-טוער ביי וועמען איר
זייט ליב און טייער.

מיט פריינטשאפט

ש. קאַטשערגינסקי

ווילנע, 1945.23.4

איך האָב מיט אומגעדולד געוואַרט אויף רעזולטאַטן פון
מיינע בריוו. איך האָב אַלץ געוואַרט, אַז סולאַוו זאָל מיך
אויפנעמען. (דעם בריוו פון פרוי פעטראַסיאַן האָב איך אי-
בערגעגעבן סוסלאַוו סעקרעטאַר, וועלכער האָט צוגעזאָגט
מיר מודיע זיין, ווען סוסלאַוו וועט קומען אין וועט גרייט
זיין מיך אויפנעמען.)

די שוועריקייטן זענען געוואקסן. פון פאַרלייכטערונגען
האָט שוין קיין רייד ניט געקענט זיין.

עס האָט זיך אונדז איינגעגעבן אונטער דער צייט, אין
נאָמען פון דער שרייבער-גרופע, אויפצורופן עטלעכע פאַר-
זאַמלונגען אין גרעסערע זאַלן, וואו עס זיינען געקומען טויז-
זנטער יידן. גיך האָט מען זיך אויך געכאַפט אויף דעם „טריק“
אונדזערן און אָנגעהויבן מאַכן שוועריקייטן אין דעם.

אָבער מיר לאָזן די אַרבעט ניט נאָך. מיר ווילן דער-
האַלטן דאָס וואָס עס איז שוין פאַראַן, כאַטש — אוי, ווי
שווער דאָס קומט אונדז אָן!

מיט אַ מאָל זאָגט מען מיר אָן, אז פון גלאַוולײַט (צענזור)
זוכט מען מיך. איך האָב ניט געדאַרפט גיין אַהין, ווייל גיך
האָט דער זוכער, אַ באַקאַנטער ווילנער שטעפּער-אַרבעטער
אַ ל ט ע ר ח כ ס, מיך געפונען. ער פירט מיך גלייך אוועק
צו זיין דירעקטאָר, וועלכער ווייזט מיר אַ טעלעגראַמע וואָס
לייענט זיך:

„תיכף טעלעגראַפירן וואָס פאַר אַ מאַטעריאַלן דער „סאָ-
יוואַטיל“ האָט אַרויסגעשיקט אין די פּאַפּיר-פּאַבריקן. אַלעק-
סאַנדראָוו.“

— קענט איר עפעס זאָגן וועגן דעם? — פּרעגט ער מיך
בייזלעך.

איך דערצייל אים די גאַנצע געשיכטע פון מיינע אינ-
טערװענצן.

— און ווי אזוי ווייס וועגן דעם מאַסקװע?

— ניט קענענדיק גאָרניט פּוּעלן ביי די היגע פּאַרטיי-
אישע אינסטאַנצן, האָב איך וועגן דעם געשריבן צום יידישן
אַנטי-פּאַשיסטישן קאָמיטעט, צו ערנבורגן... און איך האָב
גלייך אויך צוגעגעבן — און צום חבר סטאַלין.

— וואָס? צו סטאַלינען האָט איר געשריבן?! — האָט
ער זיך ווי מאַכטלאָז צוריקגעזעצט אויפן שטול. — טאָ, וואָס,
טייערער חבר, האָט איר דאָס געדאַרפט?

איך האָב גלייך דערפּילט, אז דער נאָמען סטאַלין האָט
מיך דאָ געראַטעוועט. ווייל וואָלט איך זיך באַגנוגט מיט די

ערשטע צוויי, וואָלט איך גאָר שלעכט אָפּגעשניטן צוליבן
ניין א י ב ע ר די קעפּ פון די טוער אין ליטע צו מאָס-
קווע. אָבער, ווען איך האָב אַרויסגעזאָגט, אז איך האָב געד-
שריבן אויך צו סטאַלינען, בין איך שוין געווען זיכער, אז
ער וועט ניט וואַגן צו זאָגן מיר אַ וואָרט קעגן דעם, פאַרקערט,
לויט זיינע ווייכע רייד און דעם רופן מיך „טייערער חבר“
האָב איך גלייך פאַרשטאַנען, אז ער וועט ניט וואַגן מיר
וואָס שלעכטס צו טאָן.

— הייסט עס, אז איר האָט געשריבן אויך צו סטאַלינען...
— קען ער זיך אַלץ ניט באַרוואַיקן. — און פאַר וואָס זייט
איר צוערשט ניט געקומען צו מ י ר ?

— איך האָב ניט געוואוסט, אז איך דאַרף וועגן דעם גיין
צו אייך. איך האָב געמיינט, אז דער צ"ק פון דער פאַרטיי
וועט אַלץ דערליידיקן. קען מען ניט טעלעגראַפירן, אז מאָס-
קווער „סאָיוזאומיל“ זאָל אָפּהאַלטן די ע ק ז ע ק ו צ י ע
איבער די מאַטעריאַלן?

— ס'איז שוין פאַרפאַלן. ס'איז שוין ניטאָ קיין פאַפירל
פון דעם...

ביי די ווערטער האָב איך זיך שוין אוועקגעזעצט און
ניט געקענט מער אויסריידן אַ וואָרט. „אַלץ פאַרפאַלן... אזוי
ווי אין קרעמאַטאַריע, ניטאָ שוין...“ האָבן געדאַנקען מיך
כסדר געמאַטערט.

האָט מען וועמען באַשטראַפּט דערפאַר?

ניין, קיינעם ניט, כאַטש אַלעקסאַנדראָוו האָט, ווי איך
האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, גערדאָט, אז „ס'וועלן פליען
צוליב דער מעשה קעפּ“. געפלוין איז ער טאַקע שפּעטער.

אָבער נאָר צוליב אַן אַנדער מעשה, צוליב זיינעם אַ בוך איבער פּילאָסאָפּישע פּראָבלעמען, וואו ער ווייזט אָן, אַז דער מאַרק־סיזם האָט זיין ווירקונג אויף דער וועלט אויך צו פאַרדאַנקען אַביסל מערב־אייראָפּע.

אָבער איך האָב זיך שוין געדאַרפט איצט באמת היטן. איך האָב געפילט, אַז לענגער אַזוי גיין אייביג די קעפּ פון די טוער אין ליטע און בכלל צו פיל דרייען זיי אַ קאַפּ וועגן יידישע ענינים ווערט באַטראַכט ווי שעדלעכער נאַציאָנאַליזם.

איך האָב דערפילט, אַז ס'איז ניטאָ וואָס צו טאָן פאַר קיין יידישע קולטור־טוער אין דער אייביק טייערער ווילנע. מיר פילן זיך דאָ פרעמד. אפילו דער ליטווישער נאָמען פון דער שטאָט „ווילניוס“ קלינגט פרעמד. (ווי ווילד עס קלינגט די באַצייכענונג „ווילניוסער גאון“.) די יידישע שרייבער איז מען מוזק פון צייט צו צייט מיט אַן איבערזעצונג אויף ליט־וויש, דאַקעגן די ליטווישע שרייבער, צווישן זיי אַ גרויסער טייל, וועלכע האָבן געדינט די נאַצישע אָקופאַנטן. זיינען געוואָרן גאַנצע מיוחסים, אַזוי ווי נאָך אַ סך אַזעלכע מיוחסים אויף אַנדערע געביטן פון קולטור־געזעלשאַפטלעכן לעבן.

ס'איז ניט קיין וואונדער דעריבער, וואָס די צאָל פאַרשריב־בענע יידן אוועקצופאַרן פון ווילנע קיין פּוילן איז געוואָרן פון טאָג צו טאָג אַלץ גרעסער. די נאָך ניט פאַרשריבענע גייען אַרום ווי מבולבלע. זיי ווייסן ניט וואָס צו טאָן? זיי האָבן דאָך געמיינט, אַז ווארוואו, אָבער אין ווילנע וועט זיך איינ־געבן צו שאַפן אַ יידיש־נאַציאָנאַל לעבן און צום סוף גייט צום סוף אפילו דאָס ווייניק פאַראַנענע.

TIESA

LIETUVOS KP'Ų
CENTRO KOMITETO ORGANAS
ОРГАН ЦК КП(б) ЛИТВЫ
ВЕДАКША ІЕ АДМІНІСТРАЦІА
РЕДАКЦІЯ « АДМІНІСТРАЦІА
Vilnius, Redakcijos g-vė 1, tel. 214

Nr. 23

Vilnius, 1944 m. сентября 18 d.

Камандировочное удостоверение

*Внештатный корреспондент газеты
ЦК КП(б) Литвы на «Тiesa» г.в.д.а.
Черский И. В. направляются
в район за Увеличение по
интерному порядку.*

*Камандировочное удостоверение
рейсов: № 3 от 30 августа 1944.*

*Р. Черский
Рейсовый № 3*

אין באשטעמונג פון ש. קאמערזינגס פון דער ליטווישער סאגייטונג „טיעסא“ (אמת) אין ווילנע (פון 28 סעפטעמבער 1944), ארגאן פון צ. ק. פון דער קאמפארטי, ווו ער ווערט גע- שיקט ווי דער קארעספאנדענט פון דער צייטונג אין שטאט סוועניצאן. אונטערגעשריבן רעדאק- טאר ר. שארימייטיס.

ב ל י י ב ן — הייסט דאך, אויב אזוי, נאציאנאלער אומ־
 קום. ליינענן נאָר ליטווישע אָדער רוסישע צייטונגען (די
 „אייניקייט“ פון מאַסקווע האָט דאָך ניט געקענט פאַרבייטן
 קיין יידישע צייטונג אָדער יידישן זשורנאַל), שיקן די קינד
 דער אין ליטווישע אָדער רוסישע שולן, פאַרגעסן הייסט עס,
 אז מען איז אַ ייד, קלאָרער געזאָגט: ווערן אַ ל י ט ו ו י ן !
 צוליב דעם זיינען מיר לעבן געבליבן? פאַר דעם האָבן
 מיר געקעמפט?

און טאָמער איז נאָך ווייניק וואָס מיר זעען אַליין צו, ווי
 עס ווערט ניט דערלאָזן קיין שפור פון יידישן נאציאָנאַלן
 קיום, זיינען נאָך ווי אַ צולאָג דערצו דערנאָנגען צו אונדז די
 ידיעות, דערציילטע פון סאָוועטישע יידן, ווי אזוי מען האָט
 נאָך פאַר דער מלחמה אָנגעהויבן פאַרמאַכן די ערשטע קלאַסן
 פון די יידישע שולן אין אוקראינע, וואָס האָט געמיינט אין
 אַ געוויסער צייט אַרום די ענדגילטיקע ליקווידאַציע פון די
 שולן. ווי אזוי איז פאַרמאַכט געוואָרן די יידישע טאָג־צייר
 טונג דער „עמעס“ אין מאַסקווע... אז אין ביראָבידזשאַן זיי
 נען פאַראַן בלויז 10-11 טויזנט יידן און אז „אויך די זיצן
 אויף די טשעמאָדאַנעס“, און אז דאָרט איז קיין יידישע שול
 ניט פאַראַן; אז דער דאָרטיקער טעאַטער שפּילט מער אין
 רוסיש ווי אין יידיש... און נאָך און נאָך אַזעלכע שוידער־
 לעכע ידיעות.

מיר פרייען זיך שוין אפילו ניט מיט דער ידיעה, אז עס
 איז אָפּציעל באַשטימט געוואָרן אַ „יידישער מוזיי אין וויל־
 נע“. און דערביי ווערט געגעבן דאָס רעכט צו האַלטן אין
 מוזיי גאַנצע... דריי (3) מיטאַרבעטער. דאָס הייסט, אז וועגן

פונאנדערשפרייטן א געהעריקע ארבעט קען שוין קיין רייד
ניט זיין.

דאקעגן אבער קומען שפעטער צו דונערדיקע קלעפ: עס
קומט דער בארימטער אקטיאָר א ב ר ה מ אָ ר ע ור
ס ק י, וואָס איז ערגעץ אין דער מלחמה-צייט פארוואַגלט
געוואָרן אויף אוראַל. ער קומט אין זיין געבורט־שטאָט ווילנע,
אין דער שטאָט, וואו ער האָט מיטגעשאַפן די באַרימטע „וויל־
נער טרופע“. ער וויל (און די געראַטעוועטע יידן אין ווילנע
ווילן הערן) אַרויסטרעטן מיט אַ יידישן וואָרט־קאָנצערט אין
גרויסן שטאָטזאַל צי אין אַן אַנדער זאַל און די מאַכט
ד ע ר ל ו י ב ט נ י ט.

עס העלפן ניט קיינע אינטערווענצן. ער פאָרט אַ פאָר־
שעמטער צוריק אַוועק אין דער פאָרוואָרפנקייט שפילן טעאַ־
טער אין רוסיש.

און אָט קומט אַן אַנסאַמבל בראש מיט דער יידישער
וואָדעוויל־אַרטיסטין אַ נ נ אַ ג ו ז ש י ק.

גרויסע פלאַקאטן אויף די גאַסן זאָגן אָן, אז דער אַנ־
סאַמבל גיט 10 פאָרשטעלונגען אין רוסיש און די לעצטע
צוויי פאָרשטעלונגען אין יידיש. צו די לעצטע צוויי פאָר־
שטעלונגען זיינען אויספאַרקויפט אלע בילעטן. יידן גאַרן
הערן אַ יידיש וואָרט.

און קומענדיק אין טאָג פֿון די יידיש־פאָרשטעלונגען צום
טעאַטער, איז דער זאַל פאַרמאַכט. מען דערלויבט ניט שפילן
אויף יידיש. מען טעלעפאָנירט אין צ"ק, מען טעלעגראַפירט
אין מאַסקווע, דער אַנסאַמבל פאָרט צוריק, ס'איז פאָרווערט
צו שפילן יידיש טעאַטער.

איך פרוואו נאך מזל און באזוך דעם פרעזידענט פון דער
ליטווישער רעפובליק פ א ל ע צ ק י ס. א וואוילער, פיינ-
פילנדיקער מענטש. ער פארשטייט אונדזער טרויעריקן געמיט,
ער פארשטייט די שוועריקייטן. ער פארנאטירט ביי זיך א
רײ פון מיינע אַנקלאַגעס, אָבער ער זאָגט מיר פאַראויס:

— חבר קאטשערגינסקי, איך קען אייך ניט צוזאָגן, צי
ס'וועט וואָס ווערן פון דעם.

ניט־ווילנדיק קומט מיר אויפן געדאַנק די מאַכט וואָס
פרעזידענטן פון אַנדערע מלוכות האָבן, און ווי נישטיק ס'איז
די ראָל פון אַ פרעזידענט פון אַ ראַטן־רעפובליק.

צו סוסלאָוון קען מען זיך ניט דערשלאָגן. אָט איז ער
דאָ און אָט פליט ער אין מאַסקווע. מען גיט מיר אָבער צו
פארשטיין, אז ווען ער וואָלט געהאַט אינטערעס מיך אויפֿ-
צונעמען, וואָלט ער שוין געפונען צייט דערצו.

יידן אין ווילנע ווערן מער און מער. עס קומען אַהער
סאָוועטישע יידן, עס קומען אַהער יידן פון ליטע, עס איז
שוין פאַראַן אַ קיבוץ פון 10-12 טויזנט יידן אין שטאָט.
אָבער ווי ל נ ע ר יידן ווערן ווייניקער און ווייניקער. זיי,
ווי פּוילישע בירגער, האָבנדיק די מעגלעכקייט אוועקצופאַרן,
ניצן אויס די מעגלעכקייט און פאַרן צוזאמען מיט די פּאָ-
לאַקן פון ווילנע אוועק.

די איבעריקע יידן, די ניט־פּוילישע בירגער, זיינען מקנא.
הונדערטער פון זיי לאָזן זיך אויף געהיימע וועגן שוואַרצן
די נאָך ווייניק באַוואַכטע סאָוועטיש־פּוילישע גרענעץ. ניט
ווייניק פון זיי ווערן געכאַפט און פאַרשיקט קיין סיביר.
די ווילנער גרויסע אַלטע שטאָט־שול, וואָס איז געווען

אין איר ארכיטעקטור איינע פון די וויכטיקסטע יידישע היס-טאָרישע דענקמעלער אין פּוילן, האָט זיך ניט געקענט דער-וואַרטן, מען זאָל זי רעמאַנטירן, האָט זי זיך אונטערגעגעבן און איז זיך צעפאלן...

איך טראַכט: ווען ווילנע וואָלט זיך איצט געפונען אין אן אנדער לאַנד, וואָלט דאָך דאָ שוין אַ יידיש לעבן פון לאַנג געברויזט, דאָ איז ווייזט אויס דאָס יידיש-לעבן פאַרמשפּט צום אונטערנאַנג.

ווי קען איך קוקן אָן ווייטיק אויף דעם יידישן מוזיי? וואָס וועט ווערן מיט די אוצרות, וואָס געפינען זיך דאָ?

אָט ליגט אָנגעוואָרפן אויפן הויף פון מוזיי אין אַ סקלאַד אַ באַרג מיט ביכער, צייטונגען, דאָקומענטן. ס'איז ניטאָ אפילו די מינימאַלסטע מיטלען אוועקצוזעצן עטלעכע מענטשן די מאַטעריאַלן צו סעגרעגירן און אויסלייגן אין אָרדענונג. רינט אַריין אָפּט אין סקלאַד וואסער. מיז טוען זיך דאָס זייעריקע. שוידערלעך, שוידערלעך.

וואָס וועט זיין פון געטאָ-אַרכיוו, וואָס מיר האָבן אין אַזוי פיל סכנות געזאַמלט און אויסבאַהאַלטן:

זאָל דאָס אונדזער גאָרטן זיין

אָט אַזאַ אין מאָרגנשיין?

ניט-ווילנדיק, מיט ווייטיק אין האַרצן, דערמאַנט זיך משה לייבס שורות און זיין בייסיקער ענטפער:

אורדאי אונדזער גאָרטן, וואָס דען, ניט אונדזער

גאָרטן?

און ווי מאָדנע ווילד דאָס זאָל ניט קלינגען: מיר, אַ גרר

פע טוער, קומען צום געדאנק, אז מען מוז אויך פון דא נען
די אוצרות ראטעווען! אז ניט, וועט עס פארשווינדן, אומקער
מען. אין בעסטן פאל, וועט עס די ליכטיקע שיין פון דער
ירישער וועלט ניט דערזען.

אָבער דאָס ראטעווען די מאטעריאלן האָט אין זיך ניט
ווייניקער סכנות פאר אונדזערע לעבנס, היינט ווי בימי הנצי.
אָבער ווי צעשיידט מען זיך מיט דעם? אליין אוועקפאָרן
און דאָס אלץ דאָ איבערלאָזן? ס'איז דאָך פאר אונדז דאָס
זעלבע, ווי מען וואָלט פון אונדז געפאָדערט אָפטיילן דעם
גוף פון דער נשמה.

און צו מיר, ווי צום דירעקטאָר פון מוזיי, קומען טאָג
איין טאָג-אויס אַגענטן פון נקוו"ד און פרעגן זיך נאָך, צי
איך האלט זיך שטרענג ביי די באַפעלן ניט אַרויסצוגעבן
לייענען אָדער פאָרשן די מאטעריאַלן, ווען זיי זיינען נאָך
ניט דורכגעקוקט פון גלאַווליט (צענזור), און צי האָט שוין
דער גלאַווליט דורכגעקוקט די ביכער פון אונדזער ביבליאָ-
טעק. אָט דערזעט אַן אַגענט צוויי יאָרגענג פון דייטשישע,
ליטווישע און פּוילישע צייטונגען, וואָס זיינען דערשינען אין
דער אָקופאַציע-צייט. דער אַגענט „באָרגט“ עס כלומרשט,
ווייל ער דאַרף דאָס דורכקוקן צו זען וואָס זיי האָבן געשריבן.
אָבער מער זעען מיר זיך שוין ניט מיט דעם.

די אַגענטן פרעגן מיך, פאר וואָס האָב איך ניט גע-
מאָלדן, אז קאָוונער איז אוועקגעפאָרן, אז רוזשקע (קאָר-
טשאַק) איז פארשוואונדן. אַן אַנדערש מאָל קומט דער יידי-
שער אַגענט באלד אַ צעצאָרנטער: מען האָט געכאַפט אויף
דער סאָוועטיש-רומענישער גרענעץ דעם מיטאַרבעטער פון

מוזיי, דעם ד"ר א מ א ר א נ ט, מיט מאמעריאלן פון
מוזיי — צי ווייס איך וואָס מיר קומט דערפאַר?

איך פאַרענטפער זיך: וואָס קען איך טאָן? וואָס בין
איך שולדיק? איך האָב דאָך אפילו ניט קיין געלט אויף
שלעסער פאַר די שאַפעס אין מוזיי. איך קען דאָך ניט זיין
פאַראַנטוואָרטלעך פאַר אַלצדינג. איך פאַרשטיי, אז ס'איז
קיין תירוץ ניט, איך פאַרשטיי, אז אַ סאָוועטישער באַאַמט
טער, אַרבעטער און ווער רעדט נאָך אַ דירעקטאָר מוז, ווייל
דאָס איז איינע פון זיינע אויפגאַבעס, מעלדן וועגן אַלץ,
וואו מען דאַרף. אונדז די גרינע ווערן נאָך געוויס געשענקט
דערווייל געוויסע דורכרייסן, אָבער מיט דער צייט וועלן מיר
ווי אַלע סאָוועטישע בירגער ווערן אויס יחסנים.

אָוועקפאַרן, אָוועקפאַרן — דאָס איז געוואָרן מיין איינ-
ציקער באַגער.

אויב אין גאַנצן לאַנד זיינען די רעגיסטראַציעס פון די
פּוילישע בירגער אָוועקצופאַרן קיין פּוילן פאַרגעקומען גאַנץ
אַפן און ס'איז ניט געווען קיין חטא זיך רעגיסטרירן אָוועק-
צופאַרן, איז אין ווילנע אזוי ניט געווען. די סאָוועטישע
טוער האָבן געקוקט דער עיקר אויף די יידן, וועלכע האָבן
זיך פאַרשריבן צו פאַרן, מיט אומצוטרוי. ניט איין ייד איז
אונטערן אויסרייד, אז מען דאַרף אים האָבן צו דער סאָווע-
טישער ווירטשאַפט, פאַרהאַלטן געוואָרן און... ווער ווייס וואָס
ס'איז געוואָרן מיט אים.

וועלנדיק אויסמיידן אזא ניט גאָר קיין אָנגענעמע איבער-
ראַשונג, האָב איך מיין אָפּפאַר צוגעגרייט כּסוד. קודם-
כּל האָב איך געבעטן דעם בילדונגס-מיניסטער, מען זאָל

מיך באפרייען פון מיין אַמט ווי דער דירעקטאָר פון מור
 זיי. ניט לייכט איז עס מיר אָנגעקומען. כ'האָב געדאַרפט
 זאָגן פאַר וואָס, אָנגעבן גענוי די סיבות. אז איך האָב שוין
 די סיבות געפונען האָט מען מיך געפרעגט, צי איך האָב
 א פאַרטרעטער. האָב איך סוף כל סוף געפונען א פאַרטרע-
 טער. ענדלעך, ענדלעך האָב איך באקומען א באפרייאונג,
 ס'איז מיר געוואָרן לייכטער. ווי א מיטגליד פון א סאָוועטישן
 שרייבער־פאַרבאַנד, בין איך ניט געווען מחויב, ווי אַלע אנ-
 דערע בירגער, זיין צוגעפּעסטיקט צו א באשטימטער אַרבעט.
 איך האָב דעריבער גענוג צייט געהאט זיך צוצוגרייטן צום
 אָפּפאַר און האָב אויך דערווייל געמאַן אַלץ וואָס ס'איז
 מעגלעך געווען, איבערצושיקן דורך געוויסע וועגן א טייל
 פון אונדזערע מאַטעריאַלן (וואָס מיר האָבן אָפּגעפונען אין
 די געהעריקע יידישע אינסטיטוציעס) קיין אויסלאַנד.

וועט קומען אמאָל א צייט און אויך אזא קאפיטל פון
 יידישער גבורה און מסירת־נפשדיקייט וועט דאַרפן גענוי
 געשריבן ווערן. איינס אָבער דאַרף געזאָגט ווערן, אז ס'איז
 אָפּגעמאַן געוואָרן גאָר א וויכטיקע אַרבעט, וואָס א דאַנק
 דעם איז געראטעוועט געוואָרן ניט איין וויכטיק קאפיטל גע-
 שיכטע פון יידישן פאָלק. די וויכטיקייט פון אזא אַרבעט קען
 מען אויך אָפּשאצן איצט, ווען דער יידישער מוזיי אין ווילנע,
 איז, ווי ס'זיינען דערגאַנגען צו מיר קלאַנגען, פאַרמאַכט גע-
 וואָרן: א טייל ביכער זיינען אַריבער צום ליטווישן אוניווער-
 סיטעט און די גרעסטע טייל ביכער צוזאַמען מיט אַלע מאַ-
 טעריאַלן — ווער קען וויסן, וואו מען האָט זיי אַרעסטירט,
 פאַרשיקט און צי מען וועט זיי נאָך א מאָל אָפּגעפינען.

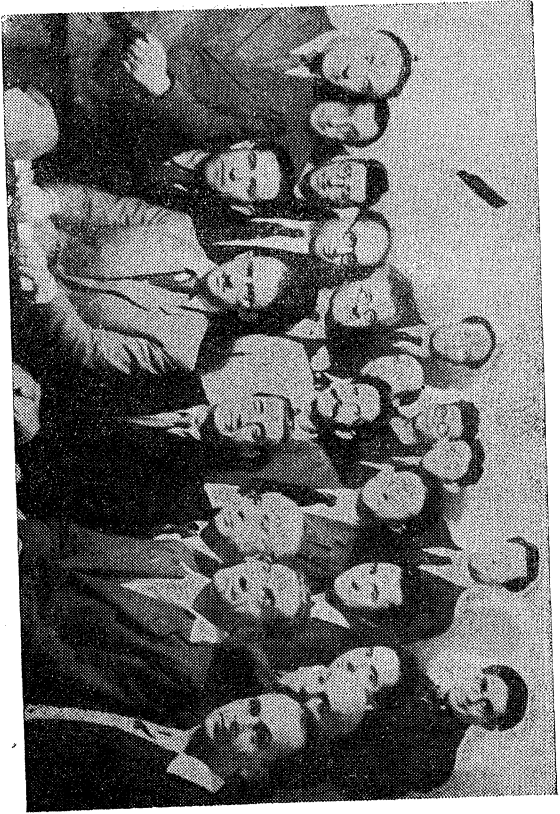
ווען איך בין שוין געווען אויסער די גרענעצן פון ווילנע (אָנהייב 1946), אין לאַדזש, האָב איך זיך דערוואוסט פון ד"ר בוראַק (איצט אין אַמעריקע), וואָס איז אויך אָנגעקומען פון ווילנע קיין לאַדזש, אַז מען האָט אים עטלעכע מאָל גע-רופן אין נקוו"ד, וואו מען האָט אים געפאָרשט, ווי אזוי ער איז געבליבן לעבן. (ד"ר בוראַק איז געווען אין ווילנער געטאָ.) איין מאָל האָט מען אים געפרעגט, אין וועלכע שטיי-בער גייט ער אַרײַן. וועלנדיק ווייזן, אַז ער איז אַ געטרייער בירגער, האָט ד"ר בוראַק געזאָגט, אַז ער גייט אַרײַן צו קאַטשערנינסקין, וועמענס שטוב ער האָט געהאַלטן פאַר אַ שטרענג כשרער, אָבער ווי דערשטוינט איז ער געוואָרן, ווען ער האָט דערהערט:

— אזוי גאָר, איר גייט אויך צו קאַטשערנינסקין, וואו ס'זאַמלען זיך אַלע נאַציאָנאַל-שאַוויניסטן?
 ס'איז פאַר מיר דעמאָלט קלאָר געוואָרן, אַז איך בין צו דער צייט אַרויסגעפאָרן, אַז מײַן גורל וואָלט ניט געווען קיין אַנדערער, קיין בעסערער, ווי דער גורל פון די איבעריקע יידישע שרייבער און קולטור־טוער אין ראַטן־פאַרבאַנד.

ל י נ ק ס ...

און ווי ביים אָנהייב פון דער אַרבעט, זאָל מיר דער-לויבט זיין אויך ביים סוף פונאַנדערצוגלידערן נאָך אַ וואָרט, וואָס האָט אין דער אָקופאַציע באַקומען גאָר אַן אַנדער באַטייט.

דאָס מאָל נעמט אים דאָס וואָרט ל י נ ק ס.
 אין דער פשוטער מענטשלעכער שפראַך האָט מען וועגן

ערשטע ריי פון רעכטס: ש. קאטשעוויצקי, משה גראסמאן, לעזא פניקעלשטיין וז"ל, אפרים קאגאנאוויטש, א. סובקווער, י. אשנדארף, א. זאק, צווייטע ריי: א. וואל, מ. קנאפאוויטש, ח. ל. פוקס, יוסף רובינשטיין, ב. קוטשער, וו. יאסני, ל. אליצקי, י. יאנאקאוויטש, י. שפיגעל-וויטש, ריי: מ. וואלדמאן, פ. ביינעקל, וו. אוואן, ש. פלאטניק, א. גוטערמאן, נ. בליץ-בלויז פיהר ויינען זאך מאראן אין פריילי, איינער (א. וואל) אין דארט ארעסטירט.

א מענטש וואָס האָט סאָציאַליסטישע איבערצייגונגען גע-
זאָגט: „דער מענטש גייט אויף ל י נ ק ס, אָדער ער
האָט ל י נ ק ע איבערצייגונגען“.

גייט שוין אַ פּאָר צענדליק יאָר אַ מחלוקה צווישן די
קאָמוניסטן און סאָציאַליסטן, וועמען קומט די בכורה צו
אָט דער באַצייכענונג. אין דעם פּאַל האָבן אָבער די קאָ-
מוניסטן געזיגט. אויב מען זאָגט ערגעץ אַ שטייגער „אברהם
איז אַ לינקער“, אָדער „שרה גראַוויטירט אויף לינקס“, איז
קלאָר, אַז די אָנגערופענע זיינען קאָמוניסטן אָדער סימפּאַ-
טיקער פון אָט דער ריכטונג.

אין דער צייט פון דער אָקופּאַציע האָט אָבער דאָס
וואָרט אָנגעוואָרפן אַ שוידער און אַ שרעק אויף די אָקופּיר-
טע, דער עיקר, פאַרשטייט זיך, אויף יידן.

אין די געטאָס און לאַגערן פּלעגן די נאַציס אָפט דורכ-
פירן סעלעקציעס. דאָס איז באַשטאַנען אין אויפקלייבן די
גאַנצע באַפעלקערונג אויף איין פּלאַץ און דערנאָך זיי צע-
טיילן אויף ל י נ ק ס און ר ע כ ט ס.

האָט מען שוין געוואוסט, אַז די וועלכע זיינען אָפּגע-
שיקט געוואָרן צו גיין אויף ר ע כ ט ס וועלן בלייבן
(יעדנפאַלס דערווייל) לעבן. אָבער וויי איז צו די, וועלכע
זיינען אָפּגעשיקט געוואָרן אויף ל י נ ק ס. זייער גורל
איז געווען גלייך אַ קלאָרער: א ו מ ק ו ס.

וועט איר הערן פון געראַטעוועטע יידן פון די אָקופּאַ-
ציע־לענדער, ווען זיי דערציילן אייך וועגן אומגעקומענע:

— רחל מיט די קינדער זיינען אַוועק אויף לינקס.

— דעם פּראָפּעסאָר חפּץ האָט מען געשיקט אויף לינקס.

מער ניט. איר וועט שוין ניט איבערפרעגן, וואָס דאָס
באַטייט. איר וועט פאַרשטיין, אז די אָנגערופענע זיינען
צוועקגעפירט געוואָרן צום אומקום.

איך גלייב, אז דאָס זעלבע קען מען זאָגן אויך וועגן
די האַלב סאָוועטיזירטע „פּאָלקס־דעמאָקראַטיעס“. רומעניע,
אונגאַרן און טשעכאָסלאָוואַקיע האָבן אפילו ניט געלאָזט
וואַרטן קיין דריי צענדליק יאָר, אזוי ווי דאָס האָט געטאָן
דער ראַטן־פּאַרבאַנד, ביז וואַנען די יידישע קולטור־אינסטי-
טוציעס און אירע שעפּער זיינען אַוועקגעשיקט געוואָרן אויף
לינקס. די אַ „פּאָלקס־דעמאָקראַטיעס“ האָבן אונדז פאַר-
משפּט גלייך פון אָנהייב.

דאַרף מען נאָך ברענגען ראיות דערצו? קיינער, אפילו
די קאָמוניסטן, וועלן ניט וואַגן איצט צו זאָגן, אז נאָר אין
אַ סאָוועטישער אָרדענונג קען בליען די יידישע קולטור.
אויב זאָגן יא, קען מען זאָגן פונקט דאָס פאַרקערטע.

ל י נ ק ס . . .

ווי מאַדנע דאָס זאָל ניט זיין, נאָר ווען איך גיב איצט
אַ טראַכט וועגן אונטערנאַנג פון יידישן קולטור־לעבן אין
דאַטנפאַרבאַנד, קומען זיך ביי מיר די ביידע באַטייטן פון
וואַרט „לינקס“ צונויף.

איך ווייס אויפן סמך פון דעם, וואָס איך האָב געזען
און דורכגעלעבט, און אויפן סמך פון דעם מצב פון דער
יידישער קולטור אין די אזוי גערופענע „פּאָלקס־דעמאָקראַ-
טיעס“, אז דאָרט וואו עס הערשט די ל י נ ק ע ריכטונג,
ה. ה. די קאָמוניסטישע, גייט די יידישע קולטור אַוועק אויף

לינקס — אזוי ווי דאָס האָט פארשטאַנען דער נאַצי: צום
אומקום, צום טויט, צום אונטערנאַנג.

פאַמעלעכער, כאָטש מיט אַ גענוג גיכן גאַנג, גייט עס
אויך אין פּוילן.

איך בין דאָרט געווען אַ גאַנץ יאָר צייט (1946) און
האָב זיך גוט צוגעקוקט צו דער פּירונג פון די קאָמוניסטן
אויף דעם יידישן קולטור-געביט. איך האָב געזען, אז אין
אַזאַ סיטעם קען די יידישע קולטור קיין אַנדערע דאָליע
ניט האָבן.

צי זיינען שולדיק אין דעם, ווי אַנדערע מיינען, נאָר די
יידישע קאָמוניסטן?

ניין. אין דער קאָמוניסטישער באַוועגונג איז ניטאָ קיין
שום ענין — אפילו ווען דאָס איז אַן ענין וואָס האָט צו
טאָן בלויז מיט יידן — וואָס מען זאָל איבערגעבן צו באַ-
טראַכטן, באַשליסן און אויספירן אין רשות פון די יידישע
קאָמוניסטן. אלץ ווערט באַשלאָסן דורך דער צענטראַלער
פאַרטייאָנפירונג אין יעדן פון די לענדער (וואָס באַקומט
פאַרשטענדלעך דירעקטיוון פון סאַמע צענטער — פון מאַס-
קווע).

עס זיינען געווען און עס זיינען פאַראַן ווייניק יידישע
קאָמוניסטן, וועלכע זאָלן מיטן גאַנצן האַרצן זיין צופרידן
מיט דער פּאָליטיק, וואָס זייער פאַרטיי דיקטירט לגבי דעם
יידישן נאַציאָנאַלן לעבן. די וועלכע האָבן די אומצופרי-
דנקייט גאַנץ אָדער האַלב אַרויסגעוויזן, זיינען פאַרשטייט
זיך אַוועקגעשיקט געוואָרן אויף לינקס; די וועלכע האָבן

ניט געהאט די דרייסקייט אָפענער אַרויסצוווייזן זייער אומצופרידנקייט זיינען אין דער אַרבעט „באַמערקט“ גע- וואָרן און זיי זיינען „אָוועק אויף לינקס“. האַלטן זיך נאָך דערווייל די, וועלכע קענען מער-ווייניקער לאַוורירן און די, וועלכע זיינען בלוז יידן לויטן אָפּשטאַם און די דירעקטיוון וואָס זיי באַקומען, פירן זיי אויס געטריי לגבי יידן, ווי דאָס וואָלטן געווען דירעקטיוון, לאַמיר זאָגן, וועגן באַ- קעמפן די קולאַקעס, סאַציאַליסטן, אָדער אַנדערע קעגנער.

מענטשן פון דער מערב-וועלט זיינען צוגעוואוינט אַרונ- טערצונעמען אונטער איין דאָך אַלע קאָמוניסטן, אָדער אַלע אומפאַרטייאישע טוערס, וועלכע געפינען זיך אונטער זייער רעגירונגס-סיסטעם. אָבער די וועלט וואָלט אויפגעשוידערט, דערוויסנדיק זיך וויפּל טראַגעדיעס עס קומען פאַר סיי צווישן די קאָמוניסטן און נאָך מער צווישן די אומפאַרטיי- אישע. טראַגעדיעס פון טאָן אַנדערש, ווי עס זאָגן די אייגענע איבערצייגונגען; טראַגעדיעס, אין אונדזער פאַל, פון צוקוקן זיך, ווי עס ווערט חרוב די יידישע קולטור; טראַגעדיעס — וואָס אין אויסלאַנד מיינט מען, אַז די יידישע קולטור ב ל י ט, אָדער, אויב מען ווייס שוין וועגן חורבן, פאַר- שווייגט מען עס אכזריותדיק זיי, די געפאַנגענע, קענען דאָך ניט שרייען, שוין אָפּגערעדט פון עפעס טאָן. די וואָס האָבן געטאָן זיינען דאָך אָן רחמנות, ווער דאָס זאָל ניט זיין, אָוועקגעשיקט געוואָרן אויף לינקס.

אָבער וואָס קען מען האָבן צו די געפאַנגענע, ווען עס געפינען זיך נאָך, צו אונדזער חרפה, ברייטע שיכטן אין דער יידישער געזעלשאַפט וואָס פ א ר ט י י די ק ו, אָדער

אין בעסטן פאל, וואָס פ א ר ש ו ו י י ג נ אַט די סיסטעם, וואָס ברענגט חורבן יידישקייט.

יידן אין דער פרייער וועלט, די גאנצע יידישע געזעל-שאפטלעכקייט, מ ו ז זיך פארטראַכטן וועגן אָננעמען מעגלעכע מיטלען, כדי צו דעמאָסקירן פאר דער וועלט, און קו ד ס - כ ל פאר די יידן אַליין, אַט די שוידער-לעכע ליקווידאַציע פון יידישע ישובים. עס מוז געשאַפן ווערן אַ גרענעץ קעגן די יע נ י ק ע, וועלכע פארטיידיקן די מחבלים. זיי מוזן געשטעלט ווערן אויסער די ראַמען פון יידישן לעבן (כאַטש זיי פאַרקליידן זיך אָפּט מיט יידישע אותיות), אזוי ווי עס זיינען געשטעלט געוואָרן נאַטירלע-כערהייט אויסער די ראַמען פון יידישן לעבן די מיסיאָנערן פון פאַרשידענע רעליגיעס) וועלכע קומען דאָך אויך מיט דער הילף פון יידישן אַלף-בית אונדז ברענגען זייער גאָלד).

עס איז מיר ניט אַרויס פון געדאַנק איינער פון די לעצ-טע גייסטרייכע פובליציסטישע אַרבעטן פון מ נ ח ס ב אָ ר י י ש אַ ע"ה, געווידמעט דער יידישער קולטור אין רומעניע, וואָס דאָס מיינט אורדאי אויך די יידישע קולטור אין ראַטן-פאַרבאַנד און אין די אַנדערע „פאַלקס־דעמאָקראַט־טישע“ מדינות.

איך ציטיר לויטן ניריאָרער „טאָג“ פון 27טן נאָוועמ-בער 1948. אונדזער גרויסער דיכטער ענריקט זיין אַרטיקל: „זיינען דאָ מחנות „יידן“, קאָמוניסטן ווי ניט קאָמו-ניסטן, אין רוסלאַנד און רומעניע ווי אין אַמעריקע, וואָס באַטראַכטן זיך אַליין פאַר וועלטבירגער און זייער יידיש-קייט פאַר אַן אַנשיקעניש. איז פאַר זיי אַלץ וואָס פירט צו

דער פארשווינדונג פון יידישקייט א שריט צו גאולה, און די אויסראטונג פון יעדער מין יידישקייט, מיט וואָס פאַר אַ ברומאַלע מיטלען עס זאָל ניט דורכגעפירט ווערן, איז במילא „פראַגרעסיוו“. אָבער יידן וואָס לעכצן ניט צו באַ גיין נאַציאָנאַלן זעלבסטמאָרד מוזן זיך דערמאַנען, אַז אין אונדזער גאַנצער געשיכטע האָבן מיר די מעדער פון אונדזער נשמה באַטראַכט פאַר ניט קלענערע שונא־ישראל ווי די מערדער פון אונדזער גוף. און עס מוז אויפקומען אַ געדאַנק, צי האָבן מיר ניט דאָ צו טאָן מיט אַ נייעם אַנטיסעמיטיזם, וואָס וויל זיך אַליין ניט אַנערקענען פאַר אַזעלכן און איז דאָך ניט קיין אַנדער זאַך ווי אַנטיסעמיטיזם. און אפשר איז ער גאָרניט אַזוי ניי. אַנטיוכוס האָט אויך געוואָלט יידן גוטס טאָן מיט דעם וואָס ער זאָל זיי באַקערן צו זיין גאָט. און די רוימישע קיסרים האָבן אויך געוואָלט דאָס זעלביקע. און די קאַטוילישע אינקוויזיציע — וואָס אַנדערש האָט זי געוואָלט ווי ראַטעווען יידן?

דער פאַרגלייך קוקט אויס משונהדיק אין דער ערשטער מינוט, אָבער אפשר איז עס גאָרניט אַזוי משונהדיק. לאַמיר אַ טראַכט טאָן."

געשריבן זיינען די ווערטער אין 1948. דאָס 1949סטע יאָר האָט ליידער דעם פראַגנאַז פון פאַרשטאַרבנעם דיכ־טער נאָך מער באַקרעפטיקט דורך די לעצטע מעשים פון דער סאָוועטישער רעגירונג.

ס'איז משונהדיק — און קלאַר. עס איז געקומען אַ צייט, ווען יידן, אָפגעראַטעוועטע פון לענדער אָקופירטע פון נאַציס, זיינען לסוף געקומען צו די

יידן, וועלכע האָבן זיך געפונען אין די פרייע לענדער, מיטן
יאַמער־געשריי:

— וואָס האָט איר געטאָן, ווען מען האָט אונדז פאַר־
שפּאַרטע, צעפייניקטע, געמאַרדעט און געשענדעט?
די יידן אין די פרייע לענדער האָבן נאָך זייער ענטפער
ניט געגעבן. זיי וועלן אים אָבער מוזן ווען עס איז געבן
זאָלן דעריבער די יידן אין די פרייע לענדער ניט וואַרטן
ביז צו דער צייט, ווען עס וועלן קומען אַ נ ד ע ר ע באַר
פרייע יידן, שוין ניט פון נאַציזם באַפרייטע, און וועלן
יאַמערן מיטן זעלבן געשריי:

— וואָס האָט איר געטאָן, ווען מען האָט אונדז פאַר־
שפּאַרט אין תפיסה און אין לאַגערן? ווען צענדליקער טויז
זנטער זיינען דאָרט אומגעקומען, און בלויז דערפאַר, וואָס
מיר האָבן געטרוימט וועגן אַ גערעכטן אויסלייז פאַרן יידישן
פּאָלק? בלויז דערפאַר, וואָס מיר האָבן ניט געוואָלט לאָזן
אונטערניין דאָס יידישע וואָרט? בלויז דערפאַר, וואָס מיר
האָבן מיט אונדזערע קינדער געוואָלט לערנען דעם אַל־א
בית? וואָס האָט איר געטאָן?
און אויב איר האָט טאַקע באמת גאַרניט געטאָן, טאָ
געדענקט, דער גורל וועט זיך אין אייך נוקם זיין!

יידישע שרייבערס אומגעקומענע און פארשיקטע אין די סאָוועטישע תפיסות און לאַגערן.

איציק פענפער

פראַץ מאַרקיש

.... און די שטאַט פּערעיאַסלאָוו, אין סאָוועטן-אוקראַינע, וווּ עס איז געבוירן געוואָרן דער גרויסער שרייבער שלום עליכם, איז לויט אַ דעקרעט פון דער סאָוועטישער רעגיר-
 רונג אנגערוּפן געוואָרן אויפן נאָמען פון גרויסן מערדער באַגדאָן כמעלניצקי... (פון די צייטונגען אין 1942)
 און אין דער סאָוועטישער זאַנע אין דייטשלאַנד ווערן אָפּגע-
 שטעלט אַלע פּראַצעסן קעגן געוועזענע מיטגלידער פון דער
 נאַצי-פּאַרטיי, איינגעשלאָסן אפילו די געשטאַפּאַ-בעסטעס,
 וועלכע האָבן גענומען אַן אַקטיוון אַנטייל אינעם מאַרד פון
 הונדערטער טויזנטער יידן. (פון די צייטונגען אין 1950)

לייב קוויטקאָ

מאַקס עריק

פון זעלבן מחבר ביו איצט דערשינען:

- אונדזער געזאנג — ארויסגעבער: צענטראל־קאָמיטעט פון די יידן אין פוילן. וואַרשע, 1947. (זאַמלונג פון פאַרשיידענע ליי דער מיט נאַטן. מוז' רעדאַקציע — לעאַן וויינער, 224 זייטן).
- דאָס געזאנג פון ווילנער געטאָ — ארויסגעבער: פאַרבאַנד פון די ווילנער יידן אין פראַנקרייך. פאַריז 1947 (זאַמלונג פון 37 לידער מיט נאַטן פון ווילנער געטאָ. צייכענונגען — מ. באַ העלפער, הקדמה און דערקלערונגען, 52 זייטן אַלבום־פאַרמאַט.)
- חורבן ווילנע — ארויסגעבער: פאַראייניקטער ווילנער הילפס־קאָמיטעט אין ניו־יאָרק. ניו־יאָרק, 1947 (אומקום פון די ווילנער יידן און פון ווילנער געגנט. הקדמות פון ד"ר מאַקס וויינרייך און ארויסגעבער, בילדער, 342 זייטן).
- פאַרטיוואַנער גייען... — ארויסגעבער: צענטראַל־פאַרבאַנד פון פוילישע יידן אין אַרגענטינע, בוענאַס איירעס, 1947, (דערצייג לונגען פון יידישן פאַרטיוואַנער־לעבן, בילדער, 164 זייטן).
- פאַרטיוואַנער גייען... — צווייטע אויפלאַגע, ארויסגעבער: מפקדה הראשית פון דער הסתדרות פרטיוואַנער־הילס־חלוצים פה"ח אין דייטשלאַנד, מינכען, 1948, בילדער, 174 זייטן.
- לידער פון די געטאָס און לאַגערן — ארויסגעבער: אַלזעלטלעכער כּער יידישער קולטור־קאָנגרעס, ניו־יאָרק, 1948, (זאַמלונג פון 236 לידער און נאַטן פון פאַרשיידענע געטאָס, לאַגערן און וועלדער. בילדער. רעדאַגירט און הקדמה פון ה. לייזויק. מוז' וועלדער.)

רעדאקציע — מ. געלבארט, באַמערקונגען און דערקלערונגען,
435 זייטן).

צווישן האַמער און סערפ — אַרויסגעבער: אַ גרופע פריינט פון
ווילנע. פאַריז 1949, (צו דער געשיכטע פון דער ליקוידאַציע
פון דער יידישער קולטור אין סאַוועטן־רוסלאַנד, 96 זייטן
קליין פאַרמאַט).

צווישן האַמער און סערפ — צווייטע אויפלאַגע. אַרויסגעבער:
פאַרלאַג דער אמת, בוענאַס איירעס 1950. בילדער, 128 זייטן.
געטאַ און ישראל־לידער — אַרויסגעבער: אַרגענטינער אַפטייל
פון אַלוועלטלעכן יידישן קולטור־קאָנגרעס, בוענאַס איירעס,
1950. (7 לידער מיט נאַטן, 24 זייטן).

Tall. Gráficos de Zlotopioro Hnos.
G a s c ó n 1 2 3 1

Sz. KACZERGINSKI

**ENTRE
EL MARTILLO
Y
LA HOZ**

(Para la historia de la liquidación
de la cultura judía en la
Rusia Soviética)

Segunda edición

**Editorial
"LA VERDAD"**

Buenos Aires, 1950
Año del Libertador General San Martín